ASIRLIK TARİHÇİ HALİL İNALCIK:
Kürtlere iyi muamele etmedik

TÜM OKURLARIMIZA HEDİYE
CUMHURİYET
KURULUŞ ÖYKÜSÜ

Ekim 2015
sayı
17

Albüm: 29 Ekim-10.Yıl

BUGÜNÜ ANLAMAK İÇİN
#tarih dergi

12 TL
KKTC Fiyatı 14 TL

DEMOK-RATİK-LEŞE-MEME

TARİHİMİZ

GÜRSEL GÖNCÜ

Demokrasinin”demo”su ve samimiyet noksanlığı

Kapak uygulama: Taha Alkan

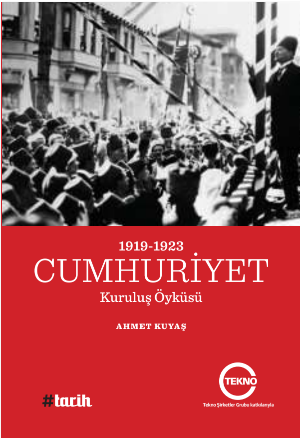
Kültürden nasibini almamış kişiler için kullanılan “ot” tabiri gayet isabetlidir. Zira tabiat veya Allah tarafından yaratıldığı yerde kendi kendine bitmiş, insan eli değmeden, bir işlem görmeden büyümüştür. Tarımsal anlamıyla artık pek kullanmadığımız “kültür” için Roma konsülü Cicero şöyle buyurmuş: “Bereketli bir tarla, kültürsüz kalırsa (eğer işlenmezse) verimli olamaz. Aynen eğitimsiz insan gibi”.

“Demokrasi kültürü” diye sıklıkla duyduğumuz ve kimilerince “entel-dantel” yaklaşımların nişanesi sayılan ifade, bir sosyal birikime, tarihî deneyime, yol-yordam-yönteme işaret ediyor. İnsanlar biçe biçile çeşitli tarihler üretmişler; şimdiye kadar adına demokrasi denen üründen daha besleyici, yararlı bir şey bulamamışlar. Ürünün kültürü olmadan kendisi de olmuyor. Bu bakımdan Türkiye henüz “yabani” bir evrede. Arada bir Batı demokrasilerine dadanan haşereleri, tarım zararlılarını örnek göstererek kendimizi “organik” olduğumuza inandırmaya çalışsak da, mal meydanda.

Başımıza gelen her türlü felaketi doğaya, fıtrata, düşmana, hatta tanrıya bağladığımız gibi, güya bunları durdurmak yolunda birbirimizi de kurban ediyoruz. Acaba bunlar tarihin hangi dönemlerini hatırlatıyor?

“Türkiye’nin demokratikleşememe tarihi” adlı oyunda, devlet, kurumlar, politikacılar elbette başrollerde yer aldılar. Ancak eğitimle mümkün olabilecek, kök salabilecek demokratik zihniyet, yine ancak günlük hayattaki uygulamalarla bir gelenek yaratabilirdi. Böyle olmadı. Yasakçı, baskıcı, askerî, polisiye yöntemleri uygulayanlar, zaten “doğal olarak” otların hep ot kalmasını, kalitesizliğin hüküm sürmesini arzu ediyorlardı. Bugün geldiğimiz noktada, onların kazandığı ortada.

İşlenmemiş, sadece zaman zaman aşılanmış, üstelik yanlış aşılanmış insanlar olarak sadece baştakileri suçlamak da bizi demokrat yapmıyor. Son olarak Mekke’de veya Halep’te yaşanan felaketlere, rezaletlere bakıp “hâlimize şükretme” noktasında kısmi bir rahatlık hissedecektik ama o da olmadı. Cumhurbaşkanı Hac’da yaşananları “normal” bulduğunu açıkladı ki bence haklıdır. Bırakın Kürt sorununu, trafik sorununu bile halledememiş (son bayramda 134 kurban) Türkiye’de, demokrasinin “demo”su bile mevcut değilken başkasına ne diyeceğiz? Suudiler hiç değilse demokrasi falan gibi iddialar içinde değiller. Bizde de gidişat bu “samimiyet” doğrultusunda.

Tekno Şirketler Grubu’nun katkılarıyla

Ayın armağanı: Cumhuriyet!

Bu sayımızda yine arşivlik bir çalışma var. Yayın kurulu üyemiz Doç. Dr. Ahmet Kuyaş’ın #tarih için yazdığı ve güncellediği Cumhuriyet-Kuruluş Öyküsü (1919-1923) adlı kitapçığı, Cumhuriyetin ilanının 92. yıldönümünde dergimizle birlikte okurlarımıza armağan ediyoruz. Cumhuriyet düşüncesinin II. Meşrutiyet’le başlayan ve mutlu sona erinceye kadar geçirdiği birçok aşamayı içeren öyküsü, ülkece içinde bulunduğumuz zorlu döneme ilişkin de birçok önemli ders barındırıyor.

İÇİNDEKİLER

#tarih dergi

AYLIK YAYGIN SÜRELİ YAYIN • SAYI: 17 • EKİM 2015 • ISSN 2148-547X

YAYIN YÖNETMENİ
GÜRSEL GÖNCÜ

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
MURAT TOKLUCU
(Sorumlu)

DİJİTAL İÇERİK
İPEK CENT

GÖRSEL YÖNETMEN
MURAT KASPAR

YAYIN KURULU
MUZAFFER ALBAYRAK
ENİS BATUR
ŞEVKET DÖNMEZ
AYŞEN GÜR
HALİL İNALCIK
EMİN NEDRET İŞLİ
CEMAL KAFADAR
CENGİZ KAHRAMAN
ALP EJDER KANTOĞLU
R. SERTAÇ KAYSERİLİOĞLU
YİĞİT KÖSEOĞLU
AHMET KUYAŞ
MASİS KÜRKÇÜGİL
NECDET SAKAOĞLU
İSENBİKE TOGAN
HAYRİ FEHMİ YILMAZ

YAYIN DANIŞMANLARI
M. TANJU AKAD
ALP E. AKSUDOĞAN
ŞAHİN ALDOĞAN
SERPİL BAĞCI
SERHAN GÜNGÖR
AHMET T. KARAMUSTAFA
İ. METE MİMİROĞLU
İLBER ORTAYLI
TUNCA ÖRSES
HASAN SALTIK
CELAL ŞENGÖR

İMTİYAZ SAHİBİ
CEM AYDIN
Stüdyo Yapım-Proje Geliştirme Ticaret A.Ş.

MALİ İŞLER
ZEYNEP ASAN

REKLAM
EMEL SÖNMEZ
✆ 0212 252 32 22

YÖNETİM YERİ
Stüdyo Yapım-Proje Geliştirme ve Ticaret A.Ş. Ömer Avni Mah. İnönü Caddesi, Mithatpaşa Apt. No: 48/11 34427 Gümüşsuyu, Beyoğlu-İstanbul
✆ 0212 252 32 22

BASKI VE CİLT
Promat Basım Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş. Orhangazi Mahallesi 1673.Sokak No:34 34510 Esenyurt-İstanbul
✆ 0212 622 63 63
Promat@Promat.com.tr.
www.promat.com.tr

DAĞITIM
Doğan Dağıtım Satış Pazarlama Matbaacılık Ödeme Aracılık ve Tahsilat Sistemleri A.Ş.
Doğan Medya Tesisleri, Sanayi Mahallesi, 1650. Sokak No:2 34517 Esenyurt - İstanbul
✆ 0212 622 24 08
www.dpp.com.tr

KATKIDA BULUNANLAR
VOLKAN GÖKEMRE
NGM (SALİH AKSU
VOLKAN YÜKSEL)
AYDAN ER

ODRYSES'TEN NİLÜFER'E ULUSLARARASI NİLÜFER SEMPOZYUMU

13-15 Kasım 2015-Bursa

KATILIM İÇİN: www.nilufer.bel.tr

Elektronik posta: nilufersempozyum@nilufer.bel.tr

1-Tarihsel Süreçte Nilüfer
Antik Dönemde Nilüfer
Roma ve Bizans dönemi
Osmanlı dönemi
İşgal Dönemi
Milli Mücadele Dönemi
Cumhuriyet Dönemi

2-Nillüfer'de Halk Kültürü
Geleneksel yemekler
Ziraat ve hayvancılık
El Sanatları
Sosyal ve Kültürel Yaşam
Birlikte Yaşama Kültürü, İnançlar
Yörük, Göçmen ve Mübadele Kültürü

3- Ekonomi ve Turizm
Tarım ve Hayvancılık
Sanayi ve ticaret

4- Demografik ve Sosyal Yapı
Demografik Özellikler
Göç Hareketlerinin Karakteristiği
Eğitim

5- Kentleşme Sorunsalları
Kentleşme, Kent Hayatı ve Yaşanılabilirlik
Depremsellik
Ekoloji

Nâzım'a sevdalı bir kuş...

Nâzım Hikmet CD'sine gösterdiğiniz yoğun ilgiden anladığımız kadarıyla, sizinle birlikte çocuklarınız, kedileriniz ve kuşlarınız da sevgili şairimizi dinlemekten pek zevk almış. Bu sayıdaki hediyemizi de beğenmeniz umuduyla...

› Yurtdışından derginize ulaşmaya çalışan bir okurunuz olarak söylemek isterim ki elektronik sayılardan çok memnunum, yeni yazılım da çok başarılı. Trende, otobüste sürekli telefondan okuyorum, arkadaşlarım bütün gün Facebook'ta geziyorum sanıyor.
Umutcan Şimşek

› *#tarih* okurken bir yandan da Nâzım'ın sesinden şiirler dinliyoruz minik dostumla.
Özge Sezer

› Haftasonu limanda bekleyen 50'den fazla göçmeni, denizde öylece yüzen şambreli, karşı kıyılara atılmış can yeleklerini görünce aklımdaki tek cümle buydu: "Bir gün herkes göçmen olabilir."
@drgulen

› Oku oku bitmiyor. Zengin bir sayı, çeşit çeşit konular, zorunlu göçler... İnsanlık durumundan insanlık dramına.
@afssane

› İlber Hoca'nın size ''cahil'' demesini istemiyorsanız mutlaka *#tarih* okuyun.
@hakansonagac

› 1989 Bulgaristan göçmeni bir ailenin evladı olarak "Zorunlu Göç" dosyasını okumak...
Ahmet Can Karapınar

› Oooo dergim CD vermiş. Tıpkı eski günlerdeki gibi... Devamının gelmesi dileğiyle aldık, kabul ettik .
Emre Dikici

› Eylül'de yeniden bir dergi keşfettim. Nâzım Hikmet'in kendi sesinden 15 şiiri hediye. Teşekkürler *#tarih*.
Kumsal Elitaş

› Bu çirkin Pazartesi gününde *#tarih*'in hediyesini dinliyorum. Nâzım "Çok şükür yaşıyoruz" diyor. Şükürlük halimiz yok ama yaşıyoruz, bazılarımız.
Sema Gökçen Daşdelen

› Ülkemizde çakmak ve çakmak taşının geçmişini öğrenince nerelerden nerelere gelmişiz dedim. Bu ve bunun gibi nice ilginç ve ilk defa duyduğumuz konuları gündeme getiren *#tarih*'te emeği geçen bütün çalışanları kutlar, başarılarınızın devamını dilerim.
Önder Aslan

› Bunca kabusun arasında kardelen gibisiniz.
Sabri Saydam

MONARŞİNİN GÜCÜ VE DEBDEBE

Versailles Şatosu: Küçük Beştepe

› Saray fazlasıyla tamam, ekmek bulamıyorken pasta yememek de bizim ayıbımız.
@goksungokce

› Ben okumaya, o uyumaya doyamadı.
@uslanmas91

› Şöyle kocaman bir "Tarihî Yarımada" posteri hazırlasanız, dergiyle birlikte verseniz ne kadar muhteşem olur anlatamam.
Fatih Yüce

› Geç haberim oldu. Eylül bitmeden zor olsa da buldum.
Metehan Kopan

› *#tarih*'in Eylül sayısının hediyesine bayıldım :)
@kedatked

› Nâzım Hikmet'in sesi merhem gibi, eve gelir gelmez sürmeliydim yaralarıma.
Aynur Efe

› *#tarih* bir süredir çok isabetli dosya konuları seçiyor. Neyse ki bugünün sorumluluğunu taşımaya çalışan dergiler var.
Nil Delal Şahin

❯ Tarihi masal gibi dinledik ama masallar gerçekti. Bugün yaşıyoruz hep geçmişleri. Ben *#tarih*'le yolculuğa çıkıyorum.
Demet Evgar

❯ *#tarih* "Zorunlu Göçler" yazısında Çerkes Sürgünü'ne yer vermiş, okurken gözüm doldu. Takalarla zorla gelen güzel atalarım benim.
@krtyzlm

❯ Eylül sayısının konu seçimi çok güncel ve oldukça isabetli. Gazete gibi sıcağı sıcağına tarih...
Neo von Nernek

❯ Kahvemin dumanı üstünde, dergimin matbaa kokusu... Bakalım bu ay neler öğreneceğim sizlerden.
@sondegisiklik

❯ Bu sefer kahve eşliğinde okunulamayacak bir sayı.
Erkan Çetiner

❯ Sağanak havalarda bile rahatça yudumlanırken kahveler *#tarih* hatırlatıyor, "bir gün herkes göçmen olabilir".
Tağı Polat

❯ Ulaştırma Bakanlığı boğaz turlarında yalılar ve sahipleri hakkında bilgi verilmesini yasaklamış. Zaytung değil, *#tarih* haberi.
@mecezey

❯ "Günler gitgide kısalıyor, yağmurlar başlamak üzre.
Kapım ardına kadar açık bekledi seni.
Niye böyle geç kaldın?"
@bulut_hande

❯ Yine bugüne ışık tutan dopdolu bir sayı.
@obur.okur

❯ Eylül sayınızdaki "Zorunlu Göçler" son yıllarda okuduğum en zihin açıcı yazı.
Özer Tümer

❯ Okuyun okutturun. Azıcık tarih okumaktan kimseye zarar gelmez hele de Nazim Hikmet'in kendi sesinden siiri varsa.
Ceyda Elmalı

❯ Alın size kaliteli zaman önerisi! Arşivlik sayı.
@uurbcegi

❯ Eylül sayısı kitaplığımda, hem de bir sürprizle. *#tarih* okumayı seviyorum...
Zeynep Mısırlıoğlu

❯ Sadece bugünü değil, kendimizi anlamak için de okunması gereken dergi.
Tolga Güler

❯ Tarih hep yaşarken yazılıyor ve asla unutmuyor.
@dlkglr34

BİZDEN HABERLER

Eski sayılarımız...

#tarih'in eski sayılarını kaçıran okurlarımıza güzel haber. Dergimizin tüm eski sayılarını İstanbul, Kadıköy'de bulunan Zebercet Sahaf'ta bulabilirsiniz. İstanbul içinde değilseniz, sahafın nadirkitap.com'da da bir şubesi bulunduğunu hatırlatmak isteriz. Ayrıntılı bilgi için info@tarihdergi.com'a yazabilirsiniz.

SORULAR, CEVAPLAR

İstanbul'da yaşayan Hollandalı ressam Van Mour'un (1671-1737) Kızlarağası portresi, yani büyük ihtimalle Hacı Beşir Ağa.

› Harem ağaları yazısını hem merak hem de üzüntüyle okudum. Çok büyük çileler çekmiş biçare kullar, hayat hiç adil değil. Ne yaptılar da bu garibanların başlarına bu geldi, yazık... Yine de durumundan çok memnun olan, sultanları etkisi altına alan ve belki de kimi devlet kararlarında onun da payı bulunan, entrikalarıyla ünlü harem ağaları vardır diye düşünüyorum. Necdet Sakaoğlu bu konuda bizi aydınlatabilir mi acaba?
Erdoğan Sezin

› Harem ağaları padişaha, valide sultana yakınlıkları oranında sarayda ve devlet işlerinde etkili olmaktaydılar. Örneğin, Kösem Sultan ve Turhan Sultan'ın kaynana-gelin çekişmesinde Darüssaade Ağası Uzun Süleyman, III. Ahmed ve I. Mahmud dönemlerinde öncül olan Hacı Beşir Ağa, ardından yine I. Mahmud döneminde ardıl olan Beşir Ağa Osmanlı sarayının nüfuzlu hadımlarındandı. Bu konuda iki temel kaynak Ahmed (Resmî) bin İbrahim'in 1750'de yazdığı *Hâmiletü'l-küberâ*, diğeri Teberdar (Baltacı) Derviş Abdullah'ın 1742'de yazdığı *Risâle-i Teberdariye*'dir. Ayrıca Ahmed Refik'in *Kızlar Ağası*, ABD'li yazar Jane Hathaway'in *Hacı Beşir Ağa* kitaplarından da yararlanmak mümkündür.
Necdet Sakaoğlu - *#tarih*

› Ağustos sayınızda Kapadokya kelimesinin kökenini tahminsel olsa da öğrendik. Peki ülkemizde yer alan Karia, Kilikya ve Pontus gibi diğer antik yer isimleri ne anlama gelmektedir?
Enis Canikli

› Anadolu'nun antik yerleriyle ilgili Veli Sevin'in yazdığı *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası* adlı kitap son derece iyi bir kaynaktır. Ancak mevzubahis yazımızda da belirttiğimiz üzre, bu yerlerin isimleri tartışmalıdır ve sonradan yapılan yakıştırmalardır, hiçbiri bilimsel ya da gerçekçi yaklaşımlar değildir.
#tarih

› "Zorunlu Göçler" yazınızdan hareketle daha ayrıntılı bilgi almak istediğim bir konu var. 2. Dünya Savaşı'nda Kırım Türkleri'nin Almanya'dan trenle getirilip Rusya'ya teslim edilme olayına dair bilgiye ulaşamıyorum. Hangi kaynakları önerirsiniz?
Zühal Kurt

› Kendisi de bir Kırım Tatarı olan Cengiz Dağcı'nın 1956'da yazdığı *Korkunç Yıllar* adlı kitap, bu konu hakkında arzu ettiğiniz ayrıntılı bilgiye sahiptir. Bu kitaptan hareketle, geçen yıl Kırımlı adlı film gösterime girmiş ve 2014 Haziran ayındaki ilk sayımızda bu filme dair Ayşegül ve İsmail Aydıngün güzel bir inceleme yazısı yazmışlardı. O film ve yazıdan da faydalanabilirsiniz.
#tarih

SAKINAN GÖZE BATANLAR

› 10. sayfada "Ayın Fotoğrafı" bölümünde bahsedilen Sultanahmet Cezaevi, 1986'da değil 15 Mart 1984'te kapatılmıştır; son döneminde (1980-84) cezaevi değil tutukevi olarak kullanılmıştır.

› 37. sayfada sözedilen toplama kampının adı Malthausen değil, Mauthausen olacaktır.

› 41. sayfanın ikinci sütunundaki "İşgal altında yürütülen karşılıklı katliamlar" ibaresi arabaşlık olacaktır.

› 55-62. sayfalar arasındaki "Albüm" bölümünde sözü edilen Cafer Cabbarlı sadece tiyatrocu değil, aynı zamanda oyuncu, şair, yazar, senaryo yazarı, yönetmen ve Azerbaycanlı (Azeri değil) bir sanatçıdır.

› 106. sayfadaki "Gastro Tarih" köşemizin başlığı "Tabaktan ağza lokmanın yolculuğu" olmalıdır. Spotta ise "sofralar" sözcüğünün sonunda bulunması gereken "a" unutulmuştur. Yine bu köşede bahsi geçen Karl Marx'ın eseri Gründrisse değil, Grundrisse'dir

› 114. sayfadaki "Hayat bu minval üzere devam eder, ne anne tavrını değiştirir ne ne kız okuldan vazgeçer" cümlesinin sonu, "… ne de kız okuldan vazgeçer" olacaktır.

› Türker Ertuncay ve Rufet Aga'ya teşekkür ediyor, okurlarımızdan özür diliyoruz.

Joaquin Phoenix

Emma Stone

Parker Posey

Jamie Blackley

Yazan ve Yöneten **WOODY ALLEN**

Mantıksız Adam

Irrational Man

9 EKİM'DE SİNEMALARDA

6 EKİM 1923

Türk askerlerine karşılama

İstanbul şoför esnafı, Şükrü Naili Paşa komutasındaki 3. Kolordu askerlerini karşılamaya hazırlanıyor. Tünel-Tatavla tramvayı, sağ üstte Taksim Topçu Kışlası görünüyor. Pankartta "Hoşgeldiniz, gazanız mübarek olsun kahramanlar" yazıyor. Fotoğrafı çeken kişi, Beyoğlu'nda Foto Francis adıyla stüdyosu da bulunan Jean Weinberg. Bâb–ı Ali ve Çırağan Yangınları, Meclis-i Mebusan'ın açılışı, İstanbul'un kurtuluşu sırasında çektiği fotoğraflar birer tarihî belge niteliğinde.

CENGİZ KAHRAMAN KOLEKSİYONU

RENKLENDİRME: FERHAT GÜLOĞLU

01 Ekim MÖ 331

Makedonya Kralı Büyük İskender'in ordusu Gaugamela Savaşı'nda Pers İmparatoru III. Darius'un ordusunu yenilgiye uğrattı. Kendi ordusundan çok daha kalabalık düşman kuvvetlerini yenen İskender bu galibiyetle Pers hakimiyetine son verdi.

02 Ekim 1976

Dünya Ağır Sıklet Boks Şampiyonu Muhammed Ali, MSP lideri Necmettin Erbakan'ın davetlisi olarak Türkiye'ye geldi. Amerikalı Müslüman lider Wallace Muhammed ile birlikte İstanbul'da bir gün kalan Muhammed Ali, 1964'te 22 yaşındayken Müslüman olmuştu.

03 Ekim 1922

Kurtuluş Savaşı'nı fiilen sona erdiren Mudanya Mütarekesi görüşmelerine başlandı. Ankara Hükümeti ve işgal kuvvetleri arasında yürütülen ve zaman zaman gerginleşen görüşmeler 11 Ekim'de tamamlandı ve mütareke imzalandı.

07 Ekim 1572

Osmanlı donanması ile Haçlı donanması arasındaki İnebahtı Deniz Muharebesi'nde Osmanlı kuvvetleri yenilgiye uğradı. Osmanlı donanmasının ağır hasar gördüğü savaşta, Haçlı ordusunda çarpışan ünlü İspanyol yazar Cervantes de kolundan yaralandı.

08 Ekim 1952

Balıkesir'de iktidardaki Demokrat Parti ve CHP'nin mitingleri aynı güne denk gelince kavgalar çıktı, 7 kişi yaralandı. DP'liler, olaylardan önce "İnönü, yıllarca bu memleketi diktatörlükle yönettin. Ne yüzle geliyorsun" diye bildiri dağıtmıştı.

09 Ekim 1971

Üç aydan beri "Anayasanın tamamını veya bir kısmını tağyir, tedbil veya ilgaya ve TBMM'yi iskata veya vazifesini yapmaktan mene teşebbüs" suçlamasıyla yargılanan 24 kişiden Deniz Gezmiş ve 17 arkadaşı idama mahkûm edildi.

15 Ekim 1934

Çin'de milliyetçilerle savaşan Mao Zedong önderliğindeki 100 bin kişi Büyük Yürüyüş'e başladı. Bir yıl süren 13 bin kilometrelik yürüyüş, bir geri çekilme harekâtı olmasına rağmen Çin Komünist Partisi'nin direncinin sembolü olarak yüceltildi.

16 Ekim 1972

Aktör Kuzey Vargın, meslektaşı Salih Güney'i bıçakladı. Boğazından ve karnından dört bıçak yarası alıp ağır yaralanan Güney, "Mesele bir sanat tartışması yüzünden çıktı" derken, tutuklanıp cezaevine konulan Kuzey Vargın "Sarhoştum" dedi.

17 Ekim 1973

10 Arap devleti, 6 Ekim'de başlayan Yom Kippur Savaşı'nda Suriye ve Mısır'a karşı İsrail'i destekleyen ABD ve diğer ülkelere petrol ambargosu uygulayacaklarını açıkladı. Bu kararla birlikte petrol fiyatları fırladı ve yıllar sürecek bir kriz başladı.

20 Ekim 1968

1963'te uğradığı bir suikast sonucu öldürülen ABD Başkanı John F. Kennedy'nin dul eşi Jacqueline Bouvier Kennedy ile ünlü Yunan armatör Aristotle Onassis evlendi. Çiftin evliliği Onassis'in 1975'te ölümüne kadar sürdü.

21 Ekim 1860

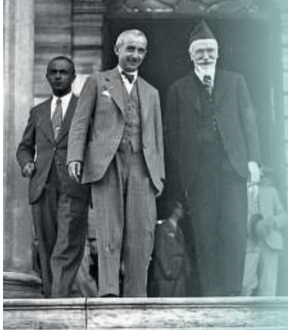
Özel sermayenin çıkardığı ilk Türkçe gazete *Tercüman-ı Ahval* yayımlanmaya başladı. Gazete, ansiklopedik bilgiler vermek, daha anlaşılır bir dil kullanmak gibi o dönem için önemli yenilikler olan hamleler yapmıştı.

22 Ekim 1964

Fransız yazar ve düşünür Jean Paul Sartre, Nobel Ödülü'nü reddettiğini açıkladı. Ünlü yazar, daha sonra yaptığı açıklamada "Ödülü reddetme sebeplerim Nobel Ödülü'yle ya da İsveç Akademisi'yle doğrudan ilgili değil" diyecektir.

26 Ekim 1930

Türkiye'ye karşı barışçı bir siyaset yürütmeye çalışan Yunanistan Başbakanı Elefterios Venizelos Türkiye'ye geldi. Kalabalık bir heyetle gelen Venizelos, Cumhuriyet Bayramı törenlerine de katıldıktan sonra 1 Kasım'da ülkesine döndü.

04 Ekim 1912

Hayvan haklarını savunma amaçlı ilk Türk derneği Himaye-i Hayvanat Cemiyeti kuruldu. İstanbul'dan toplanan sokak köpeklerinin Sivriada'ya "sürülmesi" uygulamasına son verilmesini sağlayan cemiyet, 1914'te I. Dünya Savaşı başlayınca kapandı.

05 Ekim 1946

Ulaştırma Bakanlığı, *Vatan* ve *Son Saat* gazetelerinde çıkan, telefon konuşmalarının dinlendiği haberlerini yalanladı. Yalanlanan haberlerde, vatandaşların telgraf, mektup ve telefonla kurduğu tüm iletişimin takip altında olduğu yazıyordu.

06 Ekim 1981

Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat, bir resmi geçit töreni sırasında askeri konvoyda bulunan El-Cihad üyesi İslâmcı bir yüzbaşı tarafından öldürüldü. 1970'ten beri cumhurbaşkanı olan Sedat, İsrail'le barış yaptığı için İslamcıların hedefi olmuştu.

10 Ekim 1979

stanbul Belediyesi'nin Macaristan'dan getirdiği köruklü İkarus marka otobüsler sefere başladı. Sağcı *Tercüman* gazetesi, o dönem Doğu Bloku ülkelerinden olan Macaristan'dan alınan otobüsler için "CHP'li belediyenin komünist otobüsleri" diye yazdı.

11 Ekim 1579

Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murat dönemlerinde yaklaşık 15 yıl sadrazamlık yapan Sokollu Mehmet Paşa, derviş kılığındaki bir suikastçi tarafından ikindi divanı çıkışında kalbinden bıçaklanarak öldürüldü.

12 Ekim 1949

Birliği kontrolü altındaki sovyetler işgal bölgesinde Alman Demokratik Cumhuriyeti kuruldu. Alman Komünist Partisi, Doğu Berlin'de 30 Kasım 1948'de şehir hükümeti oluşturmuştu. Alman Demokratik Cumhuriyeti'nin varlığı 1990'da sona erdi.

13 Ekim 1980

Münih-İstanbul-Ankara seferini yapan THY uçağı Ankara'ya inmek üzereyken dört İslâmcı tarafından Tahran'a kaçırılmak istendi. Diyarbakır'a indirilen uçaktaki yolcular ve mürettebat operasyonla kurtarıldı ve biri yaralı olan hava korsanları yakalandı.

14 Ekim 1949

Futbol maçlarında müşterek bahis oynanması için yapılan öneri geri çevrildi. Meclis'te uzun yıllar tartışma konusu olan müşterek bahisler 1959'da yasallaştı ve ilk kez 26 Mart 1960'ta oynanmaya başlanan Spor Toto büyük ilgi gördü.

18 Ekim 1898

Almanya İmparatoru II. Wilhelm ailesiyle birlikte geldiği İstanbul'da büyük törenlerle karşılandı. İstanbul'a ikinci kez gelen imparatorun ziyareti, Almanya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki nüfuzunun arttığının göstergelerinden biri olarak kabul edilir.

19 Ekim 1945

Türkiye'nin ikinci tıp fakültesi olan Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi törenle eğitime başladı. Fakültenin kuruluş çalışmalarına 1937'de Atatürk'ün emriyle başlanmış ancak II. Dünya Savaşı nedeniyle proje rafa kalkmıştı.

23 Ekim 1940

Dünyanın gelmiş geçmiş en iyi futbolcusu olarak kabul edilen Pele dünyaya geldi. Centilmenliği ve beyefendiliğiyle de tanınan ve 1977'de jübile yapan Brezilyalı yıldız, futbol kariyeri boyunca oynadığı 1363 maçta 1281 gol attı.

24 Ekim 1955

Beyoğlu'nda yapılan operasyonda yakalanan 26 sabıkalı Anadolu'nun çeşitli yerlerine sürgün edildi. Polisten yapılan açıklamada, sözkonusu kişilerin ısrarla suç işlediği ve başkalarını da suç işlemeye teşvik ettiği öne sürüldü.

25 Ekim 1924

Düşünce adamı, yazar ve siyasetçi Ziya Gökalp 48 yaşında İstanbul'da hayatını kaybetti. Türkçülük düşüncesinin öncülerinden sayılan Gökalp, 19 Ağustos 1923'ten beri Diyarbakır Milletvekili olarak görev yapıyordu.

27 Ekim 1904

En eski toplu taşıma sistemlerinden biri olan New York Metrosu hizmete girdi. Günümüzde 469 istasyonuyla dünyanın en büyük metrosu olma özelliği taşıyan ve 1362 kilometre hat uzunluğu olan metroyla günde yaklaşık 5.5 milyon yolcu taşınıyor.

28 Ekim 1961

Uzun dönem İstanbul eğlence hayatının en önemli noktası sayılan ve çok sayıda ünlü sanatçının sahne aldığı Maksim Gazinosu, Taksim'de açıldı. Sonraki yıllarda gazinonun Caddebostan, Bebek ve Taşlık şubeleri de hizmete girdi.

29 Ekim 1983

38 şirketin sahibi olan işadamı Erdoğan Demirören, *Ekonomide Diyalog* dergisine verdiği söyleşide asgari ücretlilerin zengin işadamlarından daha mutlu olduğunu savundu ve "Asgari ücretli kişi zaten o tip yaşam tarzına ve düşünceye alışıktır" dedi.

30 Ekim 1968

Devlet Su İşleri'nde çalışan ve çalışma koşullarının düzeltilmesi için yaklaşık bir aydır sakal uzatma eylemi yapan işçiler ücretlerine zam yapılacağı sözünü alınca sakallarını bir törenle toplu halde kestirdiler.

31 Ekim 475

"Küçük Augustus" olarak da anılan Romulus Augustus çocuk yaşta tahta çıktı ve Batı Roma İmparatoru oldu. Augustus, yalnızca on ay süren hükümdarlığının ardından 4 Eylül 476'da tahttan indirildi.

ASIRLIK TARİHÇİ HALİL İNALCIK:

Kürtlere iyi muamele etmedik

TÜM OKURLARIMIZA HEDİYE

CUMHURİYET

KURULUŞ ÖYKÜSÜ

Ekim 2015
sayı
17

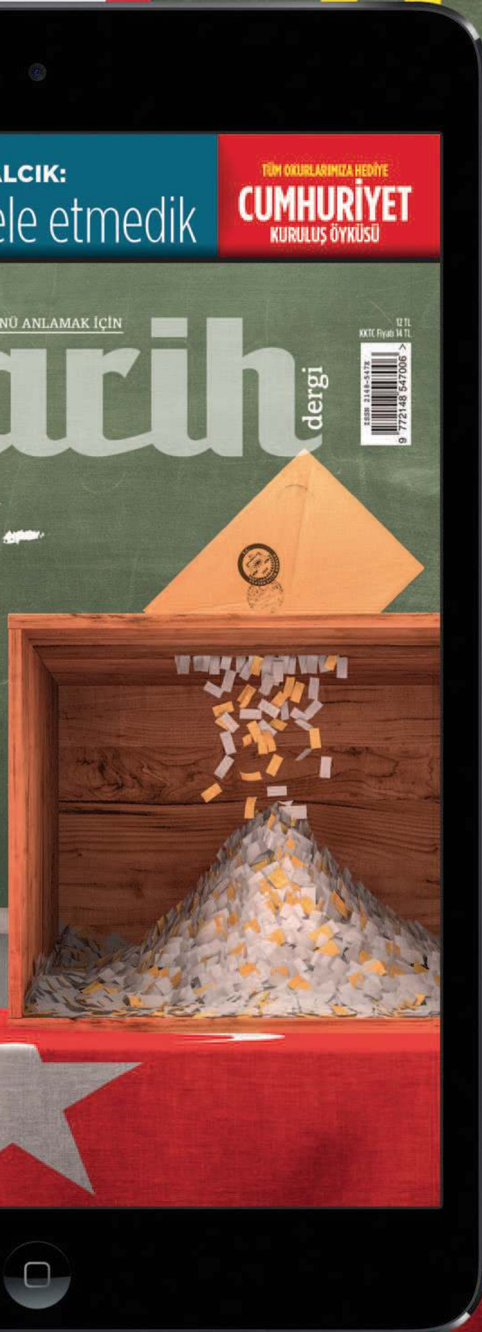
Albüm: 29 Ekim-10.Yıl

BUGÜNÜ ANLAMAK İÇİN

#tarih dergi

12 TL
KKTC Fiyatı 14 TL

Çanakkale'nin altında bir zaman tüneli var

Conkbayırı'na çıkan yolun üzerindeki Merkeztepe ve civarı, muharebeler sırasında lağım savaşlarının en yoğun yaşandığı, tarafların karşılıklı tüneller kazdığı bir bölge. 100 yıl sonra ilk kez girilen bu tünellerden birinde, hâlâ savaşın izlerini görmek, "kazma ve silah seslerini işitmek" mümkün.

Tepeden ve derinden
Merkeztepe ve civarının hava fotoğrafı üzerinde konumu. Tünelin duvarlarında kurşunları, elbise askılarını hâlâ görmek mümkün .

GÖKHAN TARKAN KARAMAN

Yüzyıl önceki Çanakkale muharebeleri, sadece karada, denizde ve havada değil aynı zamanda yer altında da cerayan etti. Bugün özellikle Arıburnu veya ANZAC sektörü olarak adlandırılan bölgede, taraflar yeraltında kazdıkları tünellerde hem yaşadılar, hem savaştılar.

"Lağım savaşları" denen mücadele, aslında bir savaş tekniği olarak ortaya çıkmıştı. Çanakkale muharebelerindeki arazi yapısı, tarafların ön hat siperlerini birbirine çok yaklaştırmış, hatta aradaki mesafe kimi zaman 8-10 metreye düşmüştü. Bu koşullarda bile bir saldırı halinde "no man's land" denilen insansız bölgeyi katetmek, karşılıklı kurulmuş makineli tüfek pozisyonları yüzünden neredeyse imkansızdı. Askerler karşı tarafın ön hat siperinin altına kadar tünel kazıyor, yerleştirilen patlayıcıların infilak ettirilmesiyle dağılan sipere karşı eşzamanlı bir saldırıyla bu siperi ele geçirmeye çalışıyorlardı.

Tabii herşey bu kadar basit değildi. Günler geceler boyunca yeraltından gelen sesler, tünellerin nereye kadar uzandığı, aslında tünel kazılmayıp aldatmaca mı yapıldığı gibi bir dizi mesele vardı. Kimi zaman taraflar bu tüneller içinde karşı karşıya gelip çatışıyorlardı. Yeraltındaki hayat sadece bu lağım tünellerinden ibaret değildi. İki taraf da hem karşılıklı top ateşi ve şarapnel etkisinden korunmak hem de güvenli şekilde uyumak için yeraltında tüneller açtılar.

Bugün Conkbayırı'na çıkan yol üzerindeki Bombatepe (Quinn's Post) ve Merkeztepe mevkii (German Officer's Trench ve MacLaurin's Hill), tünel şebekelerinin en

fazla sayıda bulunduğu bölgedir. Burada sıkışan yoğun siper harbi, iki cepheyi de yeraltına itmişti. Bombasırtı'nda özellikle tüneller geçiçi olarak ve lağım savaşlarında patlatmak için kullanıldı ama biraz daha güneydeki Merkeztepe ve civarındakiler daha ziyade sığınma amaçlıydı. İki taraf da daha derin ve uzun tüneller kazmaya başlayınca, hem ANZAC'lar hem Türk ordusu profesyonel madencileri cepheye sürdü. Askerler gündüzleri yoğun çatışmaların yaşandığı saatlerde tünelleri kazıyor akşamları ise daha sakin geçen dönemde kazılan toprağı tahliye ediyorlardı. Tünellerde barınma, cephane ve yiyecek depolama alanları, haberleşme ağları mevcuttu.

Bu bölgedeki tünellerden birine, geçen ay ilk kez girdik (oldukça riskli ve çökme tehlikesi bulunan bu tünellere kesinlikle amatörler girmemeli!). Tüneller yaklaşık 6 metre yerin altında, yer yer 1.90 cm yüksekliğe erişiyor ve iki askerin yan yana geçebilmesini sağlayacak genişlikte.

Tünele girdiğimizde ilk derin koridor bizi 15 metre güneydoğuya doğru götürdükten sonra iki kola ayrılıyor, güneybatıya giden kol 12 metre ilerledikten sonra çökmüş, çünkü tam üstünden bugünkü anayol geçiyor. Güney-kuzey istikametindeki kol ise 10 metre ilerledikten sonra başka bir tünele bağlanıyor fakat o da geçen 100 yılın ardından kapanmış durumda. Tünelin yan duvarları ve tavanı oldukça sağlam ve çok iyi bir teknikle yapılmış. Duvarlarda hâlâ o döneme ait materyeller, elbise askıları ve kurşunlar görülüyor. Çanakkale'nin altında bir zaman tüneli var.

Radyo günlerinden silinmez hatıralar

Benim gibi çocukluğundan beri radyo tutkunu olan biri için 1956 yılından itiraben gazeteci olarak Radyoevi'ne girip çıkmak ve yıllarca sesinden tanıdığım insanları yakından tanımaya başlamak tarifi imkansız bir mutluluktu. Yıllar süren radyo günlerimde radyo emekçilerinin, benim için her biri unutulmaz olan binlerce kare fotoğrafını çektim.

Ankara Radyosu'nda bir oyunu seslendiren Devlet Tiyatrosu sanatçıları: Cokun Kara, Ayten Gökçer, Aykut Sözer, Gülsevin Turççekiç ve Orhan Kartal, 1970.

Benim radyo sevgim babamın radyo aşkıyla başlar. Babam çeyiz sandığı büyüklüğünde kocaman bir radyo almıştı. İstanbul ve Ankara radyolarının kuruluşunun üzerinden çok az bir zaman geçmişti, zayıf ve kısıtlı zaman dilimi içinde yayın yapabiliyorlardı. Ses bir gelip bir giderdi. Ayrıca parazit denilen bir şey vardı o zamanlar. Paraziti önlemek için evde babamın kendi yaptığı radyodan da daha büyük bir sandık vardı. İçi kalay levhalarla kaplanmıştı. Koca koca miknatıslarla, el yapımı transformatörlerle, bobinlerle doluydu içi.

Gençlik yıllarımda, dinlemekten hoşlandığım kimi söyleşi ustaları, sunucular, müziyenler vardı. Sayıt Çelebi'ye pek yetişemedim ama Eşref Şefik'i bilirdim. Eğlenceli adamdı. Feridun Fazıl Tülbentçi'nin "Tarihte Bugün" programını da ilgiyle, severek dinlerdim. Münir Nurettin, Safiye Ayla, Mualla Mukadder, Perihan Altındağ, Müzeyyen Senar gibi sanatçılar gramofonlarda olduğu gibi radyolardan da dinlenebiliyordu. Halk, Zeki Müren'in sesini de ilk kez radyodan duymuştu.

Ulusal bayramlarda Behçet Kemal Çağlar radyoda soluk soluğa, art arda şiirler okurdu. Kore Savaşı günlerinde öğrencisi olduğum Kabataş Lisesi'nde okulun hoparlör sistemine bağlanan radyodan Kunuri çarpışmasında şehit olanların uzun listesinin okunduğunu da hatırlıyorum. Hayatımızın en üzgün günlerinden biriydi. Mutlu ve mutsuz günlerimizin merkezinde hep radyo vardı. ▶

OZAN SAĞDIÇ

1950'li yıllardan beri gazetecilik yapan ve Türkiye'nin en ünlü fotoğrafçılarından biri olan usta isim, anıları ve fotoğraflarıyla *#tarih*'te.

İstanbul Radyosu Büyük Stüdyosunda İstanbul Şehir Orkestrası'nın bir radyo konseri provasında orkestra şefi Cemal Reşit Rey ve konuk soprano Leyla Gencer, 1958.

1956'da Hayat dergisinde foto muhabiri olarak işe başladığımda, görev icabı İstanbul Radyosu'nun o zamanlar yepyeni olan görkemli binasına girip çıkmaya başlamak benim gibi bir radyo tutkunu için inanılmaz bir şeydi. Radyoevindeki sanatçıların ve teknik elemanların çalışma ortamına yönelik merakımı, çektiğim fotoğraflar ve kurduğum ilişkiler sayesinde giderebiliyordum.

O dönem İstanbul'un tek senfonik orkestrası, seneler sonra Kültür Bakanlığına bağlanacak olan, İstanbul Belediyesinin Şehir Orkestrası idi. Bazı provalarını Radyoevinde yapan orkestranın şefi Cemal Reşit Rey'di. Herhalde ücretler çok düşüktü ki orkestranın bazı müzisyenleri ek iş olarak geceleri pavyonlarda çalışıyordu. Şehir Orkestrasının Radyoevinde yapılan provalarını bile gidip izlemekten zevk alıyordum. Hiç unutamadığım anılarımdan biri, İtalya'da yaşayan Leylâ Gencer'in solist olarak katıldığı bir genel provaydı. O zamanlar, uluslararası alanda adını duyurmuş sanatçımız pek yoktu. Türkiye'yi İtalya'da başarıyla temsil eden soprano Leylâ Gencer'in konuk olarak İstanbul'a gelmesi ve konser vermesi hepimizi heyecanlandırmıştı.

Sözlü yayınlarda görev alan sanatçılar çoğunlukla Şehir Tiyatrolarının elemanlarıydı. Radyo oyunlarında, skeçlerde seslendirmeyi Behzat Butak, Vasfi Rıza Zobu, Bedia Muvahhit, Halide Pişkin, İsmail Galip Arcan, Reşit Gürzap, Hüseyin Kemal Gürmen, Neşe Yulaç, Gülistan Güzey gibi Şehir Tiyatroları'nın ünlü sanatçıları yapmaktaydı.

Tatil günlerinde Büyük Stüdyoda seyircili eğlence programları yapılırdı. Şarkılar, türküler bir skeçle süslenir, muhakkak bir ya da Balarıları gibi iki komik sahne alırdı. Kimi kez de kısa yarışmalar eğlenceye eğlence katardı. O zamanların vazgeçilmez adamı, kendine özgü bir ezgiyi seslendiren, akordeonu eşliğinde parodiler sunan Celal Şahin idi. Şakalarıyla takıldığı kimseler zamanın valisi Fahrettin Kerim, spor sunuculuğu ve sohbet programlarıyla ünlü Eşref Şefik gibi popüler kişilerdi. Ona yakın bir diğer komedi sanatçısı Cevat Kurtuluş idi. Hele Ramazan günleri, eski Direklerarası eğlencelerini bire bir yansıtan gösterilerle pek şenlikli geçerdi. O zaman mutlaka bir ortaoyunu oynanır; değişmez kavuklu İsmail Dümbüllü, pişekâr da Tevfik İnce olurdu. Kanto, düet söylemek Niko ve Amelya kardeşlere düşerdi. Dümbüllü ile eski bir tanışıklığımız vardı. Benim için bu sanatçıların sahne performansından çok kulislerdeki sohbetleri, şakalaşmaları çok daha ilginçti.

İstanbul Radyosunda şahsen tanımak şansına eriştiğim zamanın en ünlü spikerleri Orhan Boran, Tarık Gürcan, Dürnev Tunaseli ve Selahattin Küçük idi. Orhan Boran deyince orada biraz durmak gerek. Akıcı ve espirili "lafazanlığı" ile hiç kuşkusuz çok popüler bir insandı. Katıldığı programlara çok etkili bir renk katıyordu. Kendisiyle biraz hemşehrilik durumumuz da vardı. Sanırım babasının memuriyeti dolayısıyla ilk gençlik çağında birkaç yılını Edremit'te geçirmişti. Tuttukları ev bizim evle aynı cadde üzerindeydi ve aramızdaki mesafe 50 metre kadardı. Yıllar geçti, ben Ankara'lı olduktan sonra yollarımız yeniden kesişmişti.

1960 yılı başlarında dergimizin Ankara bürosu açıldı ve ben gönüllü olarak başkente atandım. O sıralarda radyo istasyonlarının sayıları da çoğalmaya başlamıştı. Dergiye ek olarak haftalık radyo program- ▶

Özakman ve Amelya Kardeşler

Tuluat tiyatrolarının vazgeçilmez bölümlerinden biri de kanto ve düetler idi. Niko ve Amelya kardeşler bir düet ile canlı yayında, 1957 (solda). Turgut Özakman, evinde çalışıyor (en solda).

Amador'un ziyareti

Miguel Amador (sağdan ikinci), Ankara Radyosunu ziyareti sırasında Kutlu Payaslı (solda), Erkan Özerman (soldan ikinci) ve Jülide Gülizarla sohbet ediyor. Arjantinli ünlü sanatçı Amador, Türk musikisi ve sazlarıyla çok ilgilenmişti.

ları ilavesi verilmeye de başlandı. Artık kimi programlarla ilgili ayrıntılı bilgiler vermek, konuları fotoğraflarla süslemek gerekiyordu. Bu uğraş bana Ankara Radyosu'nda çalışan birçok kişiyle dostluklar kazandırdı. Daha sonra kardeş dergi *Ses* de devreye girdi. Artık iki dergiye birden haberler hazırlıyordum. Ankara Radyosu bizim vazgeçilemez çalışma alanlarımızdan biri olmuştu.

Ankara'ya 29 Nisan 1960 tarihinde ayak basmıştım. Demokrat Parti iktidarının son günleri, ortalık karışık... Gençlik isyan bayrağını açmış. Sıkıyönetim olanca gücüyle yükleniyor. Bir sabah patır patır silah sesleriyle uyandık. Radyoyu açtık. Sert mi sert bir sesin sahibi "Dikkat, dikkat" diyor, "Silahlı Kuvvetler duruma el koymuştur. NATO'ya, CENTO'ya bağlıyız..." Albay Alpaslan Türkeş gün doğmadan Radyoevi'nin kapısını çalmış, karşısına çıkan kişiye "Aç şu radyonun düğmelerini, anons yapacağım demiş. Adamcağız "Ben gece bekçisiyim, hiçbir şey bilmem ki" deyince ilgili bir teknisyen evinden apar topar getirilmiş. Başkentte horozlar öterken, Alpaslan Türkeş de necip Türk milletine sesini duyurmaya başlamış. Demem o ki, ihtilali yapanlar için ilk hedef radyoydu. Radyo o kadar önemliydi ve onu ele geçiren her şeye sahip oluyordu.

Ankara Radyosunda da iyi, güzel dostlar edindim. Bunların en başında Turgut Özakman gelir. Sözlü yayınlar ondan sorulurdu. Mükemmel bir tiyatro yazarıydı. Yaptığım ilk röportajlardan biri onun özel yaşamıyla ilgiliydi. Sürekli okuyor ve yazıyordu. Yazı masasında, sofrada, her an, her dakika... Bu arada gerektiği kadar sohbet edip, işlerini de tıkır tıkır yürütüyordu. İyi bir yazar olduğu kadar iyi bir yöneticiydi de. Radyoda Pazar günleri skeçler oynanırdı. Ben bir skeç yazmış, okusun diye ona götürmüştüm. Benimle konuşurken bir yandan da verdiğim metnin sayfalarını çeviriyordu. "Tamam" dedi. "Bu Pazar bunu programa koyuyorum" Şaşırdım, "Bir kere okusaydın" dedim. "Okudum ya" dedi. "Ne zaman" diye sordum. "İşte şimdi" demez mi; o denli çabuk okuyan ve çabuk karar veren biriydi.

'Kutsal Radyo' günlerinden

Seneler önce Sarıkamış'ta küçük bir kahvehanede çektiğim fotoğrafta, durduğu yer ve üzerindeki kanaviçe işlemeli örtü radyonun önemini ve adeta statüsünü gösteriyor.

Bir başka dost Erdal Öz'dü. Hemen arkadaş oluvermiştik. Radyoda çalıştığı dönem Rıdvan Çongur ile birlikte *Nutuk*'u sadeleştirmişlerdi. Bunu Kerim Afşar baştan sona tefrika halinde okumuştu. İlerleyen yıllarda Erdal kardeşim önce kitapçı oldu, sonra yayıncı. Radyo günlerinden söz ederken Adalet Agaoğlu'nu unutmamak gerek. Güzel insandı, dost insandı. Ankara'nın aydınlar ortamında kelebekler gibi uçuştu. Radyocuydu, romancı olmadan önce başkent tarihinde önemli yeri olan Meydan Sahnesi ve Ankara Sanat Tiyatrosu'nun (AST) kuruluşlarındaki ve ayakta kalmalarındaki büyük katkıları yadsınamaz. TRT'nin kuruluş aşamasındaki büyük emeği olan Mahmut Tali Öngören de radyo dünyasındaki değerli dostlar arasındaydı.

Gece gündüz koşuşturan spiker Aylin Özmenek'le özellikle sıkıyönetim zamanlarında ortaya çıkan, radyo üzerindeki rejim baskılarını, yasakları, uygulanmaya konulan sözcük yasaklarını konuşur, anımsamaya çalışırdık. Benim hemen anımsadığım olay kendi adımla ilgili olanıydı: İzmir'de Mehpare Çelik'in yönettiği bir eğlence programının söyleşi konuğuydum. Sıramı beklerken bizi yönlendiren hanım kız bana, "Şiirlerinizden de okuyacak mısınız" diye sordu. Şakayla karışık, "Ben şiir yazarsam gizli gizli yazarım, kimsenin haberi olmaz. Sen nereden biliyorsun?" dedim. "Ha, öyle mi" deyip geçiştirdi. Az sonra stüdyoya alındık. Mehpare Hanım ara anonsları yaparken, gözüm sehpa üzerindeki kağıtta yazılı program akış planına takıldı. "Ozan Sağdıç'la söyleşi" maddesindeki "Ozan" sözcüğü denetçi tarafından çizilmiş, yanına "Şair" yazılmıştı. Denetçilerin marifetleriyle ilgili Aylin Özmenek'in de çok hatırası vardı. Besteci ve müzikolog Kemal İlerici hakkında hazırladığı programda birkaç kez "Sayın İlerici" hitabı geçiyormuş. Denetçi "Adamın ikide bir ilericiliğini tekrarlamaya gerek var mı?" diye not düşmüş. Asala'nın elçilik elemanlarımıza suikast düzenlediği sıralarda Türk musikisi bestesi yapan

Güher-Süher Pekinel kardeşler 9 yaşında ilk orkestralı konserlerini Ankara Radyosu'nda vermişlerdi. İzleyenler arasındaki Başbakan İsmet İnönü'nün konserden aldığı zevk gözlerinden okunuyordu.

Ermeni bestecilerin eserleri çalınırmış ama, isimlerini söylemek yasakmış.

Bu faslı, eğlenceli bir sıkıyönetim öyküsüyle süsleyelim: Zamanın sıkıyönetim komutanı Namık Kemal Ersun... Radyoda çok zarif, beyefendi bir eleman var. Onun adı da Tevfik Fikret. Bir gün komutanın kafası bir şeye bozulmuş, Radyo'ya telefon açmış. Söze doğrudan "Ben Namık Kemal" diye başlamış. Telefonun öbür ucunda da tesadüfen bizimki... "Buyurun efendim, ben de Tevfik Fikret" deyince "Ulan sen benimle dalga mı geçiyorsun" diye gürlemiş Namık Kemal Ersun.

Ankara Radyosu'nun A Stüdyosu dinleyicilerin alındığı büyük bir mekandı. Seyircili eğlence programları yanında Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası (CSO) ve Cumhurbaşkanlığı Armoni Mızıkasının konserleri burada yapılırdı. Kimi kez CSO orkestrası aynı üyelerle Radyo Senfoni Orkestrası kimliğine bürünüveriyordu. Batı Müziği yayınları şefi Faruk Güvenç olumlu bir girişimde bulunup Türk bestecilerine eserler sipariş etmişti. Bu eserler bir festival havasında kendi salonlarında icra edildi. Orkestra tekrar tekrar yinelenen provalardan yoruluyordu. Mızmızlananlar oluyordu. Eseri çalışılan Ulvi Cemal Erkin kibar bir insan olarak bilinirdi, ama talihsiz bir çıkışta bulundu: "Ne gocunuyorsunuz? Nankörlük etmeyin. Size para kazandırıyoruz" gibi bir şeyler söyledi. Evet, üyelerden bir bölümü genç konservatuvar öğrencisi olabilirdi ama içlerinde yaşlı başlı üyeler de vardı. Hiçbiri bu sözleri hazmedemedi. Sazlarını toparlayıp salonu terk ettiler. Ulvi Bey özürler dilemek zorunda kaldı. İş tatlıya bağlandı.

Müzik dinlemeye aşırı meraklı İsmet İnönü CSO Salonundaki her konsere gittiği, hemen her opera galasını izlediği kadar Radyo'daki dinleyicili konserleri de kaçırmazdı. En çok zevk aldığını hissettiğimiz canlı radyo konseri Güher ve Süher Pekinel kardeşlerin henüz 9 yaşındalarken ilk orkestralı konserleriydi.

Batı müziği prodüktörlerinden Erkan Özerman büyük prodüksiyonlara aday atılgan bir gençti o zamanlar. Sylvie Vartan, Miguel Amador , Dario Moreno gibi sanatçıları onun sayesinde tanımışımdır. Paranın kokusunu iyi alırdı. Kimi zaman tanıtımı için fotoğrafa ihtiyaç duyan sanatçıları bana getirirdi, fotoğraflarını çekerdim. Ben oldum bittim üretim yapan, ama para almaktan utanıp sıkılan bir insandım. O yüksek rakamlar söylerdi. Sonra da parayı benimle kırışırdı. Bir keresinde gazino dünyasına transfere hazırlanan bir kadının afişlik fotoğraflara ihtiyacı olmuştu. Beş altı değişik poz fotoğraflarını çektim. Erkan kadına öyle astronomik bir rakam söyledi ki, kadına "O sizinle şakalaşıyor. Söylediği fiyat tek bir fotoğrafın fiyatı değil, tüm çalışmanın bedeli" demek zorunda kaldım. Ki o rakam bile hatırı sayılır bir ücretti.

Radyo günlerimiz bu düzen içinde geldi geçti. Yıllar sonra, televizyon da devreye girince, deneyimimizi *Milliyet* gazetesinin ek dergisi olan ilk "*Radyo-TV*" dergisini Ankara'da hazırlamakla sürdürdük. Bu durum fotoğraf arşivimin bizdeki radyoculuğun o günlerde henüz sağ olan en eski kuşağından başlayarak çok sayıda emektarının aktüel fotoğrafları ve bir çoğunun da portreleri ile zenginleştirme olanağını sağladı. ■

SUNUŞ

Bugün yaşadığımız olumsuzlukların sürekli bir tekerrür gibi ortaya çıkması veya böyle bir duygu vermesi, "Türkiye'nin Demokratikleşememe Tarihi"ni daha da karartıyor. Siyasetin hükümranlığında, devletin temel hak ve özgürlükleri çoğu zaman yok saymasıyla keskinleşen anti-demokratik uygulamalar, yakın tarihimizden bugüne uzanan bir "Eski Türkiye" tablosunu gözler önüne seriyor.
AHMET KUYAŞ demokrasi kültürü ve anlayışı;
DEMİRHAN BURAK ÇELİK Anayasa arayışı;
NECDET SAKAOĞLU eğitim-eğitimsizlik sarmalı;
ZEYNEP ŞARLAK askerî vesayet yapısı üzerine, demokrasi yolunda nereden nereye geldiğimizi/gelemediğimizi yazdı.

Demokrasi: Adı var, kendisi yok

Yakın toplumsal tarihimiz, başarısız deneyimleri, hayalkırıklıkları ve "biz adam olmayız"larla dolu sancılı bir demokrasi tarihidir. Tarih, günümüzün siyasal çekişmeleri doğrultusunda ve o çekişmelere bir tür cephanelik oluşturmak için yazıldığı müddetçe, bu değişmeyecek.

AHMET KUYAŞ

Teröre Hayır Kardeşliğe Evet

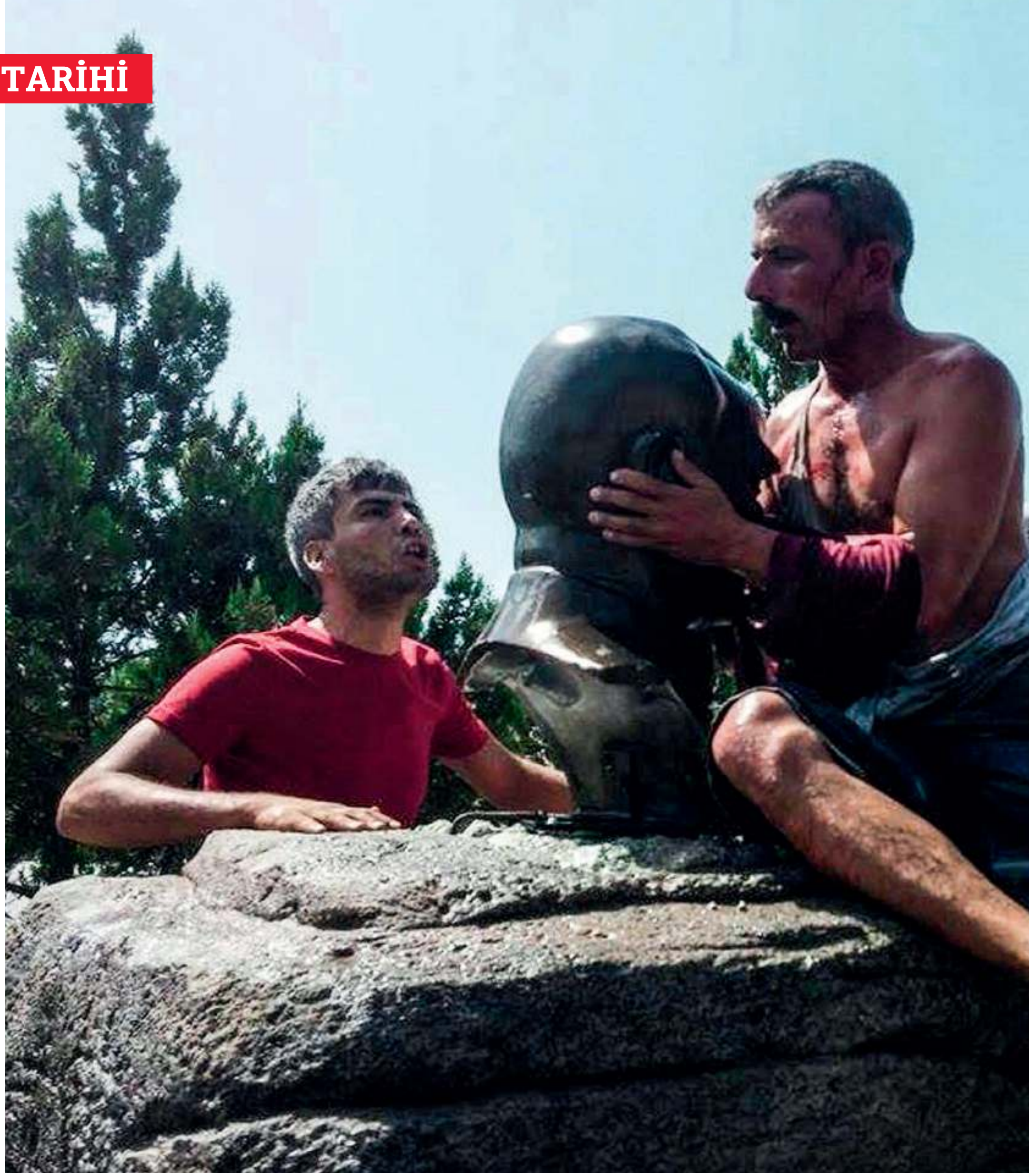
TOBB'un öncülüğünde 200'den fazla sivil toplum kuruluşunun katılımıyla düzenlenen, 'Teröre Hayır Kardeşliğe Evet' mitingi, 17 Eylül 2005.

Türkiye'de hâlâ demokrasinin güçlü bir biçimde yerleşememiş olmasını kromozomlarımızda ya da "Doğu"da veya İslâm'da aramak saçmalık olur. Bunu tarihte arayacağız tabii; ama sultanlarda veya tek parti yönetimlerinde ya da askerî darbelerde değil. Çünkü böyle yapmak da kolaycılık olur. Hattâ tutuculuğa da davetiye çıkarabilir, zira en başta sözünü ettiğimiz kategorilere benzeyen, özcü bir açıklamaya götürebilir bizi; "biz adam olmayız" ya da "böyle gelmiş, böyle gider" türünden.

Dolayısıyla yanıtı toplumsal tarihte arayacağız; yani toplumsal yapımızda, ekonomimizde, eğitimimizde, kısacası bir toplum olarak nasıl geliştiğimizde, nasıl evrilmişliğimizde arayacağız; bu bir. İkincisi, demokrasinin ne olduğunu ve nasıl oluştuğunu da bilmemiz gerekiyor; yani demokratik olduğunu varsaydığımız toplumlara da bakacağız. Ama şimdi ne halde olduklarını gözlemlemekle yetinmeden, onların da toplumsal tarihlerini yeterince iyi öğrenerek bakmamız gerekiyor.

Üçüncüsü ise, bütün bunları tarihselciliğe düşmeden yapabilmemiz gerekiyor. Bunun da iki anlamı var. Bunların birincisi, bugün gördüğümüz kadarıyla demokrasinin belli bir zamanda ve belli bir yerde oluştuğu ve artık başka yerlerde aynı sürecin tekrar etmesinin imkânsız olduğu yargısına varmamamız gerektiğidir. İkinci anlam ise, bir gün Türkiye'de de demokrasi olacaksa, bunun mutlaka başka yerlerde olanlara tıpatıp benzeyen bir süreçle olacağı beklentisinden uzak durmamız gerektiğidir. Yani pozitivist bir anlayışla, aynı koşullar yaratılırsa sonucun da aynı olacağı tarzında, kimya deneyi yaparcasına düşünmekten de kendimizi alıkoymamız lâzım. ▶

Depo Photos

Saldırganlar kapı komşum

Muğla'da bir vatandaşın sosyal medyadan paylaştığı fotoğraftaki kıyafeti PKK'lılara benzetilince kıyamet koptu. Saldırıya uğrayıp Atatürk büstü öptürülen İbrahim Ç., kendisine linç girişiminde bulunanlar hakkında, "Hepsini tanıyorum, kapı komşum" diye konuştu.

Demokrasi, şehirli toplumlara özgü bir yaşam, düşünce ve siyaset biçimidir. O yüzden Marksistler demokrasiye "burjuva demokrasisi", yani "şehirli demokrasisi" derler. Bugün bildiğimiz demokratik ülkelerde de şehirli nüfusun çok uzun bir süredir ezici çoğunlukta olduğu görülüyor. Türkiye ise % 50 şehirli nüfus eşiğine yalnızca yirmi yıl önce, 1990'ların ortalarında varabildi. Bugün bu oran çok daha yüksek olmakla birlikte, şehirlileşme konusunda daha katetmemiz gereken çok yol var. Çünkü şehirde yaşamaya başlamakla hemen şehirli olunmuyor. Yediklerimizin ambalajını yere atmamak için en az iki nesil gerekiyor ki, o da yetmeyebilir, çünkü en az iki nesillik şehirli belediyecilerimiz de olacak ki, her tarafa yeterince çöp kutusu koymayı düşünebilsinler. Ama bu mümkün değil, çünkü yeni şehirlimizle yeni belediyecimiz aynı hamurdandır. Sel suyuyla malını hatta canını yitirdiği için "ilgililer"i suçlayan "yurttaş"lar, dere yatağına ev yapma iznini kesinlikle vermeyecek olan birilerine belediyelerini teslim ederler mi hiç? Çok partili sistemde bunu göze alabilecek adaylar hayal edebilmek güç. Ayrıca bu konuda daha önce şehirli olmuşlarımıza da pek güvenilemez. Zira devlet toprağına yaptığı gecekondunun apartmana dönüşmesiyle zenginleşmiş olanlarımızın bu duruma ses çıkarmayacakları aşikâr; tıpkı yolsuzluklar konusunda duyarlı olmadıkları gibi buna da göz yumarlar.

Çok partililikten vazgeçip tek partili yasaklar dünyasına dönmek gibi bir saçmalık planlamıyorsak, yapacak iki şeyimiz var demektir: sel yatağına ev yapacak kadar – deli olmadıklarına göre – umutsuz olanlarımızın bir an evvel hayat standartlarını yükseltmek ve onları, hiç olmazsa çocuklarını, iyi eğitmek. Cumhuriyet tarihi bu açılardan pek parlak gözükmüyor. Zaman zaman ülkenin ciddî zenginleşme dönemleri olduysa da fakir kesimlerin "ortasınıflaştırılması" ve eğitilmesi konusunda Cumhuriyet'in başarılı olduğu pek söylenemez.

Gençlik ve olgunluk dönemlerini vatansız kalma korkusuyla geçiren tek parti yöneticileri, 2. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar kendi yağımızla kavrulma politikaları izlemişler, bunu yaparken de bütçelerini ezici bir oranda altyapı yatırımlarına ayırmışlardı. Sonrasında Demokrat Parti, tümüyle köylüyü mutlu etme politikaları izledi. Oy deposu köylerimize bol keseden taban fiyatlarının yanısıra ekilen arazi artışı da verilince pek şehirleşme görülmedi. Yalnızca makinalaşma tarımda ufak bir işgücü fazlası ve bunun sonucu olarak ilk gecekondulaşmayı yarattı, ama 1950'lerin köyden kente göç oranları, daha sonraki onyıllara oranla çok düşük kaldı. Ancak köylünün göreli zenginleşmesi, eğitim hamlesine bir ivme kazandırmadığı gibi, tam tersine, okullaşma oranlarımızda tarihimizin tek düşüşü gözlemlendi. İmeceyle yapılmaya başlanmış birçok okul binasının 14 Mayıs 1950'den sonra yarı yapılmış bir halde kaderlerine terkedildiği bilinen bir şeydir.

Fotoğraf: Zaman/Mustafa Kirazlı

İç güvenlik gerginliği

Meclis Genel Kurulu'nda, İç Güvenlik Paketi'nin görüşmeleri sırasında muhalefet ve iktidar partisi milletvekilleri arasında kavga çıkmıştı.

Bu süreç 1960'larda Adalet Partisi yönetiminde de devam etti. Ancak üzerine iki şey daha eklendi. Biri, Beş Yıllık Plan gereği ikame sanayileşmesi başlarken, köyden kente gelmiş ve sanayi işçisi olmuş olanlara iyi yaşam koşulları verilmedi. Hattâ verilen bazı sözlerden de dönüldüğü için dönemin sonlarında çok ciddi işçi gösterileri yapıldı. İkincisi ise imam-hatip okullarının açılmasıydı. Gerçi bu okulların olmaması durumunda birçok kızımızın orta eğitimden nasiplenememiş olacağını teslim etmek gerekir. Ama buralarda verilen eğitimin kalitesinin ne kadar düşük olduğu ve ne tür sevimsiz sonuçlar doğurduğu bugünlerde İslâmî muhafazakâr çevrelerin bile gazete köşelerinde tartışılır oldu. Fakat şunu da söylemeden geçemeyiz: imam-hatip liselerinin niteliğini tartışmadan önce üniversite giriş sınavlarında tek bir mezunu bile başarılı olamayan liseleri konuşmak daha anlamlı olacaktır.

Bu noktada da eğitim meselesine eğilmemiz gerekiyor. Zira orta öğretim kurumları, eğer teknik bir meslek kazandırma amaçlı değilse, modern demokrasilerde yurttaşın yetiştirildiği yerlerdir. Devlet şekli cumhuriyet olsun, meşruti monarşi olsun, katılımcı demokrasi, insan hakları, yurttaşlık bilinci gibi değerler orta öğretimde verilir. Bu ise iki derste yapılır: yurttaşlık bilgisi ve tarih. Yurttaşlık bilgisi, bizde olduğu gibi sıkıcı bir biçimde ve itaat etme temelli bir içerikle verilmez. Tarih ise, yine bizde olduğu gibi hamaset ve menkıbe temelli değil, toplum ve siyaset temellidir. Ve kısa bir süre sonra seçmen yaşına gelecek olan lise öğrencileri, ülkelerinin siyasi tarihini en son genel seçimlerin yapıldığı tarihe kadar öğrenirler. O güne kadar ülkelerini yönetmiş olan anayasal düzenler, ayrıntılı bir biçimde anlatılır tarih kitaplarında. Ülkemizde ise lise tarih derslerinin içeriği ancak son on yıldır 1990'ları da kapsar oldu. Ülkemizde otuz yaşın üzerindekiler için tarih dersi 1938'de biterdi. Geçmiş anayasal düzenlerimizin çözümlemesi ise hiç olmamıştı, bugün de yok.

Bunun nedeni, Türkiye'nin yetmiş yıldır muhafazakârlar tarafından yönetiliyor olmasıdır. Yetmiş yıldır, çünkü Köy Enstitüleri'ni ölüme terkeden ve Ankara Üniversitesi'nde "komünist" avlayan, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) hükümetleridir. Sonrasında ise tek başına iktidar olma sevdasıyla hem Demokrat Parti hem de Adalet Partisi, bazı ilkeleri Cumhuriyet değerleriyle bağdaşmayan çevreleri de içlerinde barındırdılar ya da, bu sefer CHP de dahil olmak üzere, partileşen bu çevrelerle koalisyon hükümetleri kurdular. Bunlardan, hele Türkiye gibi yalnızca müfredatın değil, ders kitaplarının da devlet tarafından yapıldığı bir ülkede iyi bir tarih eğitimi vermeleri beklenemez. Çünkü tarih, özgürlüğün bilimidir; o yüzden özgür,

İçimizdeki İrlandalı

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "Esnaf gerektiğinde asker, polis ve hakimdir" sözünden esinlendiği sanılan bir kısım Aksaray esnafının linç girişimi bu kez ters tepti. Kuveyt asıllı İrlanda vatandaşı Mohammed Fadel Dobousi saldırganları bir temiz patakladı.

demokrat yurttaşı tarih dersi yetiştirir. Bu da muhafazakârlığın, özellikle de dinsel muhafazakârlığın sevmediği bir iştir.

Bu muhafazakârlığın ve doğurduğu cehaletin günümüzdeki sonuçlarına gelecek olursak, Anayasa Mahkemesi Başkanı'nın da dediği gibi, kanun metni yazmasını bilen milletvekilimiz yok. Birçok bakan, milletvekili ve üst düzey politikacı, "Türkiye Cumhuriyeti Devleti" gibi, yabancı bir dile çevrildiği takdirde gülüşmelere değil kahkahalara neden olacak deyimler kullanabiliyorlar ("Şapka Devrimi", "Harf Devrimi" gibi deyimler de bence aynı kategoriye dahildirler). Namık Kemal gibi kısıtlı bir temsil sistemi savunucusu, sırf parlamento istediği için "Türk demokrasisinin kurucularından" sayılabiliyor. Genel oy hakkının olmadığı, seçimleri Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin silahlarının gölgesinde yapılan ve amacına ulaşıncaya kadar seçim yaptırmayacağını söyleyen 1. Büyük Millet Meclisi'nin, sırf çoksesli olduğu için, "demokratik" olduğunu iddia edenler var. Belki iyi üniversitelerin iyi öğrencileri bunlarla da alay eden tweetler atıyorlardır; ama bu durum, ağlanacak halimize gülmemizin ötesine geçmiş olmuyor.

Son olarak, liberal entelektüel çevrelerin de bu demokratikleşememe tarihimizde önemli bir rol oynadığını söylememiz gerekir. Liberal çevreler, özellikle de solda olduklarını iddia eden liberal çevreler, biraz bu demokratik olmayan yakın tarihimizin acısını en çok çekenler oldukları için, biraz da bu cehalet ve muhafazakârlık ortamında uzun bir iktidarsızlık yaşamalarından ötürü, tarihimize toplumu neredeyse tümüyle tarihsiz bırakacak bir sünger çeker oldular; hem de epey bir süredir. Tanzimatçılar, Jön Türkler ve Cumhuriyet'i kuranlar, hep tepeden inmeci, emredici, toplumun yararını düşünmeyen, neredeyse topluma karşı oluşmuş çıkar çevreleri gibi tanıtılır oldu. Bunların hiçbirinin tertemiz bir dosyası olduğunu iddia edecek değilim; ama bu ülkede bir gün insan haklarına saygılı, dört başı mamur bir demokrasi kurulacaksa, bunun hiç yoktan varedilemeyeceğini, elimizde, tarihimizde ne varsa onun üzerinde kurulacağına da inananlardanım. Liberal çevreler maalesef bunu böyle görmüyor ve zaten herhangi bir demokratlık iddiası olmayan eski nesillere yüklenirken, geçmişte demokrasi sözü verip de bu sözlerini tutmayanları tarih çözümlemelerinde aynı sertlikle eleştirmiyorlar. Bu ise, modernlik değerlerine tutunan, ama çağdaş demokrasi ve insan hakları konusunda yeterince eğitilmemiş önemli bir kitlenin irkilmesine ve kendilerinden soğumasına neden olduğu gibi, günümüz koşullarında gerici bile diyebileceğimiz bir geçmiş özlemine savrulmasına katkıda bulunuyor. Bu da, tabii, gerçek liberalizmin Türkiye'de hak ettiği konuma bir türlü yerleşemeyip hala marjinal kalması sonucunu doğuruyor.

Kolayca görülebileceği gibi, demokratik bir topluma varabilmek için siyasal arayışlardan ve tutkulardan olabildiğince arınmış bir tarih yazımına ihtiyacımız var. Tarih, günümüzün siyasal çekişmeleri doğrultusunda ve o çekişmelere bir tür cephanelik oluşturmak için yazıldığında, demokratik düşünce ciddi zarar görüyor. Tabii bu söylediğimin tam tersi de söylenebilir ve siyasetin tozu dumanı yatışmadan soğukkanlı tarihçilik yapmanın mümkün olmadığı da iddia edilebilir. Böyle bir çıkışa itiraz etmek doğrusu çok zor olur. Ama siyasal yaşamla tarih yazımının oluşturduğu bu kısır döngü hiç kırılamaz mı? Bana kalırsa bu mümkündür; ancak bunu yakın bir gelecekte siyasetçilerden bekleyemeyeceğimize göre, ilk adımı tarihçilerin ve diğer sosyal bilim insanlarının atması gerekiyor. ■

Cengiz Kahraman Arşivi

EĞİTİM EĞİTİMSİZLİK

Ezberci medreselerden ‘modern’ imam hatiplere

Geçen asırların medreselerdeki verimsiz öğretme-belletme manzaraları da, bir bakıma sivil taburlar gibi görülen Köy Enstitüleri uygulamaları da bilimsel, çağdaş, hümanist bir gelenek yaratamazdı. Bugünse eğitim dünyamızın gözdeleri ve geleceği artık imam-hatipler.

NECDET SAKAOĞLU

Ulusal yapıya ve eğitime kök olacak gelenekleri anayurttan Türkiye’ye taşıyamamışız. Bugünse kökümüzü Ortadoğu bataklığında arıyoruz. Arap elifbasından kurtuluşumuzu, telafisi olanaksız kültür kaybı sanan siyasetçi ve aydınlarımız giderek çoğalıyor. Onlara sormalı: Ulusal kültür temelleri Arap dili olan toplumları beğeniyor musunuz?

Eğitim ve kentleşme tarihleri üzerine önemli yapıtlar bırakan Osman Ergin (öl. 1961), İstanbul’u alan II. Mehmed’in, Selçuklu ve Beylikler devrinden kalma, çökmeye ve kapanmaya yüz tutmuş, Nizamiye programlı Arap medreselerinin yeni bir örneğini (Sahn-ı Semân Medreseleri) Roma-Bizans başkenti İstanbul’da diriltmesini bir yanılgı görerek eleştirmiştir.

Medrese-medâris, ulemâ, müderrisîn-i kirâm, kuzzat, Meşihat, talebe-i ulûm, suhte, softa, irtica-mürteci... kavramlarının, bunların arkasındaki ulema yığınlarla bunların ürettikleri dogmaların açtığı sorunlar, Arapça öğreti-ezberci belletmenin İstanbul’daki egemenliğinin başımıza sardıkları tarihlerde yazılı.

Fâtih’ten III. Selim’e 22 padişah dönemini kapsayan 350 yıl boyunca Türkçe programlı mektep, muallim, ders kitabı yoktu. Türkçe yazı ve imlâ, sarayda, Divân-ı Hümayun’da Bâbıâlî ve vilâyet kalemlerinde, usta-çırak gele-

neğiyle öğreniliyordu. Olası ki padişah ve vezirler, Arapça öğretimden geçebilselerdi devlet kurumlarında Türkçe hepten unutulurdu.

Yine Osman Ergin, "Fatih'ten II. Abdülhamid'e kadar 430 yılda medreselerin memlekete, Türklüğe, ilim âlemine hizmetini sorgularken de, "Tek âlim yetiştirmemiştir. Akla gelen Molla Hüsrev, İbn Kemal, Ebussuud, Müstakimzâde, Cevdet Paşa, Gelenbevî İsmail efendilerse, beş asırdaki beş-altı isim olarak ne Şarkın İbn Sinâ'sı, Seyyid Şerif'i, ne Garbın Newton'u, Descartes'ı ile boy ölçüşemezler. Bir tek Kâtib Çelebi var. Onu da medreseli sayamayız. Otodidakt yetişmiştir. 18. yüzyılda yalnız İstanbul'da 275 medrese olduğu hatırlanırsa bu yargı daha çok düşündürür" vurgulamasında bulunuyor.

Saray mektebi Enderûn ile şehzâdegân mektebindeki eğitim dili ve teknikleri konularında güvenilir bilgilere sahip değiliz. Enderûn'da içoğlanı olarak bulunmuş birkaç yabancının anıları dışında, tarihlerde de tutamak yok. Enderun'dan gelip geçmiş binlerce içoğlanının ders defterleri, Türkçe notları, çalışma belgeleri, anıları için örnekler de bulunmuş değil! Bu konularda, Kınalızâde Ali, Gelibolulu Âlî, Kâtib Çelebi ve Evliya Çelebi'den, *Letâif-i Enderûn*'dan, *Atâ Tarihi*'nden alıntılarla kitap ve makale dipnotlarını bağlayıp eğitim tarihimizin derin boşluklarını geçiştiriyoruz!

Geçen asırların verimsiz öğretme-belletme manzaralarına nesnel bakılabilse, kütüphaneler dolusu Arapça medrese kitaplarındaki haşivler, intihaller, yanlışlar incelense kimbilir ortaya ne gerçekler çıkar?

Hamid'in ilim, irfan okulu

II. Abdülhamid döneminde Maarif Nezaretinden ruhsat alan hemen herkes paralı okullar açabiliyordu. Olasılıkla bir velâdet-i hümayun yıldönümünde bir kız mektebi öğrencilerinin çektirdiği toplu fotoğrafta, öndeki bez pankartta Füyûzat-ı Hamidiye, daha arkadakinde ise "Padişahım Çok Yaşa" yazısı okunuyor.

Avrupa'daki hümanist-laik öğretim, bilimsel çalışma ve buluşlar, fizik denemeleri, matbaa, "deneysiz ve matematiksiz doğa düşüncesine ve bilimsel gerçeklere ulaşılamaz" ilkesi; çağdaş Osmanlı medreselerinde küfür (dinsizlik) sayılıyordu. Osmanlı medreseleri yeniliklere ve pozitif bilimlere açık değildi. Bunların en donatılısı sayılan Süleymaniye'de hepi topu 200 dolayında "ilim talibi"nin, sabah akşam imaret aşı ve fodla ile nefislerini köreltip Arapça kitapları ezberlemeleri gerçek ilim sayılıyor; "ilim bizde, gericilik Avrupa'da" deniyordu.

Medreselerde biricik metod ezberdi. Türkçe ders zaten yoktu. Düşünmek, tartışmak değil, ezberlenenleri takılmadan tekrarlamak başarıydı. Bilimsel tartışma günahtı. Çünkü her ilim "zamanında en büyük âlimlerce en doğru biçimde açıklanmış"tı. Bunlara yeni bir şey katmaya kalkışmak günahtı, saygısızlıktı.

17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı medreselerindeki çöküş hızlandı. Ulema geçinenlerin çoğu cahil denecek zavallılıkta ama havalı, başlarında kocaman örf, sırtlarında cübbe birer kibir âbidesi idiler. Çocuklarını küçük yaşlarda rüus (kadro) sağlayıp ayrıcalıklı ulema kadrosuna alarak beşik uleması yaparlardı. Musahip-zâde Celâl'in *İstanbul Efendisi* piyesindeki sahneler ibretliktir. Önceki asırların suhte ayaklanmaları, bu yüzyıllarda cer dilenciliğine dönüşmüştü. Vakıf yolsuzlukları ve bakımsızlıktan medrese yapıları yıkılmaya yüz tutmuştu. Zamanımızın tarih bilgisi yoksunları o zavallılığı nasıl da överler?

Cengiz Kahraman Arşivi

Arapça ve din öğretimi temelli medreselerin 19. yüzyıldaki direnmelerine karşın yenilikçi padişah ve yöneticiler ilkokul düzeyindeki sıbyan mekteplerine dayalı ve Avrupa esintili orta ve yüksek mektepleri ilkin deniz ve kara askeri teknik okullarına, tıp dalına öncelik vererek başlattılar. Bu uygulama, bir sonraki evrede mülkiye (sivil) ve meslek alanlarına da yayıldı. Bu süreç, laik eğitimin İslâm dünyasına göz açışıdır ama emekleyip ayağa kalması çok zaman almıştır.

Tanzimat'a doğru başlayıp, Meşrutiyet-Cumhuriyet evrelerini kapsayan yaklaşık iki yüzyıllık çağdaş eğitim arayışlarının üç evresi de eleştirilere açıktır. Ancak ulusallaştırma çabalarının boşa gittiği söylenemez ama son 60 yıldır, özellikle de son on yılda, Tanzimat öncesine rücu hamleleri güçlenmiş bulunuyor. En güvenli, özendirici yatırım ve teşvik alanı ise din ambalajlı Arap öğretisidir. Dindar nesiller yetiştirmek, laik eğitim-öğretimi boşlukta bırakıp Osmanlı asr-ı saadetine ulaşmak, artık bir 21. yüzyıl idealidir. Takvim, daha gerilere saydırılır veya sardırılırsa, Havâmis-i Süleymaniye, Sahn-ı Semâniye'ye, iman tedrisatı nûruna yeniden kavuşulacak!

İttihat Terakki yöneticileri siyasetleri gereği aydın din görevlileri yetiştirmek için 1913'te İslâm eğitim tarihinde uygulaması olmayan medrese ile mektep karışımı, Medresetü'l- va'izin, Medresetü'l-Eimme ve'l-hutebâ, Medresetü'l-mütehassisin, Medresetü'l-hattatîn adlı –her birinde medrese vurgulaması olan- mektepler açmışlardı. Bunların en yapay ve İslâmiyet'e uymayanı İmam-Hatip Medresesi idi. Çünkü dinde böyle bir dal, meslek yoktu, üç kişi ve daha fazla Müslüman biraraya geldiğinde içlerinden biri salt o namaz için imamlık yapabilirdi. İttihatçılar bunu elbette biliyorlardı. İyi niyetle veya aralarından kimileri dinsizlik sanılan Masonlukla suçlandığından, dindar görünmek adına, medrese adı altında din mekteplerini gündeme getirmişlerdi. Bunlardan kök salanı, eski bir medresede açılan İmamlar ve hatipler kursu (Medresetü'l-Eimme ve'l- Huteba) oldu. Bu sözde medrese, ne Halife padişahtan ne şeyhülislâmlıktan ne vakıflardan himaye gördü. Kendi yalnızlığında saltanatın, hilâfetin kapanışlarını gördü. Cumhuriyet yönetimi de kapatmadı. 1930'larda resmî bir karar olmaksızın, öğrenci kayıtlarının düşmesi sonucu kendiliğinden kapandı. Demokrat Parti iktidara gelince 1951de yine yasal-resmî düzenleme yapılmadan, İlim Yayma Cemiyeti'nin başlattığı yardım kampanyasıyla, başta İstanbul, İzmir, Konya, 7 il merkezinde önce ortaokul, sonra orta+lise muadili düzeyinde imam hatip mektepleri açıldı.

1946-1950 arasındaki çokpartili rejim girişimleri ve sonraki siyasal gelişmeler gösteriyor ki asıl hedef medreseye, okullarda ana dalın din eğitim-öğretimi olmasına dönmek imiş. 1910'lu yıllardan 2010'lu yıllara uzanan tarih çizelgesi ise eşsiz bir başarıyı gösteriyor: Yüzyıl önce Medrese-i Eimme ve'l-Hutebâ'nın açılışı ve 1930'larda kapanışı, Köy Enstitüleri'nin söndürülmesi, günümüzde kızlı-erkekli İmam Hatip Anadolu Liseleri kimliğiyle binli sayılara, öğ-

renci mevcutları toplamının da milyona ulaşması…

Meşrutiyet ve ilk Cumhuriyet evrelerindeki nümune, terakki, sanat, yatı mektepleri, meslek ve muallim mektepleri/öğretmen okulları, Köy Enstitüleri, Anadolu ve fen liseleri, kolejler, askerî okullar... Hepsinin pabucu dama atıldı. Artık eğitim dünyamızın gözdeleri ve geleceği imam-hatiplerdir. Saygıdeğer birkaç imam efendinin önerisi üzerine ivedilikle meclis gündemine alınan, diğer okullara da bir ölçüde İmam-Hatip alt kimliği kazandıran yasamız da artık yürürlüktedir.

Bir zamanlar yöneticiler çoklukla asker kökenliydi. Asker okulları da rağbetteydi. Sivil okulların da asker okulu havasında ve disiplininde olması tercih edilirdi. Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda moda buydu. İlk ve ortaokul sıralarında askerlik rütbelerini ezberlediğimizi hatırlıyorum. Tabulaştırıldığı için eleştiri yöneltilemeyen Köy Enstitüleri dahi bir bakıma sivil taburlar, bir yönüyle de karın tokluğuna çalıştırılan amele postalarıydı.

Öğretmen okulu çıkışlı binlerce öğretmenle birlikte 42 köy enstitüsünden yetişen binlercesinin de görev yaptığı köy ilkokulları da “Taşımalı eğitim” gerekçesiyle hemen tümüyle kapatıldı, yapıları yıkıldı, keçi ahırı yapıldı; sağlamcaları, muhtarlık, imam lojmanı, nikâh ve toplantı salonu oldu. Son 30 yıldaki bu temizlikle okul öğretmenin silindiği köylerde artık cami ve imam var.

Bütün vatandaşların çocuklarını eşit koşullarda, yeteneklerine göre eğiterek aileye ve topluma kazandırmak için, “Tâlim ve tedris işlerini ilmî ve müstakil bir merkezden idare etmek üzere” 28 Mart 1926’da kurulan Talim ve Terbiye Kurulu da 90 yılını dolduruyor ama 70 yıldır ne bağımsız ne bilimsel çalışabiliyor.

Milli Eğitim Temel Kanunu’nda da ışıltılı maddeler çok: Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı, yaratıcı ve verimli kişilikler yetiştirmek, ilgi ve yetenekleri geliştirmek, yetenek ve beceriye göre okul ve programlara yönlendirmek, hür ve demokratik bir toplum düzeni için demokrasi bilincini geliştirmek; okullarda siyasi ve ideolojik telkinler yapmamak, laiklik esası...

Değiştirilemez devrim kanunları zırhına büründürülmüş laik çağdaş eğitimi de, imam derneklerinin önergesini bir oturumda ve alkışlarla kabul ederek yokediveren muhafazakâr ve milliyetçi partilerle, bunların hayat verdiği parlamentodan bir demokrasi çıkar mı derseniz? ■

‘Sivil taburlar’

Eğitimci Süleyman Edip Balkır’ın kurup yönettiği Arifiye Köy Enstitüsünde öğrenciler ve öğretmenler bir tören sırasında, 1940’lı yıllar.

Cengiz Kahraman Arşivi

Milli Güvenlik Konseyi Üyeleri TBMM'de

Depo Photos

MİLLÎ GÜVENLİK DEVLETİ

Halef, askerî vesayet selef, sivil dayatmacılık

Kemalist ya da sağ muhafazakar cenah, öteden beri asker vesayetindeki güvenlik devletinin demokrasi karşıtı uygulamalarını desteklemiştir. Demokrasiyi "kendi mağduriyetlerinin giderilmesi" yönünde konjonktürel olarak savunmak Türk siyasetinde bir gelenektir.

ZEYNEP ŞARLAK

Türkiye 1980 darbesiyle asker vesayetinde bir millî güvenlik devletine dönüştü. Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak kabulünün ardından 2000'li yılların ilk yarısında, birliğin demokratik standartlarına uyum çerçevesinde çıkartılan yasalarla, bu yapı bir ölçüde yumuşadı. Ancak son dönemde yaşanılan gelişmeler, millî güvenlik devletinin dar bir sivil kadronun vesayeti altında ve meşru şiddet uygulayıcısının polis olduğu bir yapıda yeniden ayağa kalkmakta olduğunu gösteriyor.

Türkiye, eski düşmanlıkların canlandırıldığı, yeni düşmanların yaratıldığı, her türlü barışçıl muhalefetin, düşünce ve ifade özgürlüğünün karşısına güvenlik gerekçeli yasalarla duvar örüldüğü, Millî Güvenlik Siyaset Belgesi'nin adının yeniden duyulduğu, sıradan vatandaşın kolaylıkla terör suçlusuna dönüşebildiği bir döneme geri döndü. Bu yüzden bugünü anlamak için geçmişi hatırlamak gerekliliği bir kez daha doğdu.

Millî güvenlik, ABD çıkışlı bir fikirdir. Bu fikrin ideolojiye dönüşümü ve kurumsallaşması erken Soğuk Savaş yıllarına rastlar. Sovyetler Birliği'nin ABD tarafından yayılımcı politika güden bir şer devleti ilan edilmesiyle eşzamanlı olarak şekillenen bu ideolojinin temel bileşenleri şöyledir: Dünya bizden olanlar (mutlak iyiler) ve bizden olmayanlar (mutlak kötüler) olarak ikiye ayrılır. İyiler ve kötülerden oluşan bu iki kutup topyekûn bir savaşın içindedir. Bu mantığın doğal sonucu, sürekli teyakkuzdur. Bu savaşa millet tüm unsurlarıyla katılır. Bu çerçevede millet olgusunu bir aktör olarak kişileştirir ve onu ahlaki ve manevi bir

İtaatsizliğe tahammülsüzlük

Suruç'taki bombalı saldırıyı protesto etmek için Bahariye Caddesi'nde yürüyüşe geçen gruba polis, biber gazıyla müdahalede bulundu. Ara sokaklarda yaşanan kovalamaca sırasında çok sayıda gösterici gözaltına alındı.

merkeze dönüştürür. Milletin, tek bir amaç çerçevesinde birleşmiş, yekvücut olarak tarifi, içerideki herhangi bir muhalefetin iç düşmana evrilmesine yol açar. Ülke güvenliği ile ilgili kararların yönetici elitlere ya da teknokratlara bırakılmasını savunur ve kamuoyunun gerekli görüldüğü zamanlarda bu kararlar doğrultusunda manipüle edilmesini gerekli görür.

"Millî Güvenlik Devleti" ifadesi ilk olarak, bu ideolojinin çerçevesinde oluşturulan, başta başkana millî güvenlik konularında bilgi ve tavsiye vermekle yükümlü Millî Güvenlik Kurulu (MGK) ve buna bağlı olarak çalışan istihbarat yapısı olmak üzere bir dizi yeni kurumu tanımlamak için kullanıldı. Ancak daha sonra bu tanıma millî güvenlik kavramını otoriter uygulamaların dayanağı yapan ABD yanlısı askerî ya da asker vesayetindeki rejimler eklemlendi. Nitekim, millî güvenlik ideolojisinin gelişmekte olan ülkelerdeki taşıyıcıları ABD ile eğitim dahil her alanda yakın işbirliği içine giren müttefik ülke orduları oldu. ABD yine adında millî güvenlik geçen yeni askerî doktrinini bu ordulara ihraç etti. 1960'lardan itibaren bu ordular tarafından gerçekleştirilen sağcı darbeleri ya kışkırttı ya da destekledi. Dahası, bu işbirliklerini, peşpeşe ürettiği o dönem için gizli olan raporlarla meşru bir devlet politikası haline soktu. Ülkelerindeki siyasi, toplumsal ve iktisadi yapı ve dinamikleri kendi tahayyülleri çerçevesinde dönüştürmek hedefinde olan darbe yönetimleri, millî güvenlik olgusunu bu dönüşümün temel meşruiyet söylemi yaptılar. Bu devletlerin söz konusu ülkelerde insan hakları ve demokratik gelişim açısından yarattığı sonuçlar ABD'dekinden çok daha yıkıcı oldu. Türkiye de bu ülkelerden biridir.

Türkiye, daha başlangıç aşamasında Soğuk Savaş'taki cepheleşmenin ABD liderliğindeki blokuyla bütünleşen ve bu bütünleşmeyi Soğuk Savaş'ın sonuna kadar hem dış ilişkilerinde hem iç siyasetinde neredeyse hiç aksatmadan sürdüren bir ülkedir.

Sola karşı kurucu ideolojinin duyduğu alerji dönemin siyasi elitlerinin Soğuk Savaş ideolojisinin antikomünizmini kolayca benimsemesine yol açtı. Böylelikle sol tehdit siyasi rekabet içinde yer alan aktörler için mutlak bir ortak düşmana evrildi. O dönem için sol örgütlenmeler ciddi bir toplumsal taban desteğine sahip olmamalarına karşın, solcu ya da solcu olduğu iddia edilen birçok aydın, öğretim üyesi, öğrenci, gazeteci ve yayın akıl dışı bir baskıya maruz kaldı. Ceza kanununda değişikliklerle sol siyasetin önü kapandı. Türkiye Komünist Partisi üyeleri ve partiyle uzak yakın ilişkisi olan birçok aydın, işçi, sanatçı yazar tutuklandı. Bu baskı ortamı 1950'ler boyunca ABD'yle kurulan ilişkilerin sorgulanmasının önünü kesti.

ABD bu süreçte Türkiye'nin uluslararası konumunun, iç siyaseti ve ekonomi politikalarının başlıca belirleyeni olarak kalmadı; ayrıca Türk ordusunun yeniden yapılanmasında mutlak söz sahibi oldu. 2. Dünya Savaşı'ndan önce Alman, Fransız ve İngiliz ordularının etkisinde kalınarak biçimlendirilen ordunun kadro, kuruluş ve teşkilatı, eğitim sistemleri, talimnameleri, üniformaları, savaş doktrin ve kuralları, NATO'ya girmesinin etkisiyle Amerikan ordusunun tıpatıp benzeri biçiminde yapılandırıldı.

Türkiye'de onar yıl arayla üç darbe gerçekleşti. Bun-

Depo Photos

Vatandaşa müşavir tekmesi

Soma'da Başbakanlık Müşaviri Yusuf Yerkel'den tekme yiyen madenci Erdal Kocabıyık'a, dönemin Başbakanı Tayyip Erdoğan'ın aracına tekme 'savurduğu' gerekçesiyle 500 lira para cezası kesildi. Facianın ardından Tayyip Erdoğan ile Soma'ya giderek madenci yakınını tekmeleyen Başbakanlık Müşaviri Yusuf Yerkel hâlâ görevine devam ediyor.

lardan ilkini, 1960 darbesini bir Soğuk Savaş darbesi olarak okumak yanıltıcı olabilir. Ancak MGK'yı anayasal yapıya sokması ve askerin yönetim paydaşlığının önünü açması açısından önemlidir. 12 Mart 1971 darbesi ise sol karşıtı uygulamaları, MGK'nın yetkilerini artırması ve devletin güvenliğini ilgilendiren suçların yargılanması için kurduğu, olağanüstü mahkeme niteliği taşıyan Devlet Güvenlik Mahkemeleri ile Türkiye'nin millî güvenlik devleti yapılanmasında çok önemli bir kilometre taşı oldu.

Ancak Türkiye'de millî güvenlik devleti 12 Eylül ile kurumsallaşmıştır. 12 Eylül'ün darbe erki, merkezî güvenlik aktörlerine anayasal ve yasal değişikliklerle çok daha geniş müdahale alanları yaratırken, sol muhalefeti kelimenin tam anlamıyla bertaraf etti. Aynı süreçte soldan boşalan ideolojik alanı Soğuk Savaş'ın Yeşil Kuşak doktrinine paralel olarak 1970'lerin sonunda sola karşı yükselişe geçmesine izin verilen yeni sağ değerlerle ikame etti.

Millî Güvenlik Devleti'ne ilişkin ilgili temel düzenleme 1982 Anayasası'nın 118. maddesi ile gerçekleştirildi. Bu madde ile MGK'da sivil üye çoğunluğuna son verildiği gibi kurul kararlarının etkisi ve bağlayıcılığı da artırıldı. Yeni düzenlemeyle, kararların "tavsiye" niteliği askeri terminolojide talimat verici anlamına gelen "bildirim"e dönüştürüldü. Böylece, MGK anayasal bir danışma organı olmaktan tamamıyla uzaklaştı. Ülkenin milli güvenliğine ilişkin kararların "Bakanlar Kurulu tarafından öncelikle dikkate alınması" öngörülerek kurula hukuksal alanda hükümet-üstü bir nitelik kazandırıldı. Devletin öncelikli gündemini belirleme konusunda Genelkurmay Başkanı'na Başbakan'la eşit inisiyatif tanınarak askerin, kapsamı "toplumun huzur ve güvenliğinin sağlanmasını" da içerecek biçimde genişletilen bir güvenlik alanına hükmetmesine olanak tanındı. Böylece, devlet başkanı ve hükümetten oluşması gereken yürütme, TSK'nın da eklemlenmesiyle fiilen bir sacayağına dönüştürüldü. Bu üçlü yapının birleştiği MGK, rejimi ilgilendiren bütün temel konularda, esas karar verici konumuna yükseldi.

MGK'nın bu yasal düzenlemelerle elde ettiği iktidarın yayıldığı alanın daha iyi anlaşılabilmesi için 2945 Sayılı Yasa'da belirtilen millî güvenlik tanımına bakmak açıklayıcı olacaktır. Millî güvenlik bu yasada "[...] Devletin anayasal düzeninin, millî varlığının, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dahil bütün menfaatlerinin ve ahdi (anlaşma ile ilgili) hukukun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanması" şeklinde tanımlanarak karşılık geldiği alan mümkün olduğu kadar belirsiz ve geniş tutuldu. Daha da önemlisi bu kapsayıcı olgu "Millî Güvenlik Siyaset Belgesi" adıyla formüle edilerek uygulama sahasına taşındı.

Böylesi bir tanım sadece askerî otoritenin yürütme erkini kuşatması sonucunu doğurmakla sınırlı kalmadı; belli bir siyasi ideolojinin hukuki yollardan resmileştirilmesi ve "dokunulmazlık" kazanmasına yol açtı. Bu sayede millî güvenlik gereklerine dayatılan ideolojik nitelikte yeni fikir suçlarının önü açıldı. DGM'ler 12 Eylül rejiminin devlet felsefesiyle çelişen fikir suçlarının cezalandırılmasının başlıca aracı olarak yeniden devreye sokuldu.

Askerlerin doğrudan yönlendirmesi altında olmayan, yürütme erkine bağlı idari kurumlar ise 12 Eylül hükümeti ya da sonrasında yasalarına yerleştirilen "millî güvenlik siyasetinin gereklerine uyma" şerhiyle güvenlik devletinin merkeziyetçi düzenekleri ola- ▶

Depo Photos

Onur kıran yürüyüş

LGBTİ (lezbiyen, gay, biseksüel, trans, interseks) Onur Yürüyüşü öncesi, İstiklal Caddesi'nde toplanan kalabalığa polis müdahale etti. Çok sayıda TOMA aracı ile çevik kuvvet polisinin bulunduğu İstiklal Caddesi'nde yürüyüşe izin vermeyen güvenlik güçleri, eylemcilere bibere gazı ve tazyikli su kullandı. Yürüyüşe katılanlar tepkilerini 'Polis fuhuş yap, onurlu yaşa' sloganıyla dile getirdi.

rak işlev gördüler. Böylece yürütmenin tüm katmanları ve buna bağlı olarak hareket alanı güvenlik tabusuyla sarmalandı.

Dahası, alabildiğine muğlak bir içeriğe sahip olan millî güvenlik tabiri, basın özgürlüğünden bireysel ve sosyal temel hak ve özgürlüklere kadar her alanda yürürlüğe konulan kısıtlamaların gerekçesi olarak devletin idari mimarisinin temeline yerleştirdi. 1984'ten 2000'lere kadar MGK'nın "tavsiye kararlarının" aksine bir hükümet kararı alındığına dair tek bir örnek bile yer almadı.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından, Latin Amerika'dan Uzakdoğu'ya uzanan millî güvenlik devletleri peşpeşe anayasalarını yeniden yazıp demokratikleşirken, Türkiye'deki gelişmeler farklıydı. Sol bertaraf edilmişti. Ancak askerî erk 1990'lara gelindiğinde kendisinin de büyümesinde rol oynadığı çoklu ve bu sefer iddialı bir muhalefetle karşı karşıyaydı. 1990'larda Atatürkçülük söylem düzeyinde toplumsal harç olarak işlevini büyük ölçüde yitirirken, siyasal sistemden dışlanan toplumsal kesimler yeni kimliklerini savunan parti ve hareketlerin etrafında kümelenmişlerdi. Bu toplumsal talep ve örgütlenmeler cumhuriyetin bir yandan Türk kimliğine karşı Kürtlerin siyasal taleplerinin, diğer yandan seküler kimliğine karşı dindarların siyasal taleplerinin meşruiyet kazanmasına yönelik cereyan etti.

Burada önemle vurgulanması gereken nokta, Kürtlük veya İslâm dininin sembollerini öne çıkartan kimlik savunusunun devlet katında Cumhuriyet tarihi boyunca hiçbir dönemde meşru görülmemiş olmasıdır. Cumhuriyetin kurucu ideolojisinin Batı yanlısı, modernleşmeci, merkeziyetçi, milliyetçi, halkçı ve seküler vurguları ve bu vurgulara göre şekillendirdiği otoriter kurumsal yapısı, bu iki kimliğin yandaşlarından özellikle birincisini sürekli şiddet ve/veya zora dayalı tedbirlerle sindirme yolunu benimsemiş olduğudur. 1990'lar süresince soldan gelecek komünizm tehlikesinin yerini Kürtlerin siyasal talepleriyle beliren bir "bölünme" ve dindarların talepleriyle şekillenen bir "irtica" tehdidi aldı.

MGK'nın asker üyeleri gelişen toplumsal talep ve faaliyetler karşısında devletin hegemonyasında yaşanan erozyon tehlikesini millî güvenliğe sürekli vurgu yaparak ortadan kaldırma uğraşına giriştiler. DGM'ler bu süreçte statükoya muhalif düşünce ve beyanların cezalandırılması görevini üstlendiler. 2000'lerde MGK'nın yetkileri AB dış çıpası üzerinden gelen demokratikleşme hamleleri ile önemli ölçüde azaltılmasına rağmen kurul anayasal yapıda yerini korudu. Millî güvenlik demokratik taleplerin önünde her an kullanıma hazır bir kavram olarak varlığını sürdürdü.

Türkiye'de siyasi iktidarın sivil ayağını oluşturan (Kemalist ya da sağ) muhafazakar cenah öteden beri demokrasi, insan hakları ve düşünce özgürlüğünü ilke olarak benimsemekten uzak olmuş, bu nedenle güvenlik devletinin demokrasi karşıtı uygulamalarına çoğu dönem destek vermekten çekinmemişlerdir. Demokrasiyi "kendi mağduriyetlerinin giderilmesi" yönünde konjonktürel olarak savunmak Türk siyasetinde bir gelenektir. "Toplumsal bunalım", "terör" ve düşünce özgürlüğü arasında 1980'lerden 2000'lere devletin millî güvenlik siyasetini belirleyen kademesinde kurulan nedensellik ilişkisinin, bugün iktidar ve muhalefette yer alan tüm sağ cenahın büyük çoğunluğu tarafından halen sürdürüldüğünü söylemek yanlış gözükmüyor.

Kadim düşmanlara yenilerinin eklenmesi toplumsal dinamizmin önüne ket vururken, demokratik bir hukuk devletinin kurumsallaşması daha da zora giriyor. ■

Kanunlar iktidar için mi onu sınırlamak için mi?

1876'dan bu yana, Türkiye'nin demokratik anayasa idealine yaklaştığı ve bunun hayli uzağına düştüğü dönemler yaşandı. Demokratik anayasa arayışı çoğu zaman siyasal iktidarlar tarafından araçsallaştırılarak kullanıldı. Türkiye'nin 2010 ve sonrasında yaşadığı süreç de budur.

DEMİRHAN BURAK ÇELİK

Kimi sözcükler sihirlidir. Aşk gibi. Özgürlük gibi. Devrim gibi. Etkisi altına bir kez girdiniz mi kolayca kurtulamazsınız. Anayasa da bu tür sözcüklerdendir. Anayasa, bu büyülü etkisini neye borçludur? Bu sorunun yanıtını her halde 18. ve 19. yüzyıllardaki anayasacılık hareketlerinde aramak gerekir.

Bu döneme dek, anayasa kavramı, bir devletin temel kuruluşunu, eski deyişle teşkilât-ı esasiyesini düzenleyen kurallar bütününü ifade etmiştir. Temel hedefi iktidarı sınırlamak olan anayasacılık hareketleriyle ise kavram yeni bir anlam daha kazanmıştır. Anayasalar artık yalnızca bir devletin temel kuruluşunu düzenleyen metinler olarak değil, aynı zamanda ve belki öncelikle bireylerin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alan belgeler olarak anlaşılmıştır. Bu anlayış en özlü biçimde Fransız Devrimi'nin ardından kabul edilen İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin 16. Maddesi'nde ortaya konmuştur. Buna göre, "Hakların güvence altına alınmadığı ve erkler ayrılığının varolmadığı toplumların anayasası yoktur". Bu doğrultuda, iktidarı sınırlama amacıyla toplumlar bir anayasa idealinin peşinden koşar olmuşlardır. Türkiye toplumu da bu konuda bir istisna oluşturmamaktadır.

II. Meşrutiyet tüm Osmanlı halkları için büyük umut yarattı. Yukarıdaki gösteride açılan pankartta özgürlük adalet ve eşitlik talepleri Ermenice de dile getirilmiş.

Türkiye'nin anayasa kavramıyla tanışması, 1. Meşrutiyet'le olmuştur. 1876 Kanun-ı Esasisi'nin temel özelliği, padişah otoritesini kutsamasıdır. Kişiliği kutsal ve sorumsuz olarak tanımlanan padişah (m. 5), anakuruluşun temel figürüdür. Öte yandan Kanun-ı Esasi'nin öngördüğü haklar kataloğunun, çağdaşı olan anayasaların pek

de gerisinde olmadığı belirtilmelidir. Bununla birlikte, aynı Anayasanın bir başka maddesi, tüm bu hakların kullanılmasını olanaksız kılmıştır. Buna göre, padişah, hükümetin emniyetini suiistimal ettikleri bir polis soruşturması sonucu (!) tespit edilenleri sürgüne yollama yetkisine sahiptir (m. 113).

Bu maddenin ilk kurbanı Meşrutiyet'in mimarlarından Mithat Paşa olacaktır. Anayasanın öngördüğü kukla sadrazamlık rolünü reddeden, gerçek bir Meşrutiyet başbakanı gibi davranan Mithat Paşa, Abdülaziz'in ölümünden sorumlu tutulacak ve sürgüne gönderildiği Taif'te öldürülecektir. Birinci Meşrutiyet Meclisi'nin sonu da Mithat Paşa'dan pek farklı olmayacaktır. Padişah, Heyet-i Mebusan'ın gerçek bir Meşrutiyet Meclisi gibi faaliyet gösterme çabasını hoş karşılamayacak ve Meclis'i tatil edecektir.

Bu tatil 1908'e dek sürmüştür. 1908, "Hürriyetin İlânıdır". İttihat ve Terakki'nin baskısı sonucu, Sultan Abdülhamit Meclis'i yeniden toplantıya çağırırken, Kanun-ı Esasi'nin zaten yürürlükte olduğunu ilân edecektir. 31 Mart sonrasında, Kanun-ı Esasi'de önemli değişiklikler yapılacak, Padişah otoritesi geriletilecek, parlamenter bir rejim kurulacaktır. Haklar alanında da 113. maddenin kaldırılması, toplanma ve örgütlenme özgürlüklerinin tanınması, basına sansür yasağının getirilmesi gibi önemli adımlar atılacaktır. Ne var ki tüm bunlar, İttihat ve Terakki'nin baskıcı yönetimini engelleyemeyecektir.

Cumhuriyete geçiş döneminin Anayasası olan 1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu, anayasa tarihimizde pek çok bakımdan ilkeleri temsil eder. Birinci TBMM tarafından kabul edilen

Cengiz Kahraman Arşivi / Fotoğraf: Ruçhan Ünver

Yeni Sabah
Doğubank'ta
Anayasa halkoyuna sunuluyor
Oy verme müddeti saat 5 ten, akşam 19'a kadar
Bugün eğlence yerleri kapalı. İçki satmak içkili olarak sokakta dolaşmak yasak
Gürsel «Bu işi bitirince dinlenmek

Yeni Sabah
Türkiye Kredi Bankası
Anayasa'ya, ümitli ve emin yarınlar için
Milletçe "Evet.. dedik
İştirak nisbeti bir çok vilâyetlerde yüzde 80'i buldu
C. Gürsel hayatında ilk defa oy kullandı

Fatih İlkokulu'nda gerçekleşen, Kurucu Meclise üye seçimi ve 1961 Anayasası'nın kabulünü duyuran *Yeni Sabah* gazetesi 26 Aralık 1960.

bu metin, o zamana kadarki egemenlik anlayışını temelden değiştirecek ve ulusal egemenlik ilkesini anayasallaştıracaktır. Meclis hükümeti sisteminin öngörüldüğü bu Anayasada, yargı ve temel haklar düzenlenmemiştir. Bu Anayasanın bir diğer önemli özelliği, 24 maddeden 14'ünün yerinden yönetime ayrılmış olmasıdır. Yerinden yönetimi kural, merkeziyetçiliği istisna olarak kabul eden, bayındırlık, eğitim, sağlık, iktisat, ziraat gibi alanların yerinden yönetimlere bırakılmasını öngören 1921 Anayasası'nın bu konudaki hükümlerinin hiç uygulanmamış olduğu da belirtilmelidir.

1921 Anayasası'nın öngördüğü Meclis üstünlüğü ve güçler birliği ilkeleri, parlamenter rejime doğru kimi adımlar atılsa da, 1924 Anayasası'nda da temelde korunacaktır. Demokratik felsefeye bağlı, liberal bir anayasa olan 1924 Anayasası'nı yapanlar, hak ve özgürlüklere yönelik tehdidin devrilmiş olan padişahtan geleceği anlayışına sahiptirler. Bu nedenle de, Meclis'teki siyasal çoğunlukları, milletin sesi, devrimlerin bekçisi olarak görmüşlerdir.

Meclis'teki çoğunlukların milletin sesini kısmaya kalkışabileceği de yine bu dönemde bir kez daha görülmüştür. Tek partili dönemde Cumhuriyet Halk Partisi'nin, çok partili dönemde Demokrat Parti'nin baskıcı yönetimleri sırasında yürürlükte olan anayasa, 1924 Anayasası'dır. Bu durum, genellikle, Anayasanın yargı bağımsızlığı ile hak ve özgürlüklere ilişkin güvencelere yeterince yer vermemiş olmasıyla açıklanır. Bununla birlikte, bu konudaki tüm sorumluluğu da 1924 Anayasasına bırakmamak gerekir. Bu noktada, söz konusu dönemde, yasaların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimini sağlamaya yönelik çabaların bizzat Yargıtay tarafından engellenmiş olduğu belirtilmelidir.

1924 Anayasası dönemi, 27 Mayıs darbesiyle son bulmuştur. 27 Mayıs'ın ardından yapılan 1961 Anayasası, Türkiye'nin bugüne kadarki en demokratik Anayasası'dır. Bu anayasa ile TBMM egemenlik yetkisini kullanan tek organ olmaktan çıkarılmış; bu organlardan biri olarak düzenlenmiştir. Anayasanın üçte biri temel hak ve özgürlüklere

Milliyet
Halk Gazetesi

CUMHURİYET TARİHİNİN İKİNCİ HALK OYLAMASI BUGÜN YAPILIYOR

SANDIK BAŞINA

KIŞ GELDİ

Papa olayıyla ilgili üç Türk için İtalya'da tutuklama kararı verildi

Depo Photos

No, no, no!

1987'deki referandumda Özal'ın ANAP'ı siyasi yasakların devam etmesi yönünde oy kullanmış, kabine üyesi Güneş Taner, üzerinde "no" yazan turuncu tişört giyerek, aralarında Ecevit, Demirel ve Türkeş'in de bulunduğu yasaklı siyasi liderlerin politiya dönüşüne "hayır" oyu çağrısı yapmıştı.

ayrılmış, ekonomik ve sosyal haklar da anayasallaştırılmıştır. Temel hak ve özgürlüklerin nasıl sınırlanabileceği de Anayasada açıkça düzenlenmiştir. Anayasa Mahkemesi, Yüksek Hâkimler Kurulu gibi kurumlar da ilk kez 1961 Anayasası ile öngörülmüştür.

1961 Anayasası ile Millî Güvenlik Kurulu'na ve askerî yargıya anayasal nitelik kazandırılması ise, Türk Silahlı Kuvvetlerinin siyasal yaşam üzerindeki etkisini kurumsallaştırmaya hizmet etmiştir. Öte yandan, Cumhurbaşkanı seçilememesi, hükümet kurulaması gibi durumlarda krizi aşmayı sağlayacak etkili mekanizmaların öngörülmemesi bu Anayasanın en büyük eksikleri arasındadır.

1961 Anayasası, 12 Mart döneminde esaslı biçimde değiştirilmeye çalışılmış; bu değişikliklerin önemli bir kısmı hak ve özgürlüklere ilişkin anayasal ilkelere ve yargı bağımsızlığına aykırı olduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. 12 Mart döneminde iptal edilen hükümlerin benzerleri ya da daha antidemokratikleri 1982 Anayasası'nda yer alacaktır.

Temel hak ve özgürlüklerin sınırlanmasına ilişkin ilkeler, Yüksek Öğretim Kurulu, Adalet Bakanının yargı kurullarındaki varlığı, bu konuda akla gelen ilk örneklerdendir.

12 Eylül'ün provası 12 Mart döneminde yapılan 1971 ve 1973 Anayasa değişiklikleri 1982 Anayasası'nın eskizidir. 1982 Anayasası'nın temel özelliği, otorite-özgürlük dengesinde ağırlığını belirgin biçimde otoriteden yana koymasıdır. Anayasanın daha sonra değiştirilen Başlangıç Bölümü'nde "kutsal Türk devletinin varlığına karşı Cumhuriyet tarihinde görülmemiş bir iç savaş ve ayaklanmanın gerçekleşme noktasında" Türk Silahlı Kuvvetlerinin müdahale ettiği yazılmıştır. Bu Anayasayla yasama-yürütme ilişkisinde yürütmenin güçlendirilmesi, temel hak ve özgürlüklerin ciddi biçimde kısıtlanması hedeflenmiştir.

1982 Anayasası'nın özgün biçimindeki temel hak ve özgürlükleri kısıtlayan düzenlemelerin, 1995, 2001 ve 2004 reformlarıyla büyük ölçüde değiştirildiği belirtilmelidir. Bu çerçevede, temel hak ve özgürlüklerin sınırlanmasına ilişkin düzenlemelerde, kişi özgürlüğü ve güvenliği, toplanma, örgütlenme ve basın özgürlüğü gibi alanlarda önemli değişiklikler yapılmıştır. Ne var ki uygulamada, yukarıda sayılan alanların hepsinde Türkiye ciddi sorunlar yaşamaktadır. Bu da bizi, bir kez daha, demokrasi meselesinin salt anayasa sorunundan ibaret olmadığı sonucuna götürmektedir.

İdeal anayasa arayışının, zaman zaman siyasal iktidarlar tarafından araçsallaştırılarak kullanıldığı da görülmektedir. Türkiye'nin 2010 ve sonrasında yaşadığı süreç, bu konuda çarpıcı bir örnek oluşturmaktadır. 2010 referandumunda siyasal iktidar, toplumun demokratik anayasa özlemini kendi iktidarını pekiştirmek amacıyla kullanmayı başarmıştır. 2011 seçimleri sonrasındaki Anayasa Uzlaşma Komisyonu deneyimi de, anayasa yapımına uygun siyasal ortam hazırlanmadan çalışmalara başlanması, sürece katılan siyasal partilerin bu konuda gerçekten istekli olup olmadığının tartışmalı olması, benimsenen çalışma yönteminin tıkanmayı kaçınılmaz kılması gibi başka pek çok etmenin yanında, iktidar partisinin "Türk tipi başkanlık sistemi" dayatması nedeniyle son bulmuştur.

Anayasa tarihimizin de ortaya koyduğu gibi, Türkiye'nin demokratik anayasa idealine yaklaştığı ve bunun hayli uzağına düştüğü dönemler olmuştur. Bununla birlikte bu konudaki arayışın halen sürmekte olduğu belirtilmelidir. Son olarak, "Neden demokratik bir anayasaya kavuşamıyoruz?" sorusunun yanıtının ise, "Neden demokratikleşemiyoruz?" sorusunun yanıtından bağımsız olmadığının bir kez daha altı çizilmelidir. ■

Elmadağ'da aslan vardı

Bugün Elmadağ'dan geçenlerden pek azı 60'lı yıllara kadar burada bir aslan heykelinin bulunduğundan haberdardır. Heykelin hikayesi eskilere dayanır. 1867 Paris Evrensel Sergisi'ni ziyaret eden Sultan Abdülaziz, Fransız heykeltraş Jules İsidore Bonheur'ün Boğa heykelinin maketini görerek beğenir ve sanatçıya eserin devasa bir kopyasını ısmarlar. Defalarca yer değiştirdikten sonra Kadıköy Altıyol'da karar kılan ve zamane gençlerinin meydanı "Boğa" diye anmasına neden olan heykel, o heykeldir. Hayvanları çok seven sultan, boğa ile yetinmez, saray bahçelerini süslemek için bir grup Fransız heykeltraşa hayvan heykellerinden oluşan bir koleksiyon hazırlatır. Emirgan'daki meşhur Atlı Köşk'ünün bahçesindeki at heykeli, Taksim Divan Oteli'nin girişindeki kırık geyik heykeli, 40'lı, 50'li yıllarda Elmadağ'da sergilenen ve bugün Şehzadebaşı'ndaki İstanbul Büyükşehir Belediye binasının önünde yer alan Pierre Louis Rouillard imzalı "Kaktüsün Üzerinden Atlayan Aslan Heykeli" işte bu koleksiyondandır.

ORJİNAL FOTOĞRAF: CENGİZ KAHRAMAN ARŞİVİ

HAZIRLAYAN: **YİĞİT KÖSEOĞLU**

Kurallar kalkınca,

Getty Images

Dionisos şenliklerinden günümüze Batı'nın günlük hayatın tekdüzeliğinden, derdinden kaçış yolu oldu karnavallar. Eski Mısır'dan Roma'ya, Ortaçağ Avrupası'ndan modern zamanlara coşku ve serbestlik her toplumda az ya da çok tepkiyle karşılandığından, şenlikler yılın belli tarihlerinde hep otoritenin gözetimi altında yapıldı. Sosyal gerilim karnavallarla azaltıldı, istimini boşaltan ahali evine, işyerine rahatlayarak döndü.

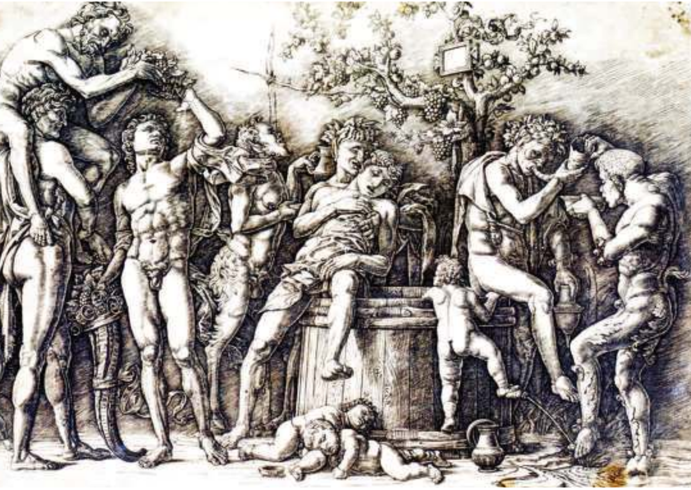
ahali çıldırınca

"Roma'da Karnaval" (detay), 1650, Viyana Sanat Tarihi Müzesi.

MEHMET TANJU AKAD

Bilinen en eski karnaval benzeri kutlamalar hasatla ilgili pagan törenleridir. Eski Yunanlılar tanrı Dionisos adına şenlikler düzenlerdi. Bunlar, Roma kültürüne Dionisos'un o dönemdeki ismi Bakküs'le bağlantılı olarak Roma kültürüne Bacchanalia adı altında geçmişti. Burada şarap, sarhoşluk, özgürlük ve zevk alma esas idi. Keyifli zaman geçirmenin yanı sıra, hasadın bolluğuna şükredilir ve gelecek hasadın bol olması için tanrılara dua edilir, kurban adanırdı. Bütün yıl kıt kanaat geçinen, yarı aç yatan insanlar, kısa süreliğine de olsa bir bolluk yaşar, ziyafetlerde doyar, kurtlarını dökerdi. Bayramlarda eğlence ve geçici bolluk yaşama geleneği günümüzde de sürmektedir. Bireysel ve sosyal olarak önemli işlevleri olan bir olaydır. Oruç veya perhizden önce veya sonra yapılan bayramlar ve karnavallar aslında çok eski geleneklerin devamıdır. Hıristiyan festivallerinin çoğu da söz konusu dinde artık pek uygulanmayan "lent", yani müminlerin kendilerini bütün zevklerden uzak tutmaya çalıştıkları kırk günlük büyük perhizin öncesinde yapılırdı. Esasen, karnaval kelimesinin de "ete veda" anlamına gelen "carna vale" kelimelerinden türediği üzerinde görüş birliği vardır. Dini perhiz dönemlerinde et ve kaliteli gıdalardan uzak durulur, sade suya çor-

Bağbozumu ve şarap

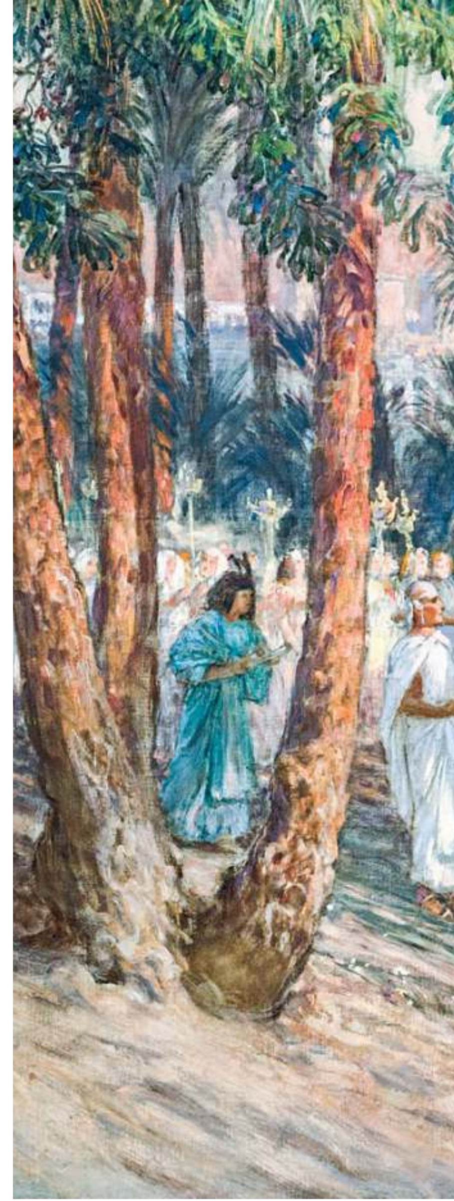
Andrea Mantegna'nın 1480 tarihli erken Rönesans resminde bağbozumunu şarap içerek kutlayanlar. New York Metropolitan Müzesi.

Kurtları dökme zamanı

Dionisos şenliklerinin Roma'daki devamı Bacchanalia'da kısa süreliğine de olsa bütün yılın sıkıntıları unutulurdu. Lovis Corinth, 1898.

balar, lapalar yenilerek nefis terbiyesine çalışılır, bunun öncesinde veya sonrasındaki bayram veya şenliklerde ise nefse konan frenler kaldırılırdı. Müslümanların oruç ayı Ramazan ile onu takiben kutlanan Ramazan Bayramı arasında da benzer bir ilişki vardır. Ve elbette ziyafetsiz tören olmaz. Geçmişte sefere çıkacak askerler de daima ziyafetle uğurlanmış, ordular seferde genelde açlık çekmiş, dönüşte nadiren ziyafetle karşılanmıştır. Ancak, bazı toplumlarda muzaffer dönenler için ayrı zafer alayı yapılırdı. Örneğin Roma'da buna özen gösterilirdi ve sadece zafer alayı sırasında, askerler komutanları için açık saçık şarkılar söyleyerek yürüyebilirdi. Sezar ve Pompey gibi en büyük komutanlar bile, yendikleri Roma düşmanlarıyla "özel" ilişkilerini ima eden açık saçık şarkılara aldırmazlık etmek zorunda kalmışlardı. İstimin bir yerden bırakılması gerekiyordu.

Karnavalların tarihinde eski Mısır'ın da adı geçmektedir. Bunlar arasında Romalıların Navigium İsis dedikleri tören vardır. Eskiden gemiler kışın denize açılmaz, Mart sonundan Ekim sonuna kadar uygun rüzgar bekleyerek Akdeniz'de gidiş-dönüş bir veya en çok iki sefer yaparlardı. Bu seferler de çok riskli olup, işlerin rast gitmesi için tanrı İsis heykeli kıyıya taşınır, bu arada süslenmiş bir gemi maketi denize indirilir, maskeler takılarak tören yapılır, gemilerin kazasız, belasız dönmesi için dua edilirdi. Bunların, Akdeniz'in Hıristiyan bölgelerinde Meryem heykelinin omuzlarda taşındığı ve maskeler takıldığı günümüz karnaval törenlerine şaşırtıcı ölçüde benzediği dikkatlerden kaçmaz. Kucağında Horus'u

taşıyan İsis'in yerini kucağında İsa'yı taşıyan Meryem almıştır. Tarihte devamlılıklar, kopuşlardan daha fazladır.

Roma eski geleneklerin günümüze aktarılmasında en önemli yere sahip olmuştur; hem Akdeniz'i birleştiren bir imparatorluk olarak, hem de Hıristiyanlığın kurulduğu yer olarak. Roma'nın uzun süren büyümesi sırasında Yunanlılar İtalya yarımadasının önemli kısımlarını kolonileştirmişlerdi. Güney İtalya'ya "Büyük Yunanistan" adı verilen "Magna Grecia" denilirdi. Paesum kenti İtalya'daki Yunan varlığının en önemli kalıntılarından biri olup, hala ihtişamını korumaktadır. Sicilya'daki en önemli Yunan kolonisi ise Arşimed'in mem-

Tanrılar için karnaval

Eski Mısır'da gemileri sefere gönderirken tanrıların gönlünü hoş tutmak için düzenlenen görkemli bir Navigium Isis töreni. "Tören Alayı", Frederic Arthur Bridgman, 1902.

leketi Siraküza idi. Böylece, Yunan-Roma kültürel alışverişi daha başından itibaren kolay olmuştur. Kaldı ki, Romalılar devlet örgütlenmesi, askerlik ve inşaat konularında ileri olmalarına rağmen, asla yetişemedikleri Yunan bilim ve felsefine hayran idiler. İleride Doğu Roma, giderek Yunan kültür alanında yer alacaktı. Ayrıca Hıristiyanlık da kültür alışverişi için büyük bir vasıta oldu. Bu dinin temelini oluşturan Aziz Paulus Yunanca bilen Yahudi bir Roma vatandaşıydı. Yunan düşüncesini bu dine soktu. Hıristiyanlığın esaslarını koyan Kilise babaları da eski Roma inanışlarının kurallarını getirdiler. Böylece, pagan gelenekler Hıristiyanlık içerisinde yeni Avrupa'ya taşındı. Karnavallar da bunların arasında kalıcı oldu.

Roma'nın karnavallara temel teşkil eden bayramlarının en önemlisi Satürn adına yapılan "Saturnalia" dır. (G 21) 17 Aralık'ta başlayan bu şenlikler günlerin uzamaya başladığı 25 Aralık tarihine kadar devam ederdi. Güneşin dönüşünü simgeleyen bu günlerin dünyanın birçok bölgesinde özel önem taşıdığı bilinir. Saturnalia'da adet olan hediye verme ve mum yakma geleneği günümüzde Hıristiyan Noel'inde aynen sürmektedir. Bu kuzeyde Germenlerin evlerini her daim yeşil cam ağacının dallarıyla süslemesi adetiyle de birleşmişti. Ancak, daha eski mozayiklerde de, törenlerde çam dalı taşındığına dair motiflere rastlanır. Saturnalia'nın bir başka özelliği ise köle sahiplerinin bir gün için kölelerine hizmet etmeleri âdetiydi. Efendiler için bu elbette simgeseldi ve zaten asla mutfağa da girmezlerdi; ama köleler, sahipleri için hazırlanmış gibi kurulan sofradan kalktıktan sonra, efendiler için ayrı bir sofra daha kurulurdu. Bu adetin bir benzeri 19. yüzyılda bile Avrupa'da devam etmiştir. Büyük toprak sahipleri Noel'de yoksul çalışanlara ziyafet verir ve sofrayı şereflendirerek ilk ikramı yapardı. Feodal dönemde karnavallar fakir ve zengin, üst ve alt sınıflar, genç ve yaşlılar, kadın ve erkekler arasındaki farklılıkları kaldırır, bu arada kilisenin maddi

Sefihler ve softalar

Resmin solunda güney Hollanda'da düzenlenen yerel bir karnavalda eğlenenler, sağında ise Paskalya'dan önceki altı haftayı kapsayan kutsal "lent" dönemi sırasında kilise önünde toplanan sofular görülüyor. Piter Bruegel'in "Karnaval ile Lent Arasındaki Savaş" isimli 1559 tarihli resmi, bir müzayedede 6.873.250 sterline satılarak ressamın eserleri arasında dünya rekoru kırmıştı.

dünya üzerinde hakim kılmaya çalıştığı "ruhani" otoritesini de geçici olarak hafifletirdi. İnsanlar arasındaki tüm hiyerarşik farklar ve engeller geçici olarak görmezden gelinirdi.

Feodal dönemde karnavalların sadece birkaç günlük bollukla ilgili olduğu düşünülmemelidir. Burada yerleşik düzenin, yani kilisenin ve feodal otoritenin yönetimindeki resmi bayramlara karşı bir tutum vardır. Karnaval ve festivallerde kilisenin sevmediği içki ve aşırı tüketimin yanında erotizm, açık saçık hikayeler, edepsiz veya en azından aykırı olarak nitelenebilecek davranışlar halkın tepkisini başka kanallara aktarır. Kilise ve egemenlerle alay edilebilir, seks ve yeme içmeyle ilgili tüm tabular bir süre için kenara itilir. Adeta insanlara "bakın, hayatta çalışmanın dışında da bir şeyler var" denilmektedir. Bir nevi kaçış olanağıdır. Ne var ki, her şeye rağmen karnavallar kaotik değildir. Kendi kuralları vardır ve karnavalın anarşik ve özgür ortamında baskılar bir süreliğine unutulsa da, bu az sonra bitecek, izinli bir çılgınlıktır. Bu nedenle toplumun marjinal sayılan kesimleri de çoğu zaman kimliklerini bu tür karnavallar sırasında sergilemeyi tercih ederler. Ancak, kriz zamanlarında egemenler karnavalları daha sıkı gözetim altında tutarlardı. Öyle ya, öfkeli bir ahalinin, üstelik sarhoşluk gırla giderken ne yapacağı hiç belli olmazdı. Zincirlerinden boşanan kalabalıkların aynı zamanda örtülü niyetler için fırsatı ganimet bildiği de açıktır. Maskelerin arkasında keyif peşinde koşuşan insanlar sokakları doldurmuşken, suikastten hırsızlığa, casusluktan kaçakçılığa kadar birçok şey kolaylaşırdı. Nitekim, bu durum birçok sanatçı, edebiyatçı ve senarist için esin kaynağı olmuştur.

Günümüzde karnavalların bazıları pagan veya Hıristiyan geleneklerini en azından şeklen sürdürmekle birlikte, esas

olarak birer şenlik ve turizm sektörünün yararlandığı bir iş olanağı haline dönüşmüştür. Turizm operatörleri tarih veya inanç turizmi gibi, burada da satacak bir "meta" bulmuşlardır. Örneğin Venedik karnavalı her yıl üç milyon turisti bu tarihi kente çekmektedir. Günümüzde Güney Afrika'dan Doğu Asya'ya kadar her yerde karnavalların yapılmasında bunun payı büyüktür. Biraz folklor, biraz da dans ve müzik kat, birkaç yemekle birlikte al sana karnaval. Bazı karnavallar ise, gene birer turizm vesilesi olmakla birlikte, ahalinin tekdüze yaşamdan bir süreliğine kurtulmasını sağlayan yerel bir olay olma özelliğini sürdürmektedir. Şimdi önemli karnavalların geçmişine bir göz atmanın zamanı gelmiş bulunuyor.

Kentin simgelerinden birisi haline gelmiş maskeleriyle ünlü Venedik karnavalının kökleri 1162 yılında kazandıkları bir zafere dayanmaktadır. Ahali San Marko meydanında toplanarak eğlenmiş ve bunun yıl dönümlerinde devamı adet olmuştur. Napoléon Venedik'in siyasi varlığına son verdiği 1797 yılında bu karnavalı da yasaklamış ve ara daha sonraki Avusturya işgali, hatta bağımsızlıktan sonra da süregelmiştir. Nihayet, 20. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde İtalyan hükümeti bu geleneği canlandırmaya karar vermiş ve maskeli insanlar tekrar sokakları doldurmaya başlamıştır. Bu maskelerin belli anlamları vardır ve her yıl maske ve

kıyafet konusunda ödüller verilmektedir.

Brezilya karnavalları ise başlı başına bir âlemdir. Bunların en büyüğü olan Rio de Janeiro karnavalı samba okullarının hazırladığı saatler süren muazzam geçit resimleriyle sürer. Ancak düzinelerce başka kentte de farklı karnavallar yapılır. Hepsinin kendine has özellikleri ve gelenekselleşmiş stilleri vardır. Bu ülkede siyaset ve karnavallar biraz daha iç içe geçmiş gibidir. Samba, Getulio Vargas'ın milliyetçi diktatörlüğü sırasında adeta resmi müzik haline gelmişti. 20. yüzyılın büyük bölümünü ▶

Eğlenelim, güzelleşelim

Alexandre de Rogissart'ın 1707 tarihli "Venedik Karnavalı" isimli taşbaskısından detay (üstte). Roma döneminde 17-25 aralık tarihleri arasında Satürn'ü kutsamak için düzenlenen "Saturnalia"da eğlence sınır tanımazdı. "Çöken Roma", Thomas Couture, 1847, Orsay Müzesi.

New Orleans'ta düzenlenen Mardi Gras karnavalında büyük geçit töreni, 1907.

ciddi sosyal huzursuzluklarla geçiren Brezilya'da karnavalların birleştirici fonksiyonu devlet tarafından desteklenmesine yol açmıştır. Samba bir anlamda Afrika kültürünün Brezilya ile bütünleşmesini simgelemektedir. Buna karşı sol hareketlerin arttığı 1960'larda rağbet gören "bossa nova" ise samba-caz karışımı olup, Brezilya'da "favela" adı verilen gecekondu semtlerinde yaşayan yoksul kesimlerin tepkisinin dile gelmesi olarak görülür. Öte yandan, karnavalın bu tepkiyi sistem içi kanallara aktardığını söylemek de mümkündür. Her halükarda müzik Brezilya festivallerinde diğer ülkelerde olduğundan daha temel bir unsurdur. Bu arada büyük samba okullarının yerel etkinlik sahibi oldukları, gerek büyük kurumlardan, gerekse de kara paranın döndüğü çevrelerden destek aldıkları ifade edilmektedir. Gerçekten de hazırlanması bütün yıl süren paralar geçitleri için ciddi kaynak harcanmaktadır ve bu paranın mutlaka sosyal hayatta belli karşılıkları olmalıdır. Bu arada başta Rio de Janeiro olmak üzere Brezilya karnavallarının da her yıl yarım milyon turist çektiği gözden kaçırılmamalıdır.

Karnavalla özdeşleşen şehir: Rio

1840'dan beri düzenlenen ve her yıl Paskalya öncesindeki perhizin ilk çarşambasına kadar bir hafta boyunca devam eden Rio Karnavalı, gezegenin en büyük partisi kabul edilir, 1951.

Afrika etkisi Karayip kentlerindeki karnavallarda da görülür. Bunlar çoğu zaman buraya göç eden Avrupalılar ile köle olarak getirilen Afrikalıların yaşayan kültürlerinin yan yana sergilendiği olaylardır. Ancak Brezilya'da Afrika etkisinin daha çok olmasına karşın, Karayiplerde Fransız etkisi daha belirgindir. Nitekim ağırlıkla Katoliklere ait olmasına rağmen birçok ülkede yapılan Mardi Gras karnavallarının en tanınmışının New Orleans'da olması tesadüf sayılamaz. Bilindiği gibi Louisiana'nın başkenti New Orleans, tüm Missisippi havzasıyla birlikte 19. yüzyılın

başına kadar Fransa'ya aitti. Napoléon İngilizler karşısında deniz üstünlüğünü yitirince günümüzde kısmen veya bütün olarak bir düzineden fazla eyaleti kapsayan bu muazzam toprakları 15 milyon dolar karşılığında Amerikalılara verdi ki, bu dünyanın en ucuz toprak satışıydı. Gene de, ABD'de Fransız etkisinin en yoğun görüldüğü yer New Orleans'dır.

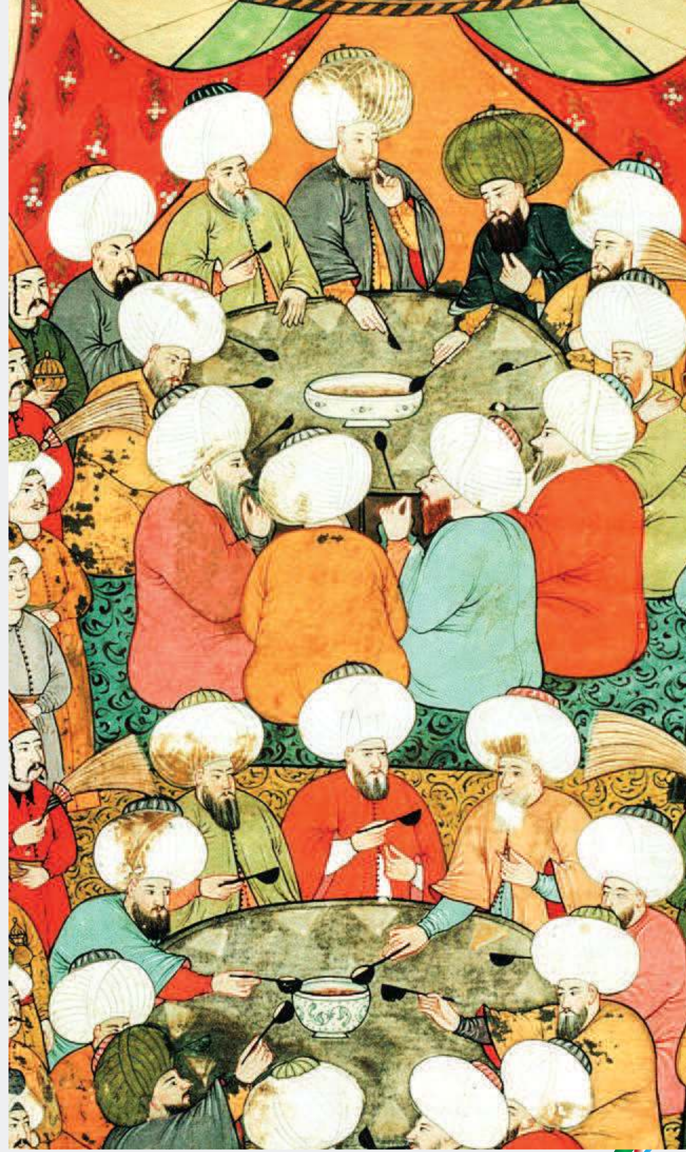
Mardi Gras Fransızca "Yağlı Salı" anlamına gelir. Bu da perhize girilmeden önce son gün yağlı gıdalar alınmasını simgeler. Bazı toplumlarda kışa girilirken fazla yağın tüketilmesi amacını taşıdığı da düşünülmüştür. Almanlarda buna benzer Schmutziger Donnerstag veya Fetter Donnerstag (yağlı Perşembe) vardır. Bu karnaval da diğerleri gibi maskeler ve kostümlerin geçidi haline gelir. Afrika ve Fransız kökenlilerin damgalarını vurduğu törenler sokakta yapılan çılgın bir partidir aslında. Mardi Gras, New Orleans'da İkinci Dünya Savaşı sırasında iptal edilmiş, 2005 yılındaki Katrina kasırgası kenti yıkıp geçtikten sonra devam ettirilmesi tartışılmış, gene de devam etmiştir. Bir geleneğin devamı, muhtemelen, o yıkıntı içerisinde dahi her şeyin normale döneceği inancını güçlendirmişti. ■

TÜRK VE MÜSLÜMAN ŞÖLENLERİ

Yenilir, içilir, çılgınlık yapılmaz

Şenliklerde coşana iyi gözle bakılmaz. Coşku dışa vurulamayınca, olmadık yerde taşkınlıklar yaşanır.

Avrupa etkisinde kalsın, kalmasın, karnaval etkinlikleri İslam dünyasında görülmez. Her şeyin kısa süreli de olsa tersine döndüğü, kadınların erkek, erkeklerin kadın kıyafeti giydiği, zengin ve yoksulun birbirlerini taklit ettikleri, coşkular üzerine konulan kısıtlamaların kaldırıldığı türden olaylar İslam kültürü tarafından kabul edilmez. Karnaval olmadığı gibi, bayramlar da ölçülü bir huzur içinde idrak edilmeye çalışılır. Ne var ki, kent hayatı, hele giderek büyüyen metropoller bu huzuru bozar. Coşkunun ifadesi için kanallar tıkanınca, bunlar stadyumlarda veya yılbaşı kalabalıklarında istenmeyen taşkınlık haline dönüşür. Yeni yıl dahil, her türlü kutlamaya karşı tepki artar. Aslında, Hıristiyan karnavalları da geçmişte sofu kesimden yoğun tepki görmemiş değildir ama fazla engellenememiş veya engellenmemesi sistem açısından uygun görülmüştür. Geçici de olsa çılgınlığa ve tüketime izin verilmiştir. Türklerde çılgınlık yoktur, bu tür tüketim ise sadece bayramlarda yapılır. Ama çok eskiden, Orta Asya Türk devletlerinde devlet adamları ve beyler yıl boyu herkese açık sofra kurarlar ve bunu yapmayanlar aşırı yadırganırdı. Zaten yapılmaması düşünülemezdi bile. Açık sofra Anadolu Türk beyliklerinde de sürmüştür. Osmanlı döneminde ise paşalar Ramazan boyunca ahaliye sofra kurarak bu geleneği sürdürmüşlerdir. Şimdi, büyük kentlerde belediye çadırlarında sürdüğünü görüyoruz. Bunun kökeninde, toplanan gelirin bir kısmının tekrar halka aktarılması vardır. Ama "devletlü kapusunda aş yeyüp" fakir evine dönenler ile tüm ailenin birlikte sokaklarda eğlendiği batı alemi arasında her konuda fark olacağı açıktır.

Damak şenliği

1720 yılında gerçekleşen ve 15 gün 15 gece süren III. Ahmed'in dört şehzadesinin sünnet düğününden bir ziyafet sahnesi. Levni, *Surname-i Vehbi*.

İSMAİL HAKKI BEY

Alman zırhlılarının ilk Türk subayı

Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya Savaşı'na girmesine sebep olarak gösterilen *Goeben* ve *Breslau* (*Yavuz* ve *Midilli*) gemilerinde görev verilen ilk Türk subayı olan ve Osmanlı donanmasının başına geçirilen Amiral Souchon'un yaveri olarak bu zırhlıların Rus limanlarını bombaladıkları seferde de yer alan Kıdemli Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey'in öyküsü…

✎ ALP EJDER KANTOĞLU

Biz sahaflar, geçmişin karanlığını aydınlatmak için çalışan tarihçilere her daim gıpta ettiğimizden, eski fotoğraf, belge ya da objelerin peşinde koşmaktan zevk alırız. Hayatının büyük bölümünü Kıbrıs'ta geçirmiş olan Nuran Hanım, elinde büyük bir zarfla dükkanıma girip rahmetli kayınpederinin fotoğraflarını gösterdiğinde tam da bu sebeple içimdeki amatör tarihçinin sesine kulaklarımı tıkayamadım.

"Kayınpederim İsmail Hakkı Bey, *Yavuz* zırhlısında görev yapmış" diye anlatmaya başladı Nuran Hanım, "1. Dünya Savaşı'nda yaralanmış, kurşunu vücudundan hiç çıkaramamışlar. Bu yüzden belki erken emekli edilmiş hatta 1945 yılında hayatını kaybetmiş. Hep o kurşun yüzünden. Ama bildiklerimiz bu kadar, doğru yanlış emin değiliz. Tek istediğim torununun oğlu büyük dedesini tanısın, İsmail Hakkı Bey unutulup gitmesin..."

Fesli Almanlar, fessiz Türk

İsmail Hakkı Bey (Sağ başta), hemen yanında Amiral Souchon ve Osmanlı üniforması giymiş Alman subaylar.

Böylece araştırmaya başladık. Hem Nuran Hanım'ın getirdiği fotoğraflar, evlilik cüzdanı, maaş bordrosu hem de bizim ulaştığımız bilgiler neticesinde Türk denizcilik tarihinin önemli bir siması ile karşı karşıya olduğumuz ortaya çıktı.

Hüseyinoğlu İsmail Hakkı 1885'te Sinop'ta dünyaya gelir. Mekteb-i Rüşdiye-i Bahriye'den mezun olur. 1903'te Bahriye Mektebi'ne girer. 29 Ekim 1905'te mülazım-ı sani yani teğmen rütbesi alır. İlk görevi cephane muhafızlığıdır. Ardından *Garb* vapuru seyir zabit muavinliğine atanır. 1907'de Erkan-ı Harb'te görevlendirilir. Aynı yılın 9 Eylül'ünde mülazım-ı evvel (üsteğmen) rütbesine terfi olur. Yüzbaşılığa yükseleceği 1913'e kadar sırasıyla Erkan-ı Harb mahalli merkez sefinesinde, *Mesudiye* zırhlısında seyir zabit muavinliği, *İzzeddin* vapuru seyir zabitliği, Fuat Bey'in maiyetinde, Birinci Daire Beşinci Şube ve Birinci Şube'de çeşitli görevlerde bulunur. Bütün bu görevlerin arasında 1911'de bir seneliğine lisan tahsili için Almanya'ya gönderilir. O sıralar tahmin bile etmediği ama çok yakında atanacağı önemli göreve seçilmesinde herhalde bu seyahat rol oynamış olsa gerektir.

İsmail Hakkı Bey 1913'te yirmi sekiz yaşında yüzbaşı olur. Birinci Daire Birinci Şube'de kısa bir süre görev yaptıktan sonra 8 Kasım 1913'te *Hamidiye* kruvazöründe seyir zabiti olarak görev alır. Bir sene sürdürdüğü bu görev esnasında Osmanlı Devleti'nin geleceğini etkileyecek pek çok önemli olay meydana gelirken kendisi de "Gümüş İmtiyaz Madalyası ve Gümüş Liyakat Madalyası"nı alır. Arşivlerde "Karadeniz'deki muharebe-i bahriyeden" şeklinde açıklanan bu madalyaları, hangi muharebede aldığını ne yazık ki belirleyemedik.

1914'e gelindiğinde Almanya tarihin o zamana dek gördüğü en kanlı ve acımasız savaşta Osmanlı Devleti'nin de yer alması için baskı yap-

İsmail Hakkı (Aksomun): Kıdemli Güverte Yüzbaşı

Parlak bir kariyer

İsmail Hakkı Bey çeşitli milletlerden subaylarla bir hatıra fotoğrafında. (Oturanlar içinde sol başta). İsmail Hakkı Bey'in Deniz Müzesi arşivlerindeki kaydı (altta)

maya başlar. Bu sırada *Goeben* ve *Breslau* isminde iki Alman zırhlısı Cezayir limanlarını bombaladıktan sonra peşlerine düşen İngiliz gemilerinden kaçarak Boğazlar önüne gelirler. 10 Ağustos 1914 'te Enver Paşa tarafından Boğaz komutanı Albay Cevat Bey'e "Alman ve Avusturya gemilerinin Boğazlara girebileceğini ancak diğer bütün milletlere ait gemiler için geçişlerin yasaklandığı" emri verilir.

Alman gemilerinin geçişinden bir gün sonra Boğazlar önüne gelen İngiliz savaş gemisinin komutanına bunların Osmanlı Devleti tarafından satın alındığı ve isimlerinin *Yavuz* ve *Midilli* olarak değiştirildiği söylenir. İşte bu olaydan tam iki gün sonra, 15 Ağustos'ta Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey *Midilli*'de seyir zabiti olarak görevlendirilir. Gemilere Osmanlı sancağı çekilmesinin tarihi ise 16 Ağustos'tur. Sonrasında her iki geminin Alman personeline fes ve Osmanlı bahriye üniformaları giydirilir.

Yavuz ve *Midilli* ya da gerçek adlarıyla *Goeben* ve *Breslau* gemilerinden oluşan filonun başkomutanı Amiral Souchon, uluslararası tepkilerin hafifletilmesi amacıyla 26 Eylül 1914'de Osmanlı Donanması'nın komutanlığına getirilir. Bundan sadece sekiz gün önce, yani 18 Eylül 1914 ise İsmail Hakkı Bey Osmanlı Donanması Birinci Komutan Yaverliği'ne atanmıştır. Böylece 17 Eylül 1917'ye kadar sürecek olan Souchon – İsmail Hakkı Bey birlikteliği de başlamış olur. Bu süre içinde sırasıyla Alman Gümüş İmtiyaz Madalyası (1 Mart 1915), Alman Demir Salip Madalyası (30 Ekim 1915), Mecidi Nişanı (15 Mart 1917), Avusturya-Macaristan Harp Madalyası ve Kuron dö Merit Nişanı Avusturya — Macaristan Üçüncü Rütbeden Harp Alametli Askerî Liyakat Madalyası (16 Nisan 1917), Almanya Üçüncü Rütbeden Kılıçlı Liyakat Madalyası (19 Ekim 1917) ile taltif edilmiştir.

Bu bilgilerin ışığında anlıyoruz ki Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey bu gemilerde görevlendirilen ilk Osmanlı-Türk subayıdır. 1916'da Kıdemli Yüzbaşı olan İsmail Hakkı Bey, 1918 Mart'ında Berlin Deniz Ataşe

GÜVERTE SINIFI :

Adı, Baba Adı	Doğ.Yeri/Meml.	Son Rütbesine Nasbı		Bahriyeden
Ali Rıza. Mehmet	Amasya	Binbaşı.	1/08/1923	İntihar.
Mehmet Ali. Süleyman	Tekirdağ	Binbaşı.	2/5/1925	Emekli.
İsmail Hakkı. Hüseyin	Sinop	Kd.Yüzbaşı.	13/7/1916	Emekli.
M.Sedat. A.Celalettin	Yeniköy	Kd.Yüzbaşı.	21/9/1918	Emekli.
O.Talât Baykal. Mustafa	Tophane	Albay.	30/08/1937	Emekli.
Abbas. Abdullah	Kartal	Yüzbaşı.	1.3.1913	Emekli.
Halil. İbrahim	Trabzon	Kd.Yüzbaşı.	1.9.1921	Emekli.
Yusuf Hulûsi. Ahmet	Asitane	Binbaşı.	30/08/1929	Emekli.
[illegible]	Asitane	Kd.Yüzbaşı.	1/9/1923	Emekli.

Almanya'da dil eğitimi

İsmail Hakkı Bey'in Almanya'ya dil eğitimi için gönderildiği dönemde arkadaşlarıyla çektirdiği bir fotoğraf. (Soldan beşinci kişi İsmail Hakkı Bey).

Muavinliği göreviyle bir kez daha Almanya'ya gider. Burada son madalyası olan "Avusturya Üçüncü Dereceden Askeri Liyakat Madalyası (6 Mayıs 1918)" ile onurlandırılır. Bir senelik görevden sonra 1919'da ülkeye geri döner. Aynı yılın Aralık ayında Bahriye Tercüme Kalemi'nde görevlendirilir. 1920 – 1923 arası Dersaadet Liman Dairesi'nde görev yapar. 1924'te Çanakkale İngiliz Mezarlıklar Komisyon Üyeliği'ne getirilir. 1925'te getirildiği Marmara Ereğlisi Liman Reisliği görevini bir buçuk yıl sürdürdükten sonra 19 Eylül 1926'da emekli olur. Bu genç emekliliğin sebebini bilemiyoruz ancak aile içinde konuşulan ve tam olarak isim ve tarihini tespit edemediğimiz bir savaşta aldığı kurşun yarası olması muhtemeldir. Nuran Hanım'ın anlattığına göre kurşun İsmail Hakkı Bey'in vücudundan hiçbir zaman çıkarılamamıştı.

Askerlik yıllarından sonra İsmail Hakkı Bey, Denizbank'ta memurluğa başlar. 1934'teki soyadı kanunuyla "Aksomun" soyadını alır ve 1939'da hayatının kadını ile karşılaşır.

Yüzünün sol yanında bulunan benden dolayı arkadaşları arasında "Güzel İsmail" olarak da anılan İsmail Hakkı, tam da lâkabına uygun bir hanımla evlenir. 1910 doğumlu Müşfika Hanım, söylendiğine göre Keriman Halis'in birinci olduğu güzellik yarışmasında ikinci olmuş, güzelliği tescilli bir kadındır. Çiftin 13 Eylül 1940'da Tulay adını verdikleri bir oğulları dünyaya gelir. Kadıköy'de mazbut ve mutlu bir hayat sürmeye başlarlar. Ancak ecel, İsmail Hakkı'yı bir kalp kriziyle 1945 yılında yakalar.

İsmail Hakkı Aksomun pek çok kitapta ve internet ortamında fotoğraflarıyla bulunmasına rağmen ismiyle hiç zikredilmemiştir. Amiral Souchon'un yanında birkaç subayla göründüğü fotoğraflarda hep fes giydirilmiş Alman subaylardan biri olarak gösterilmiştir. Bu yazıyla, Osmanlı bahriyesinde üstlendiği önemli görevler dışında *Yavuz* ve *Midilli* gemilerinde görev alan ilk Osmanlı subayı olma özelliğini de taşıyan İsmail Hakkı Bey'i kısaca tanıtmaya çalıştık. Görevini layıkıyla yapıp ülkesi ve milletine faydalı olmaktan başka gayesi olmayan İsmail Hakkı Bey ve daha pek çok askerimizin unutulmaması dileğiyle, ruhları şad olsun... ■

Adı ve şöhreti
İşi
Anasının adı
Babasının adı

Adı ve şöhreti
İşi
Anasının adı
Babasının adı

6 yıl süren mutluluk

İsmail Hakkı Bey eşi Fatma Müşfika Hanım'la 1939'da evlendi. 1945'te vefat etti.

CUMHURİYET'İN 10. YILI:
Herkesin bayramı!

İstanbul, Beyoğlu İstiklal Caddesi

1925'ten itibaren kutlanmaya başlanan Cumhuriyet Bayramı için ilk yıllarda mütevazı şenlikler yapılıyor, bayram vesilesiyle yeni rejimin değerlerini halka benimsetme amacı güdülüyordu. 1933'teki 10'uncu yıl kutlamalarına ise apayrı bir önem verildi. Bayramın büyük şehirlerden ücra ilçelere kadar her yerde kutlanması ve halkın her kesiminden insanın bayram kutlamalarına katılması hedeflendi. Bu amaçla "Cumhuriyet'in İlanının Onuncu Yıldönümü Kutlama Kanunu" çıkarıldı ve hazırlıklar haftalar öncesinden başladı. Gerçekten de 10'uncu yıldönümü kutlamaları amaçlandığı gibi görkemli ve geniş katılımla gerçekleşti. Biz de bu ayki Albüm sayfalarımızı Türkiye'nin dört bir yanından 10'uncu yıl manzaralarına ayırdık.

Fotoğraflar: CENGİZ KAHRAMAN arşivi

İlk 10 yıl genç Cumhuriyet'in yaşama tutunması için son derece kritik bir dönemdi. Bu zorlu eşiğin aşılması, ülkede büyük bir sevinç ve içten bir coşkuyla kutlandı.

İstanbul

İzmir

Kahramanmaraş, Kurtuluş İlkmektebi öğrencileri

Atatürk önderliğindeki yenileşme hareketinin ve Türkiye toplumuna yeni bir kimlik kazandırma çabalarının ilk meyveleri, 10. yıl kutlamalarında gözle görülür hale gelmişti.

İstanbul, kutlama hazırlıkları

Devlet binalarından camilere, okullardan tarihî eserlere, meydanlardan caddelere bütün Türkiye 10. yıla ulaşmanın gururunu yansıtan uygulamalarla süslenmişti.

Bursa, Atatürk Caddesi

İstanbul, Beyazıt Camii'nde mahya

İstanbul, Kız Kulesi

İstanbul, Şehzadebaşı

Burdur

Balıkesir

Devlet çıkarttığı bir dizi kanun ve kararnameyle Cumhuriyet'in 10. Yılı kutlamalarına verdiği önemi göstermişti. Bu adeta genç Cumhuriyetin bir özgüven tazelemesiydi ve halkın buna cevabı kutlamalara yüksek bir katılım oldu.

Antalya

İstanbul, Bahçekapı

Manisa Akhisar'da esnaf etkinliği.

1933 yılının 29 Ekim'i sadece resmî devlet törenleriyle sınırlı kalmadı; toplumun her kesiminden sivil girişimler, 10. yıl kutlamalarına düzenledikleri etkinliklerle renk kattı.

Lise öğrencileri okul koridorunda, yer belirsiz.

ASIRLIK TARİHÇİ HALİL İNALCIK:

Kürt meselesinde devlet hata yapmıştır

100 yaşına basan tarihçilerin kutbu Halil İnalcık, bugün Türkiye'nin en önemli meselesinin kürt meselesi olduğunu söylüyor ve ekliyor: "Doğu'da yıllarca onlara iyi muamele etmedik, en azından Batı'da bizimle beraber yaşamaya başladıklarında Kürtleri benimsemeliydik. Devlet vazifesini yapmadı, bu konuda biliminsanlarının uyarılarına kulak asmadı".

GÜRSEL GÖNCÜ

Tam altı sene önce 93 yaşında olan ünlü tarihçi Halil İnalcık, o dönem yayınlamakta olduğumuz NTV Tarih dergisinde aylık tarih yazıları yazmaya başlamıştı. Bizim için büyük bir onur, okurlar için gerçek bir şanstı. Hocanın ilk kez yazdığı birbirinden değerli makalelere, kendimizce bir katkı yapabilmek için epey uğraştık. Haritalar, krokiler, arazi fotoğrafları, çizimlerle, onun yazdıklarını daha çok sayıda insana ulaştırmanın, özellikle gençlere aktarmanın yollarını aradık (Bu değerli makaleler geçen sene Osmanlı Tarihinde Efsaneler ve Gerçekler adı altında NTV Yayınları tarafından kitaplaştırıldı; fakat yayıncı bunların ilk olarak nerede yayınlandığından hiç bahsetmemeyi tercih etti!)

Halil Hoca'nın Osmanlı tarihine yaklaşımındaki hassasiyet ve tarafsızlık; arşiv belgelerinden yola çıkarak yaptığı yorumlar gayet öğretici ve etkileyiciydi ama, beni en çok 90'ını geçmiş bir akademisyenin hâlâ saha araştırmaları yapması, örneğin Bolu dağlarında erken Osmanlı döneminin izlerini sürmesi şaşırtmıştı.

Yine o dönemde, Hoca'yı Bilkent Üniversitesi içindeki mütevazı dairesinde ziyaret ettiğimde şaşkınlığım daha da arttı. Evin salon ve yemekodası birleşik alanı, fiilen bir çalışma odasına dönüşmüştü ve binlerce kitap, kağıt, defterin arasından geçerek zorlukla oturacak dar bir yer bulabilmiştim. Hoca da aradabir kendi sıkıştığı köşeden kalkıyor, "şurada belgenin fotoko-

pisi olacaktı" diyerek, o korkunç yığınlar arasında tek seferde aradığı şeyi buluyordu. Benim şaşkınlığıma karşılık da şöyle demişti: "Gürsel Bey buzdağının görünen kısmı bu; yani sadece şu sıralar uğraştığım işlerle ilgili kitap ve notlar bunlar. Benim asıl kütüphanem İstanbul'daki evde".

Geçen ay 100 yaşına basan Halil Hoca'nın Ankara'daki evine beş yıl sonra tekrar gittiğimde manzara biraz değişmiş, salonda biraz olsun yer açılmıştı. Hoca "Şu sıralar bakmadığım kitapları kutulara koydum, yine de balkonda oturalım" diyerek güldü.

Halil İnalcık gibi bir uluslararası seviyede bir tarihçiye sorulacak şüphesiz çok şey vardı. Hele o hoca, bir asrı devirmiş, yani yazdıklarının yanısıra 99 yıl yaşamış ve Türkiye'nin geçirdiği evrelere bizzat tanık olmuş bir hoca ise. Bugün yaşadığımız dönemi bu tecrübe ve bilgiyle değerlendirmesini istediğimde ise şöyle dedi: "Gürsel Bey, bugün içinde bulunduğumuz durum, maalesef neredeyse sadece politik tercihlere göre anlatılıyor, yorumlanıyor. Ne desem bir tarafa çekilir. Halbuki ben yalnızca tarihten tarafım".

"Peki hocam, öyleyse bugün Türkiye'nin sizce en önemli meselesi nedir ve tarihten çıkaracağımız bir ders var mıdır?" diyerek şansımı tekrar denedim. "Biz bu tür gazeteci numaralarını çok gördük" gibisinden gülümsedi ve "sizin derginizi öteden beri biliyorum ve çok beğeniyorum. Aktüaliteyi tarihle bağlantılı takip ediyorsunuz. Zaten siz gelmeden bunu düşünmüştüm. Benim kişisel tarihimle de bir bağlantısı var. Bu bakımdan sorunuzu cevaplayacağım" dedi.

Kayda başladım.

"Bugün Türkiye'nin en önemli meselesi Kürt meselesidir. 27 Mayıs 1960'tan hemen sonra Millî Birlik Komitesi bizi Doğu'daki vaziyeti anlamak üzere bölgeye gönderdi. Cemal Alagöz ve başka arkadaşlarla beraber bilimsel bir rapor hazırlamak üzere epey dolaştık, çok insanla konuştuk. Kürt meselesi için bizim ülkede yapılan ilk bilimsel çalışma denebilir buna.

Ben kronolojiyi, hadiselerin sıralamasını hem öğrenirken hem öğretirken önde tuttum.

Tarihin sosyal ve ekonomik kısmına hep çok önem

'Avrupa tarihi, Osmanlı tarihi olmadan yazılamaz, anlaşılamaz'

Avrupa'daki büyük ülkelerin millî devlet olma sürecinde Osmanlıların belirleyici rol oynadığını söyleyen İnalcık Hoca, Türk tarihçilere önemli görevler düştüğünü söylüyor.

Kanuni zamanında dünya ekonomik tarihi, Baharat ve İpek Yolları bizden geçiyordu. Osmanlı Devleti, Millî devletlerin teşekkül sürecinde İngiltere'yi, Hollanda'yı, Fransa'yı desteklemeseydi bunlar imparator ve Papa'ya karşı millî devletlerine kavuşamazlardı.

Fransa kralı esir düşmüştü 1525'te. Kanuni'ye büyük devlet olarak, imparatora karşı çıkabilecek güç olarak başvurdu ve Mohaç seferini bundan dolayı gerçekleştirdik. Mesela bizim tarihimizde bu oldukça açık, sonra Fransa ittifakıyla biz İtalya'yı fethetmek için Korfu Seferi'ni yaptık ve Fransa'ya Barbaros sayesinde Korsika'yı kazandırdık bu sefer esnasında. Fransa, Korsika'yı bize borçludur. Bu hakikatler eşeleniyor. 1543'te Hayrettin'in Fransa ile ittifakı ile ilgili olarak; 'Türkler bu tarafa geldiler, yaptıkları bütün iş manastırdaki kızları esir alıp götürmekti' derler. Benim Devlet-i Aliyye'yi okuyun, hakikatleri vesikalarla gösterdim. Toulon'da 30.000 Türk bütün bir kışı geçirmiştir baharda sefer için. Fransa varlığını bize borçludur.

Protestanlık, Osmanlı desteği olmasaydı ezilirdi imparatorluk tarafından. Yani Avrupa tarihi Osmanlı tarihi kaale alınmadıkça anlaşılamaz. Avrupalı yazarların da gözardı ettiği şeyler var. Biz Türk tarihçiler olarak bunların üzerinde durmalıyız.

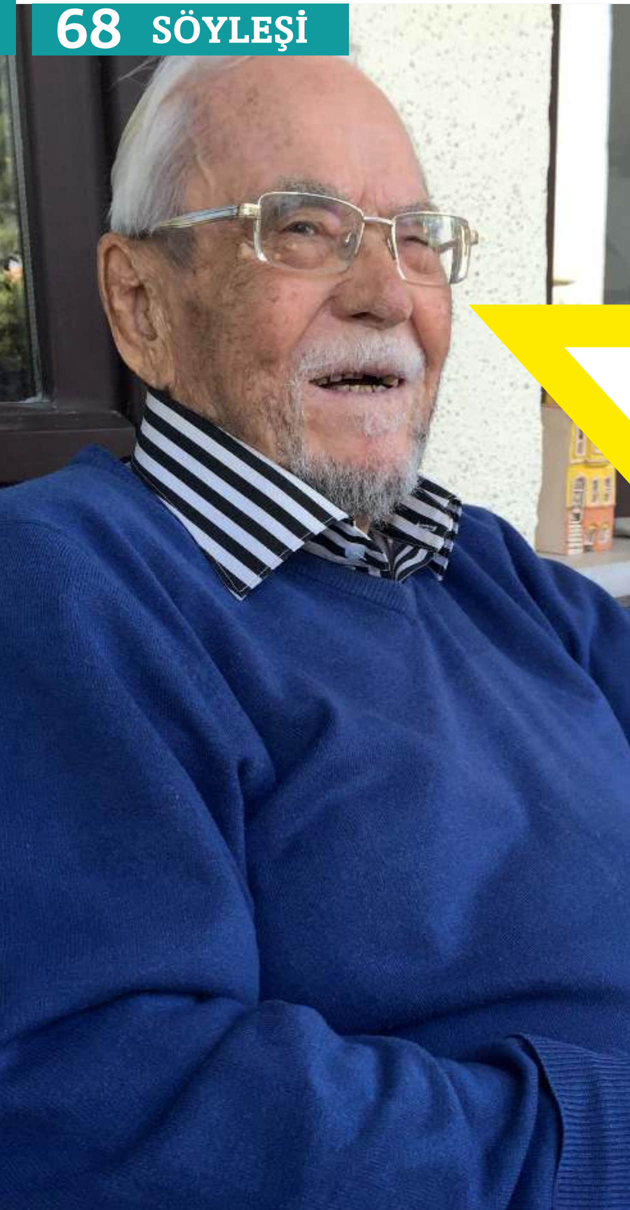
Kürtlere asimilasyon siyasetinin nasıl tatbik edildiğini, kötü muameleleri orada gördüm. Kürt halkının çok geri şartlarda yaşadığını gözlemledim. Şeyh, derviş kılıklı insanlar halkın üzerinde söz sahibi idiydi.

verdim. Batı'da da bu böyle. Yani toplumun tarihini, insanın tarihini yapmak. Bu gezintilerde de bu metodolojik bakış açımdan şaşmadım.

Bizim ziyaret ettiğimiz bu tarih aralığında Doğu illeri Ortaçağ'ı yaşıyordu adeta. Ziraat ağaların elinde. Daha ziyade bu sosyal problem üzerinde durdum ben. Ağalar, arazinin büyük kısmına sahip ve bu araziyi işletmek için de toprağı olmayan köylüyü yarıcı olarak çalıştırıyor. Bunları araştırdım. Ağanın hissesi üçte ikiye kadar yükseliyor bu arada. Bu da yerel köylüleri bir parya hayatına sürüklüyordu. Doğu ile ilgili raporumda bunun da üzerinde durdum. Halkın istismar edildiğinden bahsettim. Yaşanabilir bir muhitin devlet tarafından sağlanmadığına da değindim. Su yok, köprü yok...

Kürtlere asimilasyon siyasetinin nasıl tatbik edildiğini, kötü muameleleri orada ▶

Ben 60'lı yıllardan beri Doğu'yu ilmî usullerle incelemek taraftarıyım. O dönemler devlet tarafından Kürtlerle ilgili saçmasapan, uydurma şeyler kaleme alınıyordu. 70'li yıllarda birkaç üniversitede kürdoloji enstitüsü kurulması teklifi de verdim. Biz bu fırsatları kaçırdık.

gördüm. Kürt halkının çok geri şartlarda yaşadığını gözlemledim. Şeyh, derviş kılıklı insanlar halkın üzerinde söz sahibi idiydi. Said Nursi mesela büyük etki yaratmıştı. Şimdi önemleri azalsa da hâlâ etkilerinin devam ettiği yerler var.

Ayrıca devletin bu halk için vazifesini yapmadığını rapora ekledim. Raporu, Kurucu Meclis'e verdiler. O komitede Doğu'da valilik yapmış valiler vardı.

O dönemde Kürt vatandaşların sınır komşularımızla ilişkilerini kesmek için sınır kasabalarına Türkmenleri yerleştirme teklifleri yapıldı (Yakın zamanda bunları tekrar duymaya başladık).

Doğu Anadolu'da hayvancılık ve bir tür kabile düzeni hakimdi. Kış geldiği zaman Doğu Anadolu'daki insanlar Kuzey Irak'a ve Suriye'ye giderlerdi, daha sıcak olduğu için. Osmanlı döneminde Fırat Nehri'nin kuzeyindeki Kürtlerden devlet birer akçe vergi alırdı hayvan başına. Palu'daki köprünün üzerinden geçerken hayvanlar tespit edilir ve ona göre para alınırdı. Bu bölgede Türkmenler de vardı tabii. Türkmenler ile Kürtlerin hayvan varlığı arasındaki uçurum (Türkmenler lehine) benim dikkatimi çekmiştir.

Meclis kuruldu, Komite otoritesini ve elindeki işleri meclise havale etti ve bizim raporumuz TBMM'ye intikal etti ve burada unutuldu. Bizim gözlemlerimiz boşuna bir ziyaretten ibaret kaldı. O dönem üniversitede ders veriyordum. Talebelerim arasında

Barbar Osmanlı algısı

Avrupa kamuoyunda "Barbar Osmanlı" imajı uzun yıllar boyunca hakim olmuştu.19. yüzyıl sonlarında Girit'te sivil halka saldıran Osmanlı askerlerini tasvir eden çizim.

Halil İnalcık, Osmanlılarla ilgili gerek Batı gerekse Doğu ülkelerindeki olumsuz ve tarafgir yaklaşımların değişmesinde, yaptığı bilimsel çalışmaların katkısını değerlendirdi.

Tarihçi olarak gençlik hayatımdan beri önüme koyduğum bir gaye vardı. Osmanlı İmparatorluğu, Türklük ve İslâm tarihinde yeni bir sayfa açan bir devlettir. Osmanlı Devleti bir dünya devletidir. Türk tarihinde de dünya tarihinde de önemli bir safhadır. Çalışmalarımda dünya tarihçilerini ikna etmek, inandırmak için, itiraz kabul etmez, arşiv vesikalar kullandım.

Rahmetli Turgut Özal zamanında, arşivimiz konusunda bir fon ayrıldı ve arşivimiz modernleştirildi. Bu arşive dayanarak Ömer Lütfi Barkan, ben, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, yeni bir Osmanlı tarihi anlayışı yolunda çalışmaya başladık. Barkan ve ben Osmanlı sosyo-ekonomik tarihi üzerinde durduk. Uzunçarşılı, teşkilat, siyasal tarih, bunların üzerinde durdu. Bu süreçte Hikmet Bayur'un da katkıları vardır. Yeni bir tarihçilik, arşiv vesikalarına dayalı, somut bir temele dayalı bir Osmanlı tarihi yarattık.

Benim An Economic and Social History of the Ottoman Empire isimli, 1000 sayfayı aşan bir çalışmam vardır. Bütün dünya dillerine çevrilen bir temel başvuru kitabına dönüşmüştür (Batı dillerinden başka Lehçe, Rusça, Arapça, Yunanca gibi...) Beni Atina Üniversitesi, 150. yıl dönümünde davet etti ve fahri doktorluk ünvanı verdi. Amerikan Akademisi, Sırp Akademisi, İngiliz Akademesi de beni bir üye olarak seçmişlerdir. 23 farklı üniversite bana fahri doktora ünvanı vermiştir. Bütün dünya artık Osmanlı İmparatorluğu'nu gerçek, tarafsız kaynaklardan, benim kitaplarımdan öğreniyor.

Arap dünyası, yıllarca aleyhimize bir Osmanlı tarihi öğretti. "Osmanlı Türkleri gelmeseydi, biz Avrupa gibi gelişmiş bir devlet olacaktık" şeklinde düşünüyorlardı. Şimdi bu tamamen değişti. İki üç sene önce Arapların Nobeli sayılan "King Faisal International Prize"'a beni layık gördüler. Benim övünebileceğim, bütün dünya çapında kitaplarımın başvuru kitapları haline gelmesidir. The Ottoman Empire, The Classical Age, 1300-1600 kitabım şu an Çinceye çevriliyor, yakında Çince okunacak. Gönül rahatlığıyla ve iftiharla misyonumu tamamladığımı söyleyebilirim.

Batılıların beni benimsemesinde, itiraz kabul etmez delillerle çalışmamın da çok büyük payı var. 1972'de Dil Tarih Fakültesi'nden emekli olur olmaz Amerikan üniversiteleri bana teklifte bulundular. Chicago Üniversitesi'nde 1972'den 1986'ya kadar 15 sene Osmanlı tarihi okuttum.

İsmail Beşikçi isimli bir talebem vardı. Bir gün ders sırasında 'Doğu'yu tanımıyoruz, orayı anlamıyoruz, sizler ilmî metodlarla, Doğu'nun sosyal ve ekonomik meselelerini araştırın' demiştim. Beşikçi bunu benimsemiş, kendisi sonrasında bu konuda uzman hale geldi. Sadece kitapları sebebiyle 30 seneye yakın hapiste kalmıştır. Ama Kürt meselesine olan ilgi benimle ve İsmail Beşikçi ile başladı.

Ben o zamandan beri Doğu'yu ilmî usullerle incelemek taraftarıyım. O dönemler devlet tarafından Kürtlerle ilgili saçmasapan, uydurma şeyler kaleme alınıyordu. Ben birkaç üniversitede kürdoloji enstitüsü kurulması teklifi de verdim. 70'li yıllarda yapılmış bir teklif bu benim tarafımdan. Maksadı Doğu'yu ilmî şekilde tanımak. Son zamanlarda biliyorsunuz, ayrılık taraftarı Kürt aydınları bunun içeriğini değiştirerek ihya ettiler. Biz bu fırsatı kaçırdık.

Sonraki yıllarda Kürt meselesiyle ilişkim devam etti. Zannediyorum Milliyet gazetesi benimle bir röportaj yaptı. Türkiye'nin meseleleri üzerinde konuştuk, burada Kürt meselesini de ele aldık. Kürtler kitleler halinde Batı şehirlerine intikal ediyorlardı, bundan bahsettik. Fakat kendi ülkemizin sosyologları bu konuyla ilgilenmedi o dönemde. Kürt meselesi göç sonucunda sadece Doğu'yu ilgilendiren bir konu olmaktan çıktı, bütün Türkiye'yi ilgilendiren bir konu haline geldi.

Anadolu halkı yalnız Türklerden ibaret değil, Kürtler de var Anadolu'da. 80'li yıllarda oluyor bunlar. İstanbul'da Kürt nüfusu 1 milyonu aşınca, takip edeceğimiz

Halil Hoca'dan tarihe düşülen notlar

Halil İnalcık'ın Timaş Yayınları tarafından 2 cilt olarak basılan son eseri Tarihe Düşülen Notlar, hocayla yapılmış söyleşilerden, röportajlardan oluşuyor. Aynı zamanda İnalcık'ın çeşitli vesilelerle yaptığı konuşmalar da kitabın kapsamında yer alıyor.

Hoca, kitaba yazdığı önsözde hassasiyetle üzerinde durduğu bir noktayı bize de tekrarladı:

"Timaş Yayınevi'nin önerisi üzerine çeşitli tarih ve yerlerde yaptığım konuşmalar, hitabeler, tenkitler, siyasi görüşlerden oluşan bu kitap benim düşüncelerimi takip etmek için birincil kaynak olma özelliğine sahip. Kronolojik bir biçimde bütün bu konuşmaları biraraya getirdik. Önceden hazırlanılmamış konuşmalardır; bundan dolayı Türkçe konusunda noksanlıklar içerebilir ve tekrarlar bulunabilir."

Nice yıllara, nice kitaplara diyoruz.

Biz çeşitli etnik grupları Türkiye birliği içinde benimsemeyi başaramadık. Türkiye bu etnik zenginlikle uyumlu (Lazlar, Çerkesler gibi Türkiye'deki 27 farklı etnik grubu kapsayarak söylüyorum) bir siyaset belirlemeliydi. Yıllardır en temel meselelere el atamayan, pratik önlemler alamayan bir devlet sözkonusu.

siyasetin onları tam anlamıyla benimsemek olduğundan bahsettim. Doğu'da onlara iyi muamele etmedik, en azından Batı'da bizimle beraber yaşamaya başladıklarında onları benimsememiz gerektiğini anlattım. Bilimadamlarının söylediklerini gözardı etmemek gerekir. Benim sunduğum çözümler dikkate alınsaydı bugünkü çatışma durumunda olur muyduk, kendimize sormamız gerek.

Sosyal gelişimde ekonomi hayatı önemlidir. Biz çeşitli etnik grupları Türkiye birliği içinde benimsemeliydik. Türkiye bu etnik zenginlikle uyumlu (Lazlar, Çerkesler gibi Türkiye'deki 27 farklı etnik grubu kapsayarak söylüyorum) bir siyaset belirlemeliydi. Yıllardır en temel meselelere el atamayan, pratik önlemler alamayan bir devlet sözkonusu". ■

Cengiz Kahraman arşivi

Fenerbahçe kalecisi Şekip (Kulaksızoğlu) ve Zeki Rıza (Sporel) olaylı maçın devre arasında dinleniyor. Zeki Rıza limonunu bitirmek üzere.

Bir şehir efsanesi: GS-FB dostluğu

Türkiye'de futbol maçlarında olay çıktığı zamanlarda eski günlerin kavgasız, gürültüsüz maçlarından söz edip centilmenlik nostaljisi yapmak adettendir. Ancak bundan tam 90 yıl önce oynanan bir Galatasaray-Fenerbahçe maçında yaşananlar bunun pek de gerçek olmadığını ve futbolda şiddetin kökenlerinin çok eskiye gittiğini gösteriyor.

✎ MUZAFFER ALBAYRAK

Bundan 90 yıl önce, 12 Haziran 1925'te Galatasaray ve Fenerbahçe arasında Taksim Stadı'nda oynanan Tayyare Kupası maçı, son derece olaylı, kavgalı ve küfürlü geçmişti. Fenerbahçe'nin 1-0 kazandığı maça dönemin gazete ve dergileri de geniş yer ayırmış ve yaşananları eleştirmişti.

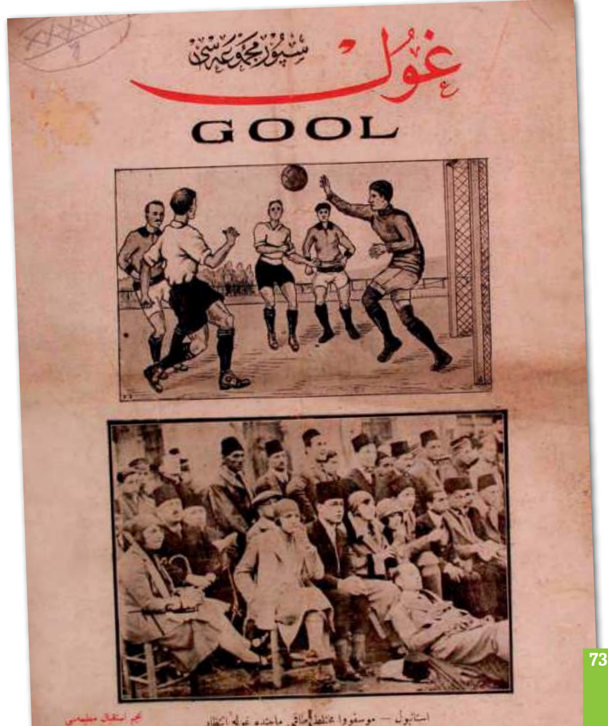
O yıllarda çıkan *Gol* mecmuası, bugünkü spor gazetelerine benzer şekilde çoğunluğu futbol haberlerinden oluşan bir spor dergisiydi. 15 günde bir çıkan dergide, haberlerin yanı sıra maç analizlerine ve "tenkit yazılarına" da yer veriliyordu.

Dergi, olaylı Galatasaray-Fenerbahçe maçıyla ilgili de uzunca bir yazıya yer vermişti. İmzasız olmasına rağmen yazı büyük ihtimalle derginin yazı işleri müdürü Refik Osman Bey tarafından kaleme alınmış. Günümüzde futbol karşılaşmalarında önü alınamayan küfür ve şiddet olaylarının bir gelenekten beslendiğini açıkça ortaya koyan, "Galatasaray-Fenerbahçe Faciası" başlıklı yazıya bakılırsa seyircilerin küfürleri, oyuncuların tekme tokat kavgaları maçın önüne geçmiş. Tam 90 yıl önce yazılmış olan bu yazı, hiç şüphe yok ki herkese tanıdık gelecektir.

İşte dergideki 'Galatasaray-Fenerbahçe Faciası' başlıklı yazı:

Galatasaray-Fenerbahçe arbedesi, karışıklığı çok şükür ki nüfusça zayiat olmadan halkın yuhaları ve oyuncuların birbirlerini döğmeleri, tekmelemeleri arasında ve Fener'in bir gol yapmasıyla hitama erdi.

Gol, Sayı: 2, 23 Haziran 1925

“Ne facia idi! Bir ormandan odun yarar gibi birbirlerini baltaladılar. Birbirlerini döğdüler, birbirlerini tokatladılar! Ya hele o nihayetsiz küfürler ne idi! Hatta zavallı futbol oyunu bir aralık katır tepişmesine döndü. Oyun her dakikada duruyor her dakikada bir patırtı ve niza çıkıyordu.”

Haftalardan beri sabırsızlıkla beklenen Galatasaray-Fenerbahçe Tayyare Kupası maçı yalnız davetiyeler elinde gelen birkaç yüz kişinin karşısında tatsız, cansız, tokatlı ve küfürlü bir boğuşmadan sonra nihayet buldu. Galatasaray-Fenerbahçe maçından bir gün evvel akşam gazetelerinin birinde:

“İşte yarın herkes sarı-kırmızı ve sarı-laciverdin ne olduğunu anlayacaklardır” gibi deli saçmasını okurken içimden gülüyordum.

Hakikaten sarı-laciverdin ve sarı-kırmızının ne meta‘ [mal] olduğunu anladık.

Galatasaray-Fenerbahçe hadisesi spordaki ahlakın, terbiyenin seviyesini de gösterdi. Memleketin spor hayatındaki varlığını yaratan bu güzide kulüpleri ma‘hud maçtan evvel ve sonra birbirlerini severek, öperek ayrılmalarını görmek isterdik.

Netice ne olacaktı? Bir kulübün diğer kulübe galebesi değil mi?

MAÇIN ELEŞTİRİSİ

“Top havadan uçtu”

Dergide bir başka imzasız “tenkit” yazısı ise “Galatasaray-Fener” başlığı ile çıkmıştır. Bu yazıda her iki takım futbolcularının maçtaki performansı yorumlanmakta ve eleştirilmektedir. Yazının giriş paragrafı şöyledir:

“Galatasaray-Fenerbahçe maçının neresini tenkit etmeli ve tenkide nereden başlamalı. Bir maçı tenkit edebilmek için oyunun tarz-ı cereyanını, sanatını, inceliğini görmek icap eder. Top havadan oynandı, havada uçtu. Ne Fenerbahçe’nin ‘kombinezonu’ ne Galatasaray’ın seri akını vardı”. Yazının devamında her iki takımın 11’inde görev alan futbolcuların teker teker performansları değerlendirilmekte eleştiriler, övgüler sıralanmaktadır. İşte bunlardan bazıları:

FENERBAHÇE

“Kaleci Şekip Bey; uzun zamandan beri Fener kalesinde göremediğimiz bu kaleci, maç esnasında her zamanki gibi asabi idi. Top tutarken adeta titriyordu.

Kadri Bey (Müdafaa hattı): Kadri Bey, Fenerbahçe müdafaasında ve takımında en iyi oynayan oldu.

İsmet Bey: Merkez haf (orta saha) oyuncusu İsmet Bey’e gelince; eski asabiyetinden, çocukluğundan eser yoktu. Kendisine karşı yapılan korkunç favullere rağmen aldırmıyordu. Pasları yine mükemmeldi. Yan pasları, plase şutları kuvvetli idi.

Zeki Bey (Muhacim hattı): Zeki Bey’in oyunun sonlarına doğru takımını galibiyete isal etmekle (taşımakla) beraber on metre dahilinde kaçırdığı ve dışarı vurduğu şutlar şerefini hırpalayacak kadar büyük nakısalardandır (eksikliklerdendir)”.

GALATASARAY

“Kaleci Ulvi Bey: Galatasaray’ın ve spor hayatının en genç kalecisi olan Ulvi Bey de geçen tenkitlerimizden sonra kusurlarını görmemek çok şayan-ı memnuniyettir. Topları muntazam tuttu, hele Alaaddin Bey’in iki şutunu büyük bir maharetle atlattı.

Mehmet Bey (Müdafaa hattı): Yalnız yemek için yaratılmış; işi gücü adam yemek, tehlikeli mıntıkaya bir oyuncu geldiği zaman tekme vurmaktır. Bu futbol zeka oyunudur.

Kemal Bey (Merkez haf hattı): Bugün müdafaa gibi oynadı. Diğer oyunları daha güzeldi. Çok geri kalıyordu. Havada iken topu kapması cidden iyi idi.

Leblebi Mehmet (Muhacim hattı): Galatasaray’ın ve Türkiye’nin en iyi sağ muhacimi (sağ açığı) olan Leblebi, dün yine güzel oynadı. Aldatma pasları, sürüşleri çok güzeldi. Kornerleri mükemmeldi.

1920'li yıllarda bir Galatasaray-Fenerbahçe maçı öncesinde Taksim Stadı'nın önünde bekleyenler. Eski maçlardan birinde çekilmiş bir fotoğraf da stada asılmış (solda).

Galatasaray kadrosunun, Taksim Stadı'nda 1924-28 yılları arasında çekilmiş bir fotoğrafı (altta).

Cengiz Kahraman arşivi

Utanınız efendiler, utanınız!...

Spor bu demek değildir. Karşı karşıya oynadığınız ve çarpıştığınız oyuncuların hepsi de bu mavi semanın altında beraber yaşadığınız, beraber bu havayı aldığınız kardeşlerinizdi.

Ne facia idi! Bir ormandan odun yarar gibi birbirlerini baltaladılar. Birbirlerini döğdüler, birbirlerini tokatladılar!

Ya hele o nihayetsiz küfürler ne idi!

Hatta zavallı futbol oyunu bir aralık katır tepişmesine döndü. Oyun her dakikada duruyor her dakikada bir patırtı ve niza çıkıyordu. Ne oluyoruz? Neredeyiz?

Herkese hamiyet, nezahet, ahlak tavsiye eden çorbacılar...

Her gün ballandıra, ballandıra meddahlıklarını yaptığınız güzidelerinizi görünüz. Vay gidi güzideler vay! İşte arslanlar, kaplanlar, yavuzlar birbirlerini yediler ve stadyumda halk da bu boğa döğüşünü kemal-i zevkle temaşa etti. Sanki ortalıkta yenecek bir şikâr [av] mı vardı.

Galatasaray-Fener faciasından sonra Fenerbahçelilerin taşkınlığı da ne idi? Kazanılan maşrapa [kupa] büyük bir merasimle Balıklı'ya Patrikhane'ye patrik gider gibi gürültülerle gitti!

Bu çirkin hallerin fenalıkların en mühim sebeplerini bunlarda buluyoruz.

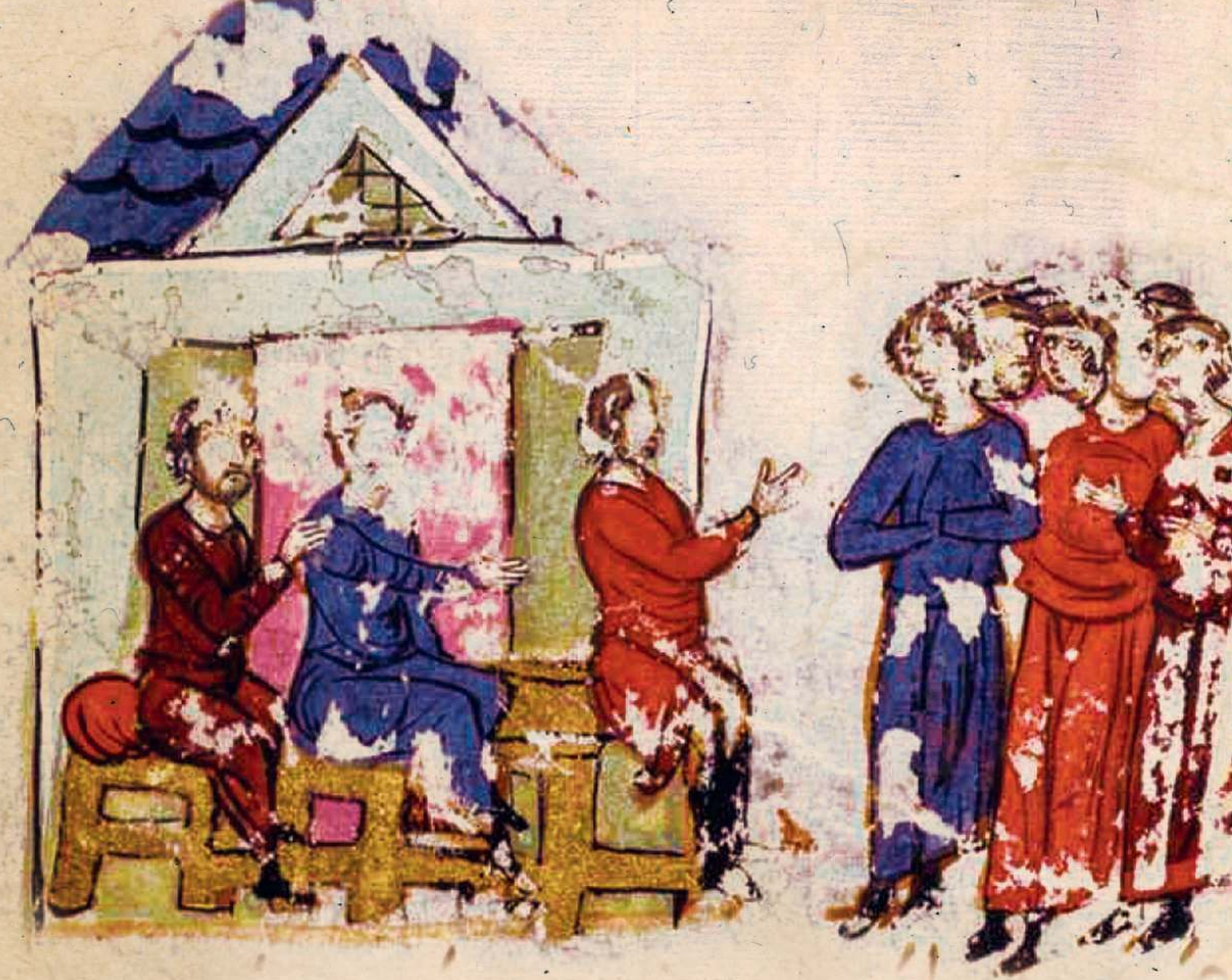
Fenerbahçeliler maçı kazandıktan sonra Galatasaraylı kardeşlerinin ellerini sıkarak onları teselli edeceklerdi.

İğrenç ve manasız bir surette devam eden bir kulüpçülük yüzünden aramızdan yarınki maçlarda birkaç kişi eksilecek ve yalnız sevdiklerimizi rahmetle anacağız.

Veyahut mezar taşlarının üzerlerine "Galatasaray'dan şehit Ahmet Efendi", "Fenerbahçe'den şehit Mustafa Efendi" gibi cümleleri ve medhiyeleri hatta mersiyeleri yazacağız ve hiç olmazsa içimizde cennetlik sporcular çıkmış olacaktır.

Galatasaray-Fenerbahçe faciası; mahallelerdeki tulumbacı kavgalarını aratacak kadar parlaktı. Ne yazsak nafile! Yazıla yazıla bıkıldı. Biraz bu efendileri güzideleri, unutalım da belki akılları başlarına gelir.

Birbirinizi yiyiniz, bol bol yiyiniz, katığınız kuvvetli olsun efendiler... ■

PAVLİKYANLAR

Hıristiyanların nefret ettiği Hıristiyanlar

7. yüzyılın ortalarından 9. yüzyılın sonlarına kadar Orta ve Doğu Anadolu'da hüküm sürdüler. Kendilerini gerçek Hıristiyanlar olarak tanımladılar. Köylülerin desteğini, Bizans'ın düşmanlığını kazandılar. Kilise'yi bir kurum olarak değil, bir cemaat olarak gördüler. Tarihten silinen "sapkın" bir mezhebin izleri…

Ermeni asıllı Bizans imparatoru I. Basileios, 873 yılında hayli iyi tahkim edilmiş Divriği Kalesi'ne saldırdığında, Sicilya'daki Arap istilasından, Anadolu'ya girmiş Abbasilere, onların kuzeyde savaştıkları Hazarlara, Kafkasya'daki İberya ve Hazar kıyısında şimdi

Bizans İmparatoriçesi Theodora'nın emriyle 843-844 yıllarında katledilen Pavlikyanları tasvir eden resim, Ioannes Skylitzes, 12. yüzyıl.

Madrid Skylitzes

✎ MASİS KÜRKÇÜGİL

kaybolmuş olan Albani'ye kadar bilinen dünya sarsılıyordu. Henüz Hallac-ı Mansur belirmemiş, Türkler Anadolu'ya girmemiş, Haçlı Seferleri de başlamamıştı.

Aralarında Süryani ve Yunanlılar da olmakla birlikte çoğunluğu Ermeni kökenli doğu Hıristiyanlığının rafızi bir mezhebi olan Pavlikyanlık (Pauluşçuluk), Yunan kaynaklarına göre, 7. yüzyıl ortalarında ortaya çıktı. Pavlikyanların tarihi üzerine kapsamlı bir çalışma bulmak mümkün olmadığı için kökleri belirsiz. Kaynaklar bu hareketin başlıca düşmanı Bizanslı ve Ermeni tarihçilerin aşağılayıcı metinlerinden ve kısmen de Arapların aktardıklarından ibaret. Azeri tarihçiler de bu hareketin kökeninin esas olarak bin yıldır kaybolmuş olan Albani krallığında olduğu iddiasında bulunmakta.

Coğrafi olarak kabaca Dersim'le Sivas arasında hüküm sürmüş olan bu mezhebin Mananalili Konstantin tarafından kurulduğu, Tefrike'nin (Divriği) de bu hareketin başkenti olarak inşa edildiği bilinmekte.

9. yüzyılda Pavlikyanlar tarafından yapılan Divriği Kalesi'nde bugün onlardan kalan hiçbir iz bulunmamakta. Daha sonra mümkündür ki bu kalenin temelleri üzerinde Mengücekler kendi kalelerini kurmuşlardır. Eski kalenin Bizans döneminde yapıldığı, Sivas-Erzincan arasında stratejik bir öneme sahip olup daha yüksekte bulunan Kestoğan Kalesi'nin de bu kaleyi bir anlamda gözetleme ve koruma işlevi gördüğü söylenebilir.

Pavlikyanlar öğretilerini ve bölgelerini savunmak için silaha sarıldılar. İyi savaşçılardı. 859, 861 ve 863 yıllarında Bizansla savaşlar yaptılar. Bir keresinde Efes'e gidip atlarını Meryem Ana kilisesine bağladılar. Oradan kuzeye geçtiler. Ankara, İznik, hatta İzmit'e ka- ▶

dar geldiler. Bizans onları dize getirmek için defalarca savaşmak zorunda kaldı.

Malatya Emiri ile Bizans'a karşı birlikte olan Pavlikyanlar 850'de birlikte davrandılarsa da 861'de Emir Mütevekkil'in ölümü üzerine zayıf düştüler.

863'te Bizanslı komutan Petronas, Malatya emirinin ordusunu çembere alarak yoketti. Pavlikyanların lideri Karbeas, 863'te Ankara'da bugün Hüseyin Gazi tepesinde (Mamak) Bizans'a karşı savaştı (Aslında Hüseyin Gazi Ankara'da hiç savaşmadığı halde, isimler değişecek Karbeas'ın yerine Hüseyin Gazi geçecektir). Karbeas'ın Bizans'la çatışmaları iki buçuk asır sonra Battal Gazi hikayelerinin kaynağı olacaktı.

Karbeas'ın ölümü üzerine yerine amcası Chrysocheir geçti. İznik, İzmit ve Efes'te Bizans'a etkili saldırılarda bulunan Chrysocheir 872'de öldü. Pavlikyanların başkenti Divriği de 878'de nihai olarak düştü.

Savaşlardan sağ kurtulan Pavlikyanların bir kısmı sürüldükleri Trakya'da bir kısmı da doğuda Tendürek Dağı civarında varlıklarını sürdürdüler.

Peki Battal Gazi dahil olmak üzere çeşitli efsanelerde bahsedilen Pavlikyanlar'ın öğretisi neydi ve neden diğer Hıristiyanların bu denli nefretini kazanmıştı? Bizanslılar neden onlara "şeytanın çocukları" diyorlardı? Neden bin yıl sonra bile Patrik Ormanyan (1841-1918) "Ermeni Protestan cemaati üyelerinden bazılarının, kendilerinin Ermenistan'daki Tondrakların ya da Pavlikyanların devamı oldukları iddiası tamamen yanlıştır. Bu antik sektlerin doğuda herhangi bir kalıntı (devamcı) bırakmadıkları kanıtlanmıştır" deme ihtiyacı hissetmiş ve kilisenin tarihsel tedirginliğini dışavurmuştur?

215-270 yıllarında İran'da yaşamış olan Mani'nin şakirtlerininin oluşturduğu Manikeizmle bir bağ kurulmakla birlikte, Pavlikyanların ken-

Kestoğan Kalesindeki şapelin 1967'de Sakaoğlu'nun çektiği fotoğrafı (yanda) aynı şapelin 2012'deki durumunu fotoğraflayan Şevket Dönmez Hoca.

dilerini gerçek Hıristiyanlar" olarak görmeleri, Manikeizmle aralarındaki köklü ayrımlara dayanıyor.

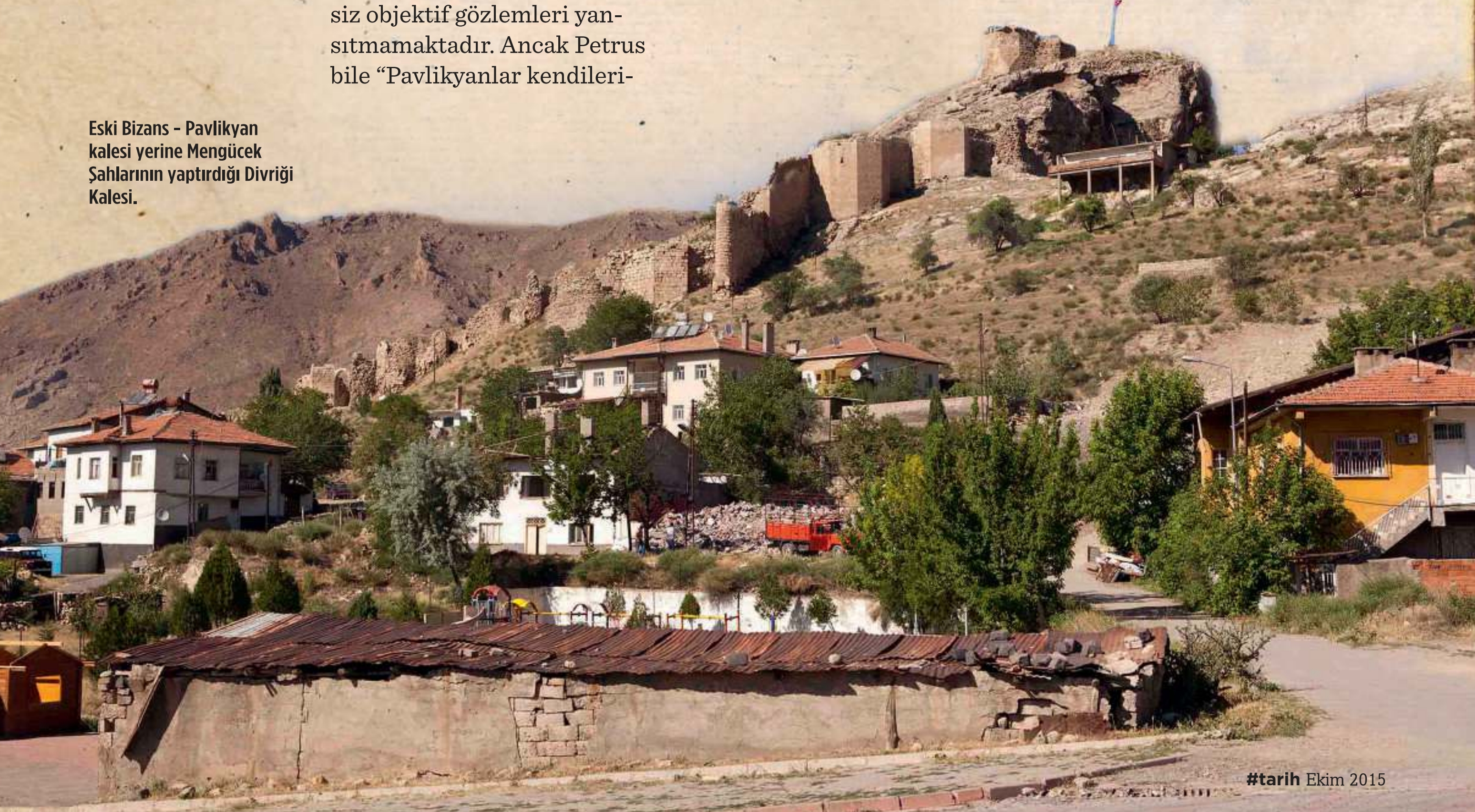
Eski Ahit'i kabul etmedikleri gibi Yeni Ahit'teki belli bölümleri de kabul etmiyorlardı. Vaftiz ve kutsama ayinini, haçı, azizlere, peygambere ve Meryam Ana'ya tapınmayı kabul etmiyorlardı. Teolojik tartışmalarda gözönüne alınması gereken temel husus, bu hareketin rahipliği bir kurum olarak kabul etmemesi ve kilise dendiğinde de bir mabet değil, cemaati anlamalarıydı.

Pavlikyanlarla ilgili çok sınırlı bilgiler, onlardan hiç mi hiç hazzetmeyen ve onları yokedilmeye müstehak gören Ortodoks Kilisesinin (Bizans ve Ermeni) kaynaklarından elde edilebilmekte. Bizans imparatoru Basil adına, tutsak düşmüş Bizans askerlerini geri almak amacıyla 870'lere doğru Pavlikyanların başkenti Divriği'ye giden Sicilyalı Petrus'un anlattıkları, şüphesiz objektif gözlemleri yansıtmamaktadır. Ancak Petrus bile "Pavlikyanlar kendilerini gerçek Hıristiyanlar olarak adlandırılıyor ve böyle adlandırılmak istiyorlar" demek durumunda kalmış.

Pavlikyanların kiliseyi bir sabit uhrevi mekan değil bir ibadet yeri olarak görmeleri, ruhban sınıfına karşı olmaları, genel olarak toplumdaki hiyerarşik yapılanmalar konusunda da bir hassasiyet oluşturuyordu. Keza kavmiyetle kendini özdeşleştirmeyen bu hareket, insanlar arasındaki ilişkileri konumlarından değil kurdukları hayattan ve gelecek tasarımından hareketle değerlendirmişti.

Esas olarak yoksul köylü ve kentlilerden oluşan bu topluluk, feodalizmin baskısına karşı bir anlamda ezilenlerin birlikteliğini sağlıyordu. Köylüler, zengin senyörleri destekleyen kurumsal kilise karşısında Pavlikyanları bir sığınak olarak görüyorlardı.

Pavlikyanların tarihten silinmesinden dört yüz yıl sonra aynı coğrafyada Babai isyanlarının patlak vermesi, genel olarak Kızılbaşların bu coğrafyada yaşaması ve hatta Dersim'deki kimi ritüel ve inançların Pavlikyanlarınkiyle benzerlikler gösterdiği iddiası, tarihi yazan galiplerin nefretine uğramış olan bu topluluğun gizemli bir ölümsüzlük kazanmasına neden olmuştur. Pavlikyanlar, Bogomiller ve Katarlar "aynı zincirin halkalarını" oluştururlar. Anadolu topraklarında hemen hemen bütün çağlarda kurulu düzene aykırı insanların direndiği mekanlar, bütün kültür, din ve dil değişimleriyle birlikte benzerlik de göstermektedir. Örneğin Bizans dönemindeki Pavlikyanlar yerleşimiyle ve Anadolu Selçukluları dönemindeki Babai ayaklanmasındaki coğrafi bölge çakışmaktadır. Alevilerin yerleştiği Şebin Karahisar, Niksar ve Divriği bölgelerinin eski isimleri de sırasıyla Koloneia, Neo-Cezarre (Niksar) ve Tefrike'dir ve burası da Pavlikyanların ana yurdudur. ■

Eski Bizans - Pavlikyan kalesi yerine Mengücek Şahlarının yaptırdığı Divriği Kalesi.

Kestoğan Kalesi'nde Pavlikyanların izinde

✎ NECDET SAKAOĞLU

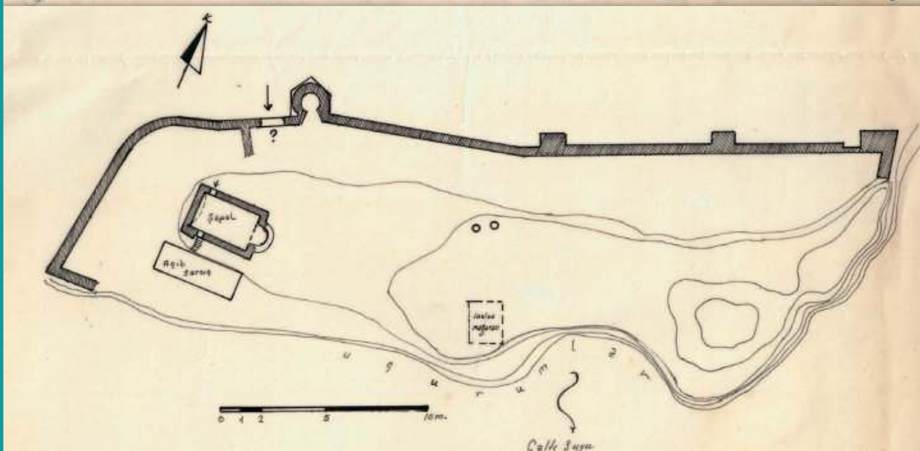
Urartulardan Pavlikyanlara uzun bir geçmişi olan Kestoğan Kalesi, (altta) ve krokisi (en altta) N. Sakaoğlu çekimi ve çizimi (1967)

Demir cevheri yüklü mor-kırmızı yalçınları, Çaltı Suyu kanyonunu, bir zamanlar Mengücek payitahtı iken bugün 4. sınıf bir ilçe merkezliğiyle yetinen Divriği kentini ürpertici bir uçurumdan seyreden gizemli Kestoğan'ın tarihini hesaplamak zor. Yazılı tek belgeden yoksun, Urartu tabanlı bu şatonun tanıkları, arkaik taş oyuntularla daha geç dönemlerden kalma duvarlardır. Oysa yer yer insan eliyle biçimlendirilmiş bu şahika, Divriği iskân tarihinin her dönemini tepeden izlemişti: Urartulardan Mithridates'e, Roma ve Bizans'a, isyankâr Pavlikyanlara, Mengücek Emiri İshak'a, burada küçük bir Türk-İslâm payitahtı kuran Şahinşah'a, Ulucami'yi yücelten Ahmed Şah'a, kalenin şeref burcuna kitabe koyduran Mengücekli Melik Sâlih'e kadar...

Bir dönem Pavlikyanların da tutunma noktalarından olduğu sanılan Kestoğan Kalesi'ne 22 Temmuz 1967 Pazar günü –ilk ve son kez- İshak Kalak ve Ramiz Akbulut ile tırmanmıştık. Onlar o gün bana baş döndüren yalçının biricik yerel öyküsü-tarihi olan bir aşk efsanesi anlatırlarken ben de Rolleiflex kameramla harabenin fotoğraflarını çekmiş; ölçümler yapıp kroki çizmiştim. Dinlediğim öykü: Kestoğan Beyinin oğluyla karşı yakadaki Divriği Kalesi beyinin kızı arasındaki aşktı. Kaleden kaleye ip atılmış, oğlan tutunup geçerken vadide bir "Kes Doğan!" sesinin çınlamasıyla, ipin kesilmiş âşkın bitmiş, oğlanın kayalara çarparak ölmüş, Kes-Doğan'ın da kaleye ad kalmış.

Divriği'nin yerli Ermenilerinden Mihran Pilikoğlu, kalenin Ermenice adı Asvatz-Mayr (Ana Tanrıça) dedikten sonra özlemle anlatıyor: "Çocukluğumda (1930'larda) Paskalya bayramını izleyen Haziran içinde, -tehcir sonrasında beş on evden ibaret kalan- kasaba Ermenileri, yortu için nevalelerimizi alıp Kestoğan'a çıkar, kır şenliği yapar, taşlara mumlar dikerdik. Babam Arşak Efendi keman çalardı. Çok merak ettiğimiz Karanlık Mağara'ya (Ermenice: Mut Karar) inmek zor ve tehlikeliydi. Mağarada sağlı sollu onar metre kadar ilerleyen oyuklar, suyu şifalı bir gölcük, karnabaharı andıran sarkıtların arasında da arkaik yazılar vardı. Annem, Ermenice 1400 tarihini okuduğunu söylerdi."

2012'de *NTV Tarih* döneminde, Doç. Dr. Arkeolog Şevket Dönmez, araştırmacı yazar Masis Kürkçügil, sanat tarihçisi Hayri Fehmi Yılmaz'la Divriği ziyaretimizde, Sayın Dönmez ve Kürkçügil, fotoğrafçı Yusuf Güldalı'nın rehberliğinde Kestoğan'ı bir daha keşfederek önemli gözlem ve saptamalarla indiler. Çektikleri fotoğrafları, bizim 45 yıl önce çektiklerimizle karşılaştırıldığımızda maalesef bir 45 yıl sonra Kestoğan örüntülerinden tek taşın kalmayacağı kesin. Çünkü Mithridates hazineleri (!) bulmak hülyasıyla Anadolu'nun her harabesine saldıran defineci cehaleti yalnız bizde var!

PAZIRIK HALISI

Dünyada ondan eskisi yok!

Sankt Petersburg'taki Ermitaj müzesinde ziyaretçilerin en çok ilgisini çeken eserlerden biri, Türk düğümü denilen simetrik çift düğümle dokunmuş yaklaşık 2500 yaşındaki Pazırık halısı.

✎ SERHAN GÜNGÖR

İmparatorluk Rusya'sının güzel başkenti Sankt Peterburg'a gidenler dünyaca ünlü Ermitaj müzesini mutlaka ziyaret ederler. 1764'de Çariçe Katerina'nın Almanya'dan satın aldığı resimler ile başlayan bu müzenin muazzam koleksiyonu 1852'de halkın ziyaretine açılmış. Adını aldığı sarayla birlikte yerleştiği 6 tarihi bina ve sergilediği 3 milyondan fazla eser ile dünyanın en büyük müzelerinden birisi olan Ermitaj'da Türkiye'den giden ziyaretçilerin mutlaka görmesi gereken bir bölüm var: Pazırık!

Türk dilinin anayurdu olan Altay dağlarının Pazırık vadisi, bugün Rusya, Kazakistan, Moğolistan ve Çin sınırlarının kesiştiği bölgenin Rusya tarafında yer alıyor. 1929 ve 1949 yılları arasında yapılan kazılarda çıkarılan eserler milattan önce 6. ve 3. yüzyılların arasına tarihleniyor. "İskitlere" ait olan yeraltı mezarlarında ("kurgan") bulunan eserlerin çoğu organik malzemelerden yapılmış olmalarına rağmen, donmuş toprak sayesinde 2,500 yıl yer altında korunabilmiş.

Çin, Hindistan ve Batı Asya ile yapılan ticaretin getirdiği zenginliğin okunabildiği bu eşsiz eserler arasında vücudu dövmeli insan mumyaları, geyik heykelcikleri, at başlıkları, ata binen insanların resmedildiği devasa keçe halılar ve 3 metre yüksekliğinde çok iyi korunmuş bir ahşap cenaze töreni arabası bulunuyor. Pazırık koleksiyonunun en etkileyici parçası kuşkusuz dünyaca ünlü halıdır. Dünyanın en eski halısı olarak bilinen bu eser milattan önce 5. veya 4. yüzyıla tarihlenmektedir. Yanındaki etikette de yazdığı gibi "Türk Düğümü" ya da Gördes düğümü denen simetrik çift düğümle dokunmuş bu yün halının boyutları 283 x 200 cm. Her bir santimetrekaresinde 36, toplamında ise 1,250,000 çift düğüm var. Atlı ve yürüyen insanların, geyik figürlerinin ayrıntı ile dokunduğu bir geçit törenini tasvir ediyor. Sadece işçiliğinin inceliği ile değil, kırılgan malzemesine rağmen yüzlerce yıl var olup bugüne kalabilmesi ile de görenleri etkiliyor; bizi dilimizin ve kültürümüzün kökenlerine doğru eşsiz bir yolculuğa çıkarıyor...

Buzların altında yüzlerce yıl

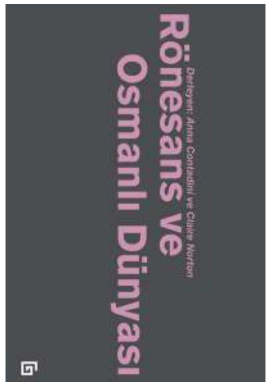
Beşinci pazırık kurganından çıkartılan dünyanın en eski halısının 2500 yıl öncesinden günümüze ulaşmasının sırrı, donmuş toprağın doğal koruması.

Rönesans'ta ne yapıyordunuz?

Rönesans ve Osmanlı Dünyası, Akdeniz'in yerleşik toplulukları arasındaki kültürel, entelektüel ve ticari etkileşimler üzerine en son araştırmaları bir araya getiriyor.

Batı Avrupa ile Ortadoğu arası bilgi alışverişi, İslami Doğu Akdeniz kültürünün Batı Avrupa'ya aktarılmasında Venedik'in rolü, İtalyan ve Osmanlı mimarisinin ortak esin kaynakları, akademik çalışmalarda karşılıklı kaynak kullanımı üzerine yazılardan oluşan kitap, Rönesans'a dair yeni sorular sorduruyor.

Rönesans ve Osmanlı Dünyası
Derleyenler: Anna Contadini, Claire Norton
Çevirmen: Ebru Kılıç
340 sayfa, renkli resimli
Ekim 2015
ISBN: 978-605-5250-56-0
36 TL

KÜY

kuyayinlari
www.kocuniversitesiyayinlari.com

TEK BİR SAYFADA 204 YIL BOYUNCA İŞLEM YAPILDI

Dış görünümü alelade, tarihî kıymeti fevkalade!

Haliç kıyısında, Tekneciler Çarşısında bir vakıf dükkanı… 1607-1811 yılları arasında bu dükkanı kiralayanların farklı kimlikleri, el yazıları, mühürleri, zaman içindeki değişimler bir temessükte (bir tür senet) yaşıyor. Osmanlı Arşivi'nde bulunan "alelade" bir kağıtta, gündelik hayatın 204 yıllık geçit töreni…

Temessük senetleri iki parmak eninde katlanarak çuha keselerde saklanırdı.

SİNAN ÇULUK

Osmanlı dönemi belgelerinden müzehhep ferman ve beratlar, muahedeler, tuğralar gerek süsleri gerekse sanat eseri özellikleri ile en çok ilgi çeken belgelerdendir. Kamuoyunun ilgisine mazhar olamayan öyle belgeler de vardır ki, alelade bir kâğıt parçası, bazen bilinen tarihi yeniden yazmayı zorunlu kılar. Yamuk, çarpık kesilmiş kâğıda çok kötü bir imla ile yazılmış elyazısı belki de Kösem Sultan'ın, oğlu Sultan İbrahim'den gizli çevirdiği işleri anlattığı mektubudur. Kimbilir hiç önem verilmeyecek derecede kirli ve buruşuk bir kâğıt, Arnavut olduğu söylenen Tepedelenli Ali Paşa'nın Halet Efendi'ye göndereceği mektubun mükemmel bir Türkçe ile kaleme alınmış müsveddesidir.

Bunlardan başka bazı belgeler vardır ki kâğıt ve yazı medeniyetinde yer alan tüm kültürlere parmak ısırtacak derecede kendi kültür ve uygarlığımıza özgüdür. İşte böylesine muhteşem bir devamlılık ve kültür taşıyıcılığını iki yüzyıl boyunca üstlenmiş, tezhibi olmayan, yazısına özenilmemiş, alelade bir kâğıt ve "alelade" insanların tarihinden bir kesit...

Osmanlı döneminde vakıf mülklerinin zemini, yani toprağı, arsası genellikle vakfa ait olur, bu mülkleri kullananların çıplak mülkiyet hakkı söz konusu olamazdı. Arsa üzerindeki bina vakfa ait olmakla birlikte bir kiracıya kiralanabilirdi. Bu mülkler "muaccele" adı verilen peşin bir kira alındıktan sonra "müeccele" denilen ve aydan aya ödenmesi kararlaştırılan ücret ile kiralanırdı. Kiracı isterse bu mülkteki tasarruf hakkını para karşılığı devredebilir, vakıf senedine ilhak etmek şartıyla binayı yıkıp yeniden yapabilirdi. Ölümünden sonra mirasçıları-

Eminönü'nün en işlek noktalarından biri

Sigorta şirketleri için hazırlanan ve 'Alman Mavileri' diye bilinen haritada dükkanın bulunduğu bölge.

204 YIL İŞLEM GÖRMÜŞ BELGENİN ÖN YÜZÜ

1 28 Nisan 1607

İstanbul'da Baba Cafer Zindanı yakınındaki Tekneciler Çarşısı'nda Selman Ağa Vakfı'na ait dükkânın yarım hissesine mutasarrıf Ali kızı Ayşe hanımın hissesini kendi rızasıyla Papas oğlu Ahi'ye sattığının kaydıdır. Bir sefere mahsus üç yüz akçe peşin kirayı ödeyerek vakfa gelir kaydedilmişti. Ayda otuz iki buçuk akçe aylık kirayı ödediği sürece tasarrufuna kimsenin engel olmaması ve gerektiğinde delil olarak kullanabilmesi için senet talep ettiğinden bu belge hazırlanarak kendisine verilmiştir.
Mütevelli İbrahim [Mührü belgenin arka yüzünde isminin tam üzerine gelecek şekilde basılıdır]

2 25 Mart 1637

Papas oğlu Ahi'nin vefatıyla oğlu Tanrıverdi'ye dükkânın tasarrufu verildi.
Mütevelli Mustafa

3 12 Ekim 1635

Papas oğlu Ahi'nin dükkânı yandığından, kendi parasıyla tamir edip Selman Ağa Vakfı mülkiyetine ilhak eylemek şartıyla tamirine izin verildi.
Mütevelli Mustafa

4 30 Nisan 1668

Tanrıverdi, dükkândaki yarım hissesini kendi rızasıyla Eski Saray Baltacısı Mehmed oğlu Hacı Abdullah'a devretti.
Mütevelli Ahmed

5 17 Kasım 1721

Eski Saray Baltacısı Mehmed oğlu Hacı Abdullah'ın vefatıyla hissesi, mirasçısı olan oğulları Ahmed ve Abdurrahman Ağalara intikal etti. Ahmed Ağa'nın çocuksuz vefatıyla onun hissesi Mustafa oğlu Hacı Abdullah'a devredildi. Bu hisse için ayrıca senet verildi. Abdurrahman Ağa da hissesini Hacı Abdullah'a devretti. Dükkân arsasının üzerine inşa edeceği yapının maliyeti, vakfa ödeyeceği peşin kiradan düşülmesi şartıyla tasarrufuna izin verildi.
Mütevelli Mehmed

6 8 Ekim 1744

Mustafa oğlu Hacı Abdullah'ın vefatıyla hissesi, mirasçısı olan oğlu Hacı Osman'a intikal etti. Bu hisse Hacı Osman'ın da ölümüyle kızları Fatma, Ümmü Gülsüm ve Ayşe'ye miras kaldı. Bunlar da hisselerini kendi rızalarıyla Abdullah oğlu Hacı İsmail'e devrettiler.
Mütevelli Osman

7 26 Temmuz 1761

Önceki kiracılardan Mustafa oğlu Hacı Abdullah zamanında dükkân han olarak yeniden inşa edilmiş olmalı ki bu kayıtta "han" olarak geçmektedir. Bu hana mutasarrıf Abdullah oğlu Hacı İsmail'in vefatıyla mirası büyük oğlu İshak Bey ve büyük kızı Azime Hanım ile küçük kızları Hatice, Ayşe ve Hibetullah'a intikal etmiştir. Hatice, Ayşe ve Hibetullah'ın anneleri ve vasîleri Necm-i Seher Hatun, Haremeyn Müftüsü Şeyhzade Mehmed Refi'nin verdiği hüccet (bir anlamda noter senedi) gereğince vesayet ile hisselerini Hasan oğlu Süleyman'a devretmişlerdir. Hasan oğlu Süleyman üzerinden beratla Necm-i Seher Hatun'a intikal etmiştir. Yeni hisse taksimatı gereği İshak Bey, Azime Hanım için başka başka senet düzenlenmiştir.
Mütevelli Osman

BOA. EV. HMH. 91/150

na tasarruf hakkı irsen intikal ederdi. Vakıf mütevellileri de kiraladıkları mülklerin tasarruf sahibi kiracılarına hukuki sorun çıktığında delil olmak üzere "temessük" denilen bir tür kiralama senedi verirlerdi. Bu temessükleri yanında bulunduran kiracılar, kâğıdı genellikle 5-7-9 defa katlayıp ince bir cetvel genişliğine getirerek genellikle çuha kumaşından keselerde saklarlardı. Kiralanan mülkün mutasarrıfı yani kullanan kiracısı bu mülkteki hakkını sattığında veya ölümünden sonra mirasçılara intikal ettiğinde, keseden çıkarılan temessük, o günkü vakıf mütevellisinin muameleyi tasdikiyle yeniden kesesine konularak kiracıya verilirdi.

Normal bir belgenin düzenleniş tarzında hazırlanan temessükün sağına, üstüne, arka yüzüne, ilerideki yıllarda ne kadar devir teslim işlemi yapılacağı bilinemese de muhtemel satışlara yer olması için bir marj bırakılırdı. Böylelikle uzun yıllara yayılan kullanım sürelerinde, değişen mütevelliler ve kiracıların değişen dil ve yazı çeşitleri, mühürleri için bir yer bırakılmış olurdu. Bu sayede aynı belge üzerinde 150-200 yılın izlerini takip edebilmek mümkün olmaktaydı.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin çeşitli fonlarına dağılmış çok sayıda "vakıf temessükü" arasında (tespit edebildiğim) en uzun süre kullanılanı, 1607-1811 yılları arasında 204 yıl boyunca işlem görmüş ve geçerli kalmış, günümüzde de sapasağlam durumda olan bir belgedir.

13 cm x 20,5 cm. ebadındaki dikkat çekmeyen bu kâğıt, benim için bütün o müzehhep fermanlar, beratlar, muahedelerden çok daha değerlidir. Bu muhteşem evrakın diğer kültürlerde bir örneği olabileceğinden kuşkuluyum. İki yüzyılın serencamını barındıran bu belge karşısında kayıtsız kalamayız.

Selman Ağa Vakfı mütevellisi İbrahim Efendi acaba bu belgeyi düzenlerken, 204 yıl boyunca elden ele gezeceğini hiç düşünmüş müdür? 204 yıllık tarihin bir ağacın yaş halkaları gibi bu kâğıt üzerinde izlenebileceğini hayal etmiş midir? Aslında bu vakfın mütevellisi bunları düşünmüyor, sadece işini yapmaya çalışıyordu.

İlk düzenlendiği 1607 yılında belgeye konu olan dükkân, günümüzde de Haliç kıyısında Zindan Kapısı denilen yerdeydi. Bu mevkinin biraz güneyinde "Sinora" adlı Yahudi semti istimlak edilerek yerine inşa edilmek istenilen Yeni Cami henüz temelleri atılmış, sonra yüzüstü bırakılmış bir haldeydi. Buralardaki Yahudi semti ortadan kaldırılsa da civardaki ticarethanelerin birçoğu Yahudi esnafa aitti. Melchior Lorichis'in 1559 tarihli İstanbul panoramasında bu bölgenin görünümü ayrıntılarıyla tespit edilmiştir.

Zindan Han civarındaydı

204 yıllık kiralama belgesine konu olan dükkan Eminönü'nde Galata köprüsü yakınındaki 'Zindan Han' civarında bulunuyordu. Bölgenin 1940'lı yıllarda ve bugünkü hali.

Bölge yüzyıllar boyu İstanbul'un ticari merkezlerinden olan Haliç kenarındaki iskelelerden Yemiş İskelesi'nin yakınındaydı O vakitler sapasağlam ayakta duran Haliç surlarının bu mevkideki kapısına, yanındaki kulenin zindan olarak kullanılması dolayısıyla Zindan Kapısı adı verilmişti. Belgedeki 1607 tarihli işlemde bu zindan, Arapçanın etkisiyle "Mahbes-i Âmilân" olarak adlandırılsa da ilerleyen yıllardaki kayıtlarda Baba Cafer Zindanı denilecektir.

Fransızların Bastille Zindanı neyse Baba Cafer Zindanı da Osmanlı ihtilalcileri için aynı değerdeydi. İstanbul'un halk, esnaf ve yeniçeri ayaklanmalarında ilk önce Baba Cafer ve Galata Zindanı mahkûmları uğur getirmesi inancıyla ihtilalciler tarafından salıverilirlerdi. Bu zindan-

204 YIL İŞLEM GÖRMÜŞ BELGENİN ARKA YÜZÜ

8 **27 Mart 1780**

Necm-i Seher Hatun hissesini kendi rızasıyla Hatvanizade Ahmed Efendi kızı Fatma Hanım'a devretmiştir. Deftere kaydedilerek tasarrufuna izin verildi. Dört kıt'a temessük ile üç hisseye sahiptir.
[Mühür: Mehmed]

9 **9 Haziran 1786**

Hatvanizade Ahmed Efendi kızı Fatma Hanım hissesini Seyyid Mehmed Ubeydullah Nefî Efendi oğlu Müderris Seyyid Hacı Ahmed Efendi'ye devretmiştir. Seyyid Hacı Ahmed Efendi ayda otuzdokuz akçe kira ile dört parça senede mutasarrıf olmuştur.
[Mühür: Dâim emân-ı Hakk'da ola Mehmed Emin]

10 **12 Ocak 1794**

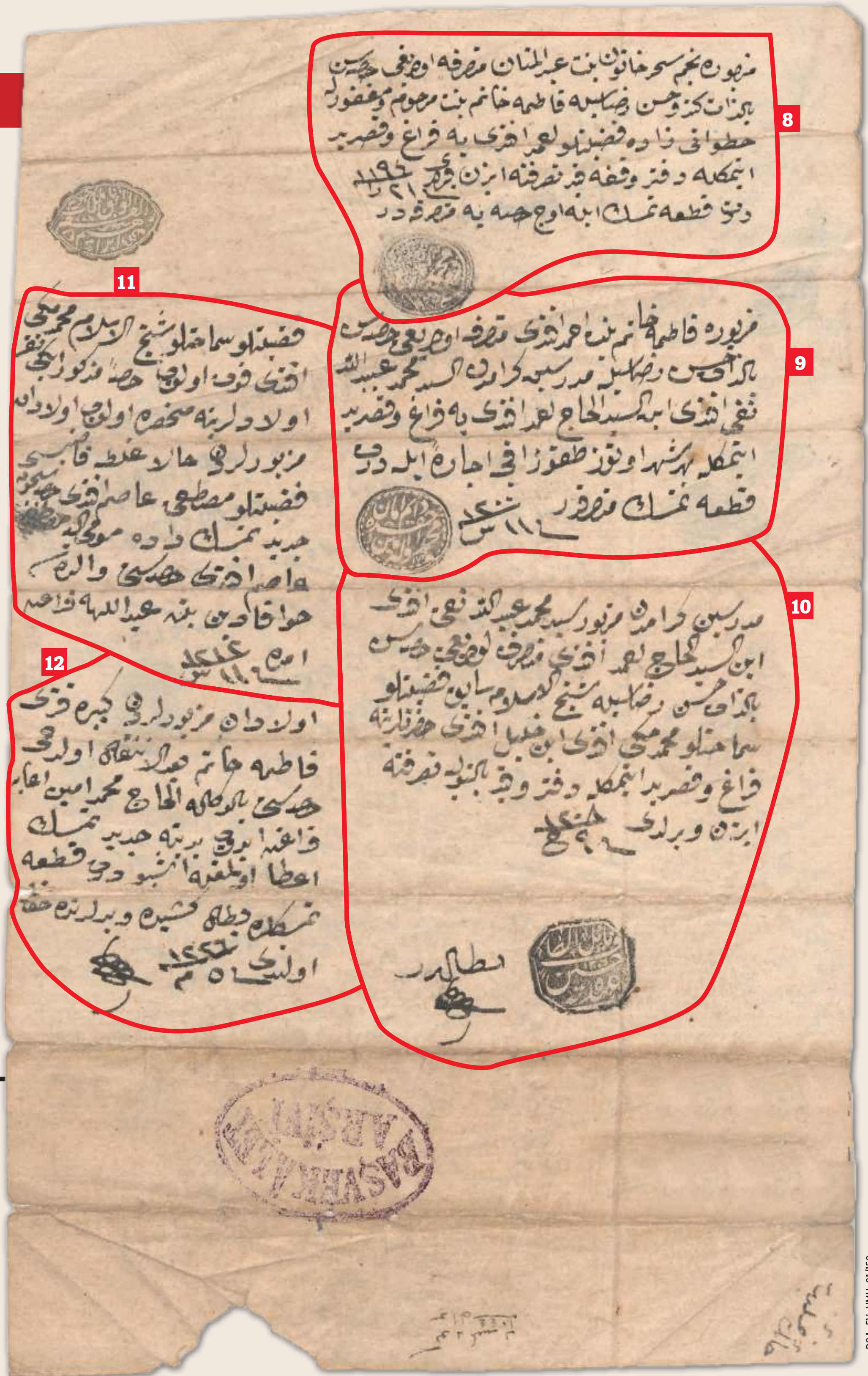
Seyyid Mehmed Ubeydullah Nefî Efendi oğlu Müderris Seyyid Hacı Ahmed Efendi, sahip olduğu hisseleri kendi rızasıyla önceki Şeyhülislam Mehmed Mekki Efendi'ye devretmekle mütevelli tarafından deftere kaydedilerek tasarrufuna izin verildi.
[Mühür: Abduhu Nâil-i Eltaf-ı Hüseyin 1206]

11 **29 Ocak 1798**

Şeyhülislam Mehmed Mekki Efendi vefat ettiğinden hissesi iki çocuğuna kalmıştır. Oğlu, Galata Kadısı Mustafa Asım Efendi için yeni temessük verildi. Mustafa Asım Efendi hissesini annesi Havva Kadın'a devretmiştir.

12 **30 Ocak 1811**

Adı geçen çocuklardan büyük kızı Fatma Hanım'a intikalden sonra hissesini devrettiği Hacı Mehmed Emin Ağa'ya yeni temessük verildiğinden eski temessüklere "battal" yazısı çekilerek saklanmak üzere eline verildi.

BOA. EV. HMH, 91/150

larda çoğunlukla devlete veya özel şahıslara olan borcunu ödeyemeyenler hapsedilirdi. Bazen hayır sahipleri zindana gelerek mahkûmlardan bazılarının borcunu ödeyerek serbest kalmalarını sağlardı.

Belgedeki dükkân, Tekneciler Çarşısı'nda Selman Ağa Vakfı'na ait bir dükkândır. Hamur teknesi, fırın küreği gibi malzemelerin satıldığı bu çarşıdaki dükkân da böyle bir ticaretin mekânı olmalıdır. 30 yıl kadar önce ortadan kaldırılıncaya değin bu bölgedeki sokak isimleri çeşitli meslek erbabının isimlerini taşıyordu. Eski plan ve haritalarda "Tekneciler Sokağı" ismine rastlanılmaması ilginç bir keyfiyettir. Belki de bir sokağa isim verilecek kadar çok sayıda mensubu olmayan bir meslekti.

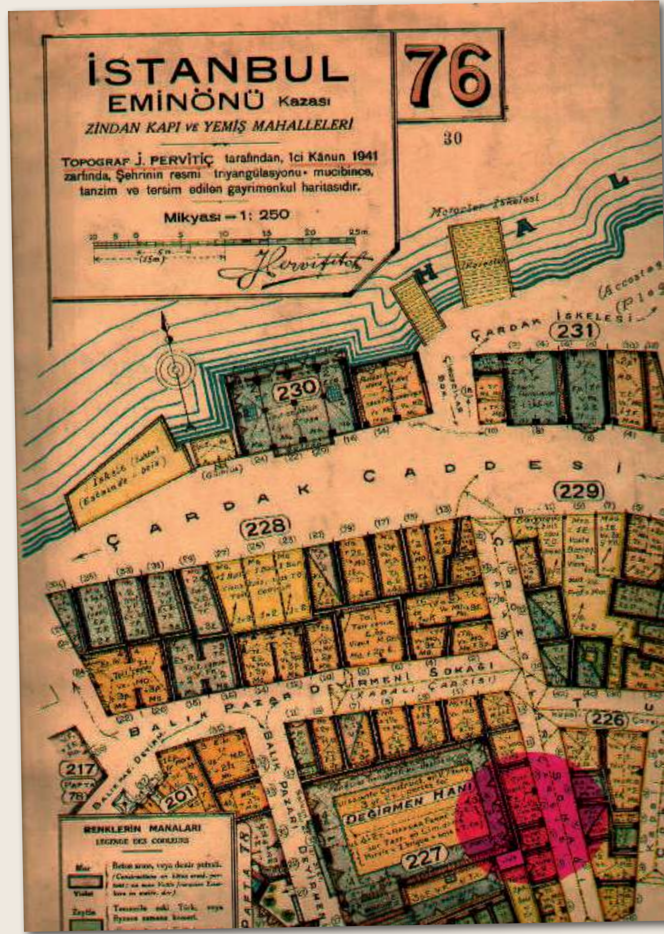
Belgedeki 1 numaralı işlem, dükkânın yarım hissesine ayda otuz iki buçuk akçe ile sahip olan Ayşe Hanım'ın hissesini Papas oğlu Ahi isimli bir gayrimüslime devretmesine dairdir. Papas oğlu Ahi üç yüz ▶

akçe peşin kirayı (muaccele) Selman Ağa Vakfı mütevellisi İbrahim'e ödedikten sonra aylık kirayı da ödemeyi taahhüt ederek dükkânın yeni kullanıcısı olmuş. Sultan I. Ahmed devrinde divani-siyakat karması bir yazı ve nispeten sade bir Türkçe ile macerasına başlayan kâğıdımız, 1635 tarihli ve 2 numaralı işlemde görüldüğü üzere otuz yıl sonra hangi ihtiyaca mebni bilinmez ama tamamen Farsça seslenmektedir. Yazı halen divani-siyakat karmasıdır. Bu tarihe kadar dükkâna tasarruf eden Papas oğlu Ahi, muhtemelen 1633 yılındaki büyük yangında yanan dükkânı, kendi parasıyla yeni baştan inşa edip vakfın mülkiyetine ilhak etmek şartıyla kiracılığını sürdürmüştür.

1637 tarihli 3 Numaralı işlemde dükkâna otuz yıl tasarruf eden Papas oğlu Ahi vefat ettiğinden oğlu Tanrıverdi'ye intikal işlemi yapılmıştır. Babasının adı Ahi, oğlunun adı Tanrıverdi olan bu gayrimüslim ailenin Karamanlı denilen ve Rumca değil Türkçe konuşan Anadolu Ortodokslarından olması muhtemeldir. IV. Murad devrine ait bu kayıt ve sonraki 4 numaralı işlem kayıtları tamamen Farsça yazılmıştır. Bu kayıtla birlikte gayrimüslim baba-oğulun dükkân üzerindeki 61 yıllık tasarrufları sona ermiştir.

Bu civardaki ticarethanelerin değer artışı, yatırımcı zihniyeti giderek yükselen Osmanlı yönetim kademelerindeki kişilerin dikkatini çekmiş olmalı ki dükkânın bundan sonraki mutasarrıfları o sınıfın mensupları olacaktır. Eski Saray (Saray-ı Atik-Bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin yerindeki saray) Baltacılarından Hacı Abdullah yeni mutasarrıf olarak dikkati çekmektedir. Hacı Abdullah'ın dükkân üzerindeki tasarrufu 53 yıl boyunca sürerek rekor kırmıştır. Lale Devri'nin başlarında, 1721'de vefat ettiğinden, mirasçılarına intikal işlemi yapılırken temessükteki kayıtlar Türkçe-Farsça karma olarak düşülmüştür. Bundan sonra Sultan III. Mustafa devrine kadar olan kayıtlar da karma bir üslupla yazılmıştır.

7 numaralı işlemde yine dikkati çekici bir ibare vardır. Dükkânımız artık "Han" olarak kiralanmaktadır. Bunun kaynağını da 5. işlemde görüyoruz. Kiralanan mülkün dükkân arsası olarak belirtilmesinden ve üzerine inşa edilecek yapının maliyetinin vakfa ödenecek peşin kiradan düşülmesi şartından anlıyoruz ki, karşımıza han olarak çıkan yeni yapı bu devirde inşa edilmiş olmalıdır. Bundan böyle mutasarrıflar da varlıklı oldukları anlaşılan isim sahipleridir. Kızlara da mirastan düşen payları verilmekte ve hakları gasp edilmemektedir. Ticarethanemiz ulema sınıfına mensup müderris ve Mehmed Mekki Efendi gibi eski şeyhülislamların dikkatini çekecek kadar önemli bir mevkidedir. Bunlar adına düzenlenen temessük kayıtlarında çocukların ve annelerinin isimlerinin zikredilmesi çok az kaynakta rastlanabilecek bilgilere ulaşılmasını sağlamaktadır.

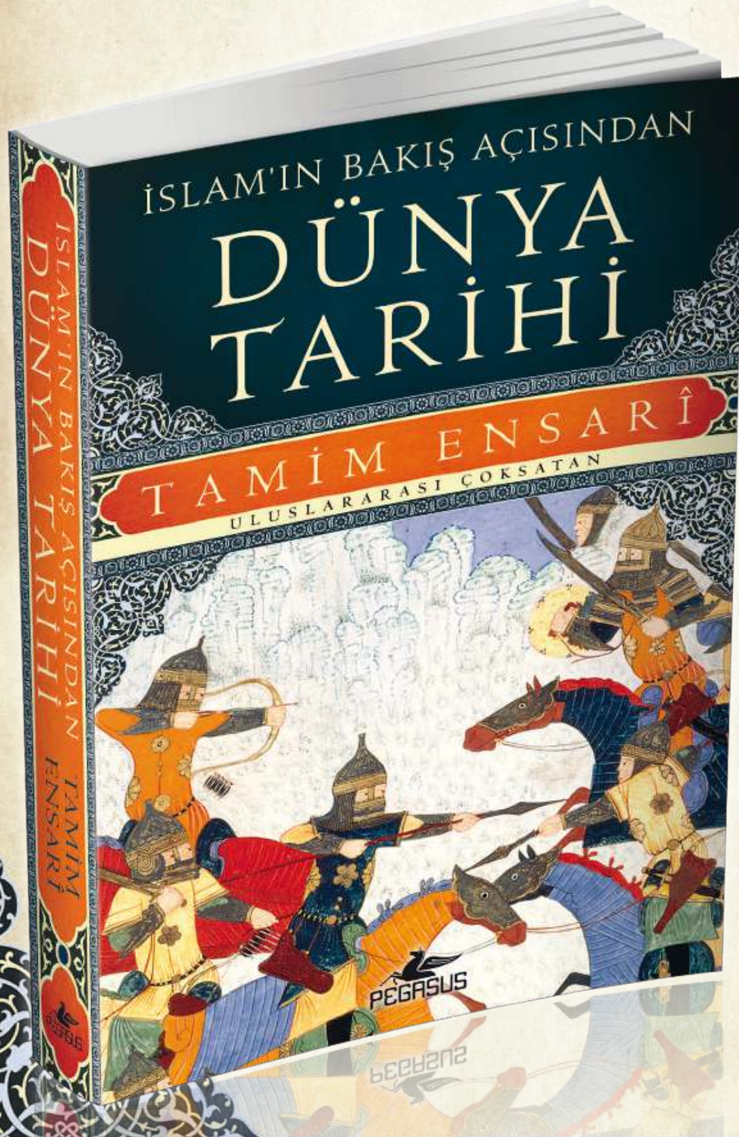

Pervititch'de yaşayan tarih

Pervititch'in 1941'de yaptığı son derece ayrıntılı sigorta haritalarında, dükkanın bulunduğu sahil şeridi.

12. işlemden sonra hanın devredildiği Hacı Mehmed Emin Ağa bu temessükteki son mutasarrıf ve 30 Ocak 1811 son işlem tarihidir. Son işlemden sonra tasarruf sahiplerine başka temessük verildiği için "battal" edilen, yani hükmü iptal edilen ve sivil şahısların elinde bulunması gereken bu belge, en son sahibinin vefatıyla muhallefatının (ölünün ardında bıraktığı menkul ve gayrimenkul haklarını ispat eden her türlü yazılı belge) mühürlenerek Defterdarlık tarafından zaptedilmesi sonucunda arşive kaldırılmıştır.

Bu tarihten sonra mülkiyet ve tasarruf hakları, farklı mütevelliler ve farklı kiracılar tarafından üretilen diğer temessüklerle yürütülmüştür. Eski tapu kayıtlarında bir araştırma imkânı olsa günümüzle irtibat kurulması mümkün olabilirdi. İkiyüz yılın hikâyesine bir nebze sahip olduğumuz han, belki de İstanbul Belediye Başkanı Bedrettin Dalan zamanında gerçekleştirilen Haliç kıyısı yıkımlarına kadar ayakta duruyordu. ■

İSLAM'IN BAKIŞ AÇISINDAN
DÜNYA TARİHİ
TAMİM ENSARÎ
ULUSLARARASI ÇOKSATAN
PEGASUS

Fatih, Bellini ve resimsizlik geleneği

Fatih'in fetihten sonra ressam Bellini'yi saraya çağırarak portresini yaptırması ve Rönesans ilgisi, sonraki sultanlar döneminde sürdürülmedi. Yahya Kemal'in de yakındığı gibi, Batılı resim anlayışı Osmanlıların dünyasına ancak19. yüzyılın ikinci yarısında girebildi. Osmanlı sanat tarihinde yarı silik bir kavşak.

ENİS BATUR

Yahya Kemal "Eğer Türk milletinin resim bir, nesir iki, bu iki sanatı olsaydı, bugün milliyetimizin kudreti, olduğundan yüz kat daha fazla olurdu. Muhayyileyi en fazla işleten bu iki sanatı, tâlih bizden esirgedi. Cedlerimizin resimleri yok, onları hemen hemen bilmiyoruz. Minyatürlerden, Avrupa'nın o asırlardaki ressamlarının levhalarından hayâl meyâl onları seziyoruz. Nesrimiz, resmimize göre vardı: Lâkin yazık ki nesrimiz üç kusurla malûldür. Çok az yazı yazmışız, çok kötü yazı yazmışız, çok kısa yazı yazmışız".

Şairin bu canalıcı ve savlı saptamasının kesin tarihini bilmiyoruz; büyük olasılıkla 1920'li yıllarda öne sürdüğü, sonradan üzerine geri döndüğü, Tanpınar'a uzanmış bir görüş. Buradan, bir çırpıda, geleneksel tasvir sanatlarımızı, minyatür geleneğini hiçe saydığı sonucuna varmak yanlış olur: O bağlamda Acem kültürünün etkisi altında kaldığımızı düşünmüş, Batı resim sanatının perspektif ve üçboyutluluk sorunlarını çok önceden çözerek, mimetik hünerle dev bir görsel bellek oluşturduğuna kıskanarak bakmıştı. Aynı yazıdan aktarıyorum:

"Eski şehirlerimizi göremiyoruz; yanmış yâhut yıkılmış nice binâlarımızı göremiyoruz; eski kıyâfetlerimizi göremiyoruz; o kıyâfetlerin asırlar arasında, yavaş yavaş nasıl tekâmül ettiklerini anlayamıyoruz; vatan kurduğumuz eski seferlerimizi, eski meydan muhârebelerimizi, bu muhârebeleri başaran şerefli ordularımızı göremiyoruz. Ah, ah... Resimsizlik yüzünden daha neleri, daha neleri göremiyoruz".

Başta Mazhar Şevket İpşiroğlu'nun İslâmda Resim Yasağı ve Sonuçları (1971-1973) eseri olmak üzere, bu konuda çok mürekkep akıtıldığını biliyoruz. Resim yasağı İslâm dinine özgü bir seçim değildi, bütün tektanrılı dinlerin geçirdiği evrelerdendir. Tasvir yasağı, kaldı ki, "olmazsa olmaz" bir dinsel zorunluluk olmamıştır, İslâm peygamberinin yüzünü konu edinme türünden birkaç konu dışında: İkonaklaşma olgusu siyasal ve kültürel düzleme aittir. Son Osmanlı halifesi Abdülmecid Efendi'nin ressam olması bana kalırsa yeterli gösterge.

Batılı resim anlayışı Osmanlıların dünyasına 19. yüzyılın ikinci yarısında Şeker Ahmet Paşa, Osman Hamdi Bey ve Süleyman Seyyit kuşağıyla girdi; gayrımüslim ressamları ayıracak olursak. Bu gecikmenin, modern sanat bağlamında ciddi bedelleri olduğunu söylemek gerek. (Bedel çerçevesinde tartışılmaya değer: Batılılaşma hareketlerinin gelenek sanatların çöküşünü hızlandırdığı doğru mudur? Yoksa, bu çöküşü modernizmin kaçınılmaz sonucu saymak mı doğru yorumdur?).

Osmanlı tarihinde bu bağlamda bir dönemeç yaşandığı bilinen gerçek: Beşyüzyıl önce, İstanbul'un fethini izleyen yıllarda. İpşiroğlu bir çerçeve sunar: "Osmanlı Sarayı'nın Batı'ya açık olduğunu, özellikle Rönesans'ın en güçlü silâhı olan resim sanatına büyük bir ilgi gösterdiğini biliyoruz. Fatih Sultan Mehmet, Gentile Bellini'yi İtalya'dan getirterek

Bellini, madalya ustası olmadığı halde Fatih portreli bir madalya da yapmıştı.

portresini yaptırdığı zaman acaba ne düşünmüştü? Bir sanatçıya model durarak portre yaptırmak Doğu'da yerleşmiş bir gelenek değildi. Fatih, aynaya bakarmışcasına yüzünü resimde görmek için mi Bellini'ye resmini yaptırmıştı? Bu da düşünülebilir. Fakat Fatih'in biyografisi gözönünde tutulursa, bu açıklama yetersiz kalır. Çünkü onun, aynı ustaya sarayının duvarlarına freskler yaptırdığını, yabancı sanatçıları sarayında misafir ettiğini, çevresine bilginleri toplayıp Batı dünyasının kaynakları hakkında bilgi edinmeye çalıştığını da biliyoruz".

Yaygın biçimde paylaşılmış düşünceler bunlar. Bellini'nin Londra National Gallery koleksiyonundaki Fatih tablosu, 1999 sonunda "Ressam, Sultan ve Portresi" başlığı altında Kâzım Taşkent galerisinde sergilendiği sırada yayımlanan katalogda konu ayrıntılı olarak yeniden didiklenmişti.

Ünlü, tartışmalı ama ilginçliği tartışılmaz monografisinde Franz Babinger, Fatih-Bellini ilişkisiyle bağlantılı somut verilerle kimi rivayetleri içiçe geçirmişti: "Bellini yalnızca sultanın ve maiyetinin portrelerini yapmakla kalmadı, sarayın odalarını da erotik ve muhtemelen müstehcen tablolarla (aslında bu tablolar açıkça "cose di lussuria"dır [şehvet nesneleri]) donattı" diyor Alman tarihçi ve Fatih'le ilgili olarak ekliyor: "İslâm'ın resimleri yasaklamasına aldırmayarak, sarayındaki din adamlarına gözüpekçe karşı gelmişti. Ama yine de Batılı ressamların tablolarına ba-

Gentile Bellini'nin 1480 tarihli Fatih Sultan Mehmet portresinden detay, National Gallery, Londra.

Sinan Bey'e atfedilen portreden detay, Fatih Albümü, Topkapı Sarayı Müzesi Kitaplığı

karken huzursuz, neredeyse rahatsız olurdu. Gentile Bellini gibi bir ölümlünün, tablolarında canlı varlıklar oluşturabilme gibi doğaüstü, neredeyse ilâhi bir yeteneğe sahip olabilmesine hayatı boyunca şaştı. Bellini portresini yapmayı bitirdiğinde, bu tabloyu mucize olarak gördü".

Gelgelelim Babinger, burada söyledikleriyle çelişen bir başka rivayet, kesinkes doğrulanmamış bir anekdot aktarmaktan da geri durmamıştır: "Bellini bir gün sultana vaftizci Yahya'nın kellesinin uçurulması üstüne yapığı bir resmi göstermişti. Sultan resme uzun uzun baktıktan sonra ressamı övdü ama bir hata yaptığını, çünkü kafası kesilmiş adamın boynunun fazla uzun olduğunu ekledi. Kafası kesilen insanların boyunlarının büzüldüğünü söyledi. Bunu kanıtlamak için bir köle getirtip resamın gözlerinin önünde kellesini uçurttu. Ridolfi'nin söylediğine göre, Bellini öyle dehşete kapılmıştı ki, hemen Venedik'e döndü".

Fatih'in, mimarı Azâtlı Sinan'ı öldürtüş biçimindeki şiddet dolu yaklaşım gözönünde tutulursa, bu olayda inandırıcılık payı bulunabilir şüphesiz; kendi payıma, gene de, Bellini'nin dönüş nedeninin bu olduğuna ihtimal vermiyorum: Saraydaki işi bitmiş, görevini yerine getirmişti; ülkesine hediyeler behiyelerle gönderilmiştir. Babinger, "bu Venedikli tacirin orada geçirdiği görece olarak kısa zaman içinde bir okul açtığı, hatta yerel ressamlardan bir tekine bile Batılı resim tekniğini öğretebildiği şüphelidir" diye yazar.

Doğru mudur?

Kayıtlarda doğrulayamadığımız bilgi kırıntıları dolaşıyor. Elif Naci, Şarkta Resim (1943) başlıklı küçük kitabında dokunup geçmiş: "Fatih Mehmed'in meşhur portresini yapan Gentile Bellini'nin talebesi Bursalı Şiplizade Ahmed'in isminden başka eserine tesadüf etmek kabil olmamıştır. Bu Şiplizade Ahmed'in eserlerinin II. Beyazıt zamanının taassubuna kurban olduğu söylenmektedir. Bellini'nin resimleriyle beraber pazarda İtalyan tüccarlar tarafından satın alınmış olması ihtimalinden de bahsedilmektedir".

Sanat tarihçisi Günsel Renda, Nakkaş Sinan Bey'in "İtalyanlarla çalıştığı kaynaklarda belirtilmiştir" dedikten sonra, Sinan Bey'in öğrencisi Şiplizade Ahmed'den de sözeder. Renda, Fatih döneminde İstanbul'da tutsak olan ve bir kitap yazan Angiolello'nun "II. Bayezid'in tüm freskoları yokettiği ve portreleri pazarda sattırdığı" görüşünün doğruluğundan, Fatih'in oğlunun "gerçek bir sanat koruyucusu" olduğu gerekçesiyle kuşku duyduğunu belirtir ama, bu kanısını paylaşan yoktur: Babinger başta konunun uzmanı tarihçiler de; Yalçın Küçük, Ece Ayhan, Nedim Gürsel de "sofu" Beyazıd'a faturayı kesmişlerdir.

Bize, iki soru ve bir 'geridönüşlü hülya' kalıyor:

• Şiplizade Ahmet'e ilişkin somut izler bir köşeden bir gün çıkabilir mi?

• Topkapı duvarlarından birinde, sıva tabakasının altında erotik bir fresko bekliyor olabilir, günü gelirse ortaya çıkarılabilir mi?

Ve Fatih'in ölümünün ardından tahta büyük oğlu yerine küçüğü geçmiş olsaydı, resim sanatımızın beşyüzyıl öncesinden başlayarak yörüngesi değişir miydi?

İBB ŞEHİR TİYATROLARI EKİM OYUN DÜZENİ

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatroları
Genel Sanat Yönetmeni: Erhan YAZICIOĞLU

İBB ŞEHİR TİYATROLARI'NDA
4'Ü YENİ 18 OYUN

HARBİYE MUHSİN ERTUĞRUL SAHNESİ
0212 455 39 19

Cyrano de Bergerac
7-8-9-10-14-15-16-17 Ekim 2015
Yazan: Edmond Rostand
Çeviren: Sabri Esat Siyavuşgil
Yöneten: Mehmet Birkiye

On İkinci Gece
21-22-23-24-28-29-30-31 Ekim 2015
Yazan: William Shakespeare
Çeviren: Zeynep Avcı
Yöneten: Serdar Biliş

FATİH REŞAT NURİ SAHNESİ
0212 526 53 80

Çin Kahvesi
7-8-9-10 Ekim 2015
Yazan: Ira Lewis
Çeviren: Can Doğan
Yöneten: Can Doğan

Türkiye Kayası "Bir Göç Hikâyesi"
14-15-16-17 Ekim 2015
Yazan: Fehime Seven
Yöneten: Şükrü Türen

Ölü Adamın Cep Telefonu
21-22-23-24 Ekim 2015
Yazan: Sarah Ruhl
Çeviren: İrem Arslan Aydın
Yöneten: Uğur Arda Aydın

On İki Öfkeli Adam
28-29-30-31 Ekim 2015
Yazan: Reginald Rose
Çeviren: Cemal Berk
Yöneten: Arif Akkaya

ÜMRANİYE SAHNESİ
0216 634 26 70

Şekerpare (M)
8-9-10 Ekim 2015
Yazan: Yavuz Turgul
Uyarlayan-Yöneten: Engin Alkan

Komşum Hitler
15-16-17 Ekim 2015
Yazan: Ali Yiğit Kılcıoğlu
Yöneten: Tolga Yeter

İstanbul Efendisi (M)
22-23-24 Ekim 2015
Yazan: Musahipzade Celal
Yöneten: Engin Alkan

Sırça Hayvan Koleksiyonu
29-30-31 Ekim 2015
Yazan: Tennessee Williams
Çeviren: Aytuğ İz'at
Yöneten: Yıldırım Fikret Urağ

ÜSKÜDAR MUSAHİPZADE CELÂL SAHNESİ
0216 553 03 97

Ayak Takımı Arasında
7-8-9-10-14-15-16-17 Ekim 2015
Yazan: Maxim Gorki
Çeviren: Koray Karasulu
Yöneten: Orhan Alkaya

Kısasa Kısas
21-22-23-24 Ekim 2015
Yazan: William Shakespeare
Çeviren: Özdemir Nutku
Yöneten: Zişan Uğurlu

Hayal-i Temsil
28-29-30-31 Ekim 2015
Yazan: Ahmet Sami Özbudak
Yöneten: Yiğit Sertdemir

KÂĞITHANE SADABAD SAHNESİ
0212 321 73 95

İstanbul Efendisi (M)
8-9-10 Ekim 2015
Yazan: Musahipzade Celal
Yöneten: Engin Alkan

Zengin Mutfağı
15-16-17 Ekim 2015
Yazan: Vasıf Öngören
Yöneten: Aslı Öngören

Kerbela (M)
22-23-24 Ekim 2015
Yazan: Ali Berktay
Müzik: Tahsin İncirci
Yöneten: Ayşe Emel Mesci

Şekerpare (M)
29-30-31 Ekim 2015
Yazan: Yavuz Turgul
Uyarlayan-Yöneten: Engin Alkan

GAZİOSMANPAŞA SAHNESİ
0212 578 60 67

Türkiye Kayası "Bir Göç Hikâyesi"
8-9-10 Ekim 2015
Yazan: Fehime Seven
Yöneten: Şükrü Türen

Ölü Adamın Cep Telefonu
15-16-17 Ekim 2015
Yazan: Sarah Ruhl
Çeviren: İrem Arslan Aydın
Yöneten: Uğur Arda Aydın

Zengin Mutfağı
22-23-24 Ekim 2015
Yazan: Vasıf Öngören
Yöneten: Aslı Öngören

Terzi
29-30-31 Ekim 2015
Yazan: Slawomir Mrozek
Çeviren: Neşe Taluy Yüce
Yöneten: Ragıp Yavuz

KADIKÖY HALDUN TANER SAHNESİ
0216 349 04 63

İki Arada Bir Yerde
7-8-9-10-14-15-16-17 Ekim 2015
Yazan: Danis Tanoviç
Uyarlayan: Yıldıray Şahinler
Yöneten: Yıldıray Şahinler

YENİ OYUN

"İlk Oyun" Çürük Temel
21-22-23-24 Ekim 2015
Yazan: Emile Fabre
Yöneten: Engin Alkan

Komşum Hitler
28-29-30-31 Ekim 2015
Yazan: Ali Yiğit Kılcıoğlu
Yöneten: Tolga Yeter

(M) Müzikal **(Ç.O)** Çocuk Oyunu

Oyun Saatleri: Çarşamba: 20.30 Perşembe: 12.00 (Ç.O) 14.00 (Ç.O) - 20.30 Cuma: 12.00 (Ç.O) 14.00 (Ç.O) - 20.30
Cumartesi:12.00 (Ç.O) 15.00 (Ç.O) - 20.30 Pazar: 12.00 (Ç.O) -15.00 (Ç.O)

Müzikal Tam Bilet: 17 TL
İndirimli Bilet: 12 TL
Oyunlar ve Müzikli Oyunlar Tam Bilet: 14 TL
İndirimli Bilet: 9 TL
Çocuk Oyunları Tam Bilet: 3.5 TL

Ekim biletleri İBB Şehir Tiyatroları gişelerinde ve www.ibst.gov.tr adresinde satışa sunulmuştur.

Perşembe günleri tüm seyircilerimize indirim uygulanmaktadır.

GİŞE SAATLERİ:
Pazar - Pazartesi - Salı: 11.00-18.00
Diğer Günler: 11.00-20.30

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ŞEHİR TİYATROLARI
Genel Sanat Yönetmenliği: 0212 455 39 00
Müdürlük: 0212 455 39 00
Basın ve Halkla İlişkiler: 0212 455 39 34 –35
https://www.facebook.com/sehrintiyatrosu
https://twitter.com/sehir_tiyatrosu
Mail: basin.yayin@ibb.gov.tr
Toplu Rezervasyon Destek: 0212 455 39 25
Hafta İçi: 08.30-16.30 **Online Bilet Satışı:** www.ibst.gov.tr

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
Şehir Tiyatroları
1914
Genel Sanat Yönetmeni: **Erhan YAZICIOĞLU**

Atalarımız için eski taş, Avrupalı için tarih

Anadolu'nun Gözyaşları, özellikle 19. yüzyılda binlerce yıldır durdukları Anadolu'dan koparılıp yurtdışına götürülen tarihi eserleri ve tarih bilincinden yoksun Osmanlı Devleti yöneticilerinin bu yağmaya nasıl duyarsız kaldığını anlatıyor.

SİNAN YÜCEL

Kitapta yalnızca çoğu 1830-1922 yılları arasında Anadolu'nun farklı bölgelerinden çeşitli yöntemlerle çıkarılmış ve bugün ABD ve Avrupa müzelerinde sergilenen paha biçilemez tarihi eserlerin öyküsü yok. Yazar aynı zamanda dünyada tarihi eserlere ya da geçmişin zenginliklerine ilgi duymanın nasıl başladığın, bu ilgi ve kıymet verme anlayışının bize neden çok geç geldiğinin sebepleri üzerinde duruyor.

Avrupalılar, geçmişin zenginliklerine maddi değerleri dışında, tarihsel ve sanatsal özellikleriyle de ilgi duymaya Rönesans döneminde başlamış. Tarihi eser toplama eylemi ise Vatikan'la başlıyor. 1503'te papalığa seçilen II. Julius, Roma İmparatorluğu'nun başkenti Roma'da, kendini imparatorluğun doğal uzantısı ve mirasçısı olarak görüyor, Rönesans'ın etkisiyle Roma'dan kalan tarihi eserleri sahipleniyordu. Böylece köklerini yüzlerce yıl geriye götürerek tarihten meşruiyet kazanıyordu. Bu eski eser toplama eylemi önce İngiltere kraliyet ailesine sonra da öteki kraliyet ailelerine örnek oldu.

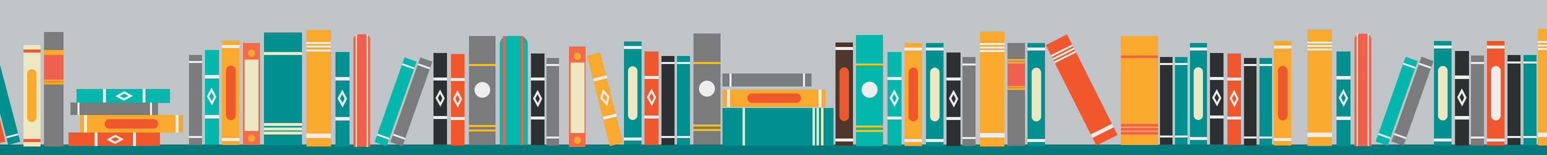
Anadolu'dan mermer erkek yontusu, MÖ 20 civarı. Ny Carlsberg Glyptotek, Kopenhag.

Yazar, Homeros'un anlattığı Troya yağması ve İtalyan tüccarların 1087'de Myra'dan (Demre) Aziz Nikolaos'un (Noel Baba) mezarındaki kemikleri çalmasını Anadolu'daki tarihi eser yağmalarının ilk kilometre taşları olarak aktardıktan ve 1204'te Latinlerin İstanbul'u işgaliyle başlayan eser yağmasından da söz ettikten sonra kitabının asıl konusu olan Osmanlı Devleti döneminde başlayan yağmalara geçiyor.

Latin yağmasından sonra Anadolu'daki bilinen ilk bilinçli tarihi eser toplayıcılığını başlatansa İngilizler. Arundel Kontu'nun, antikacı olarak yetiştirip 1634 yılında Osmanlı topraklarına gönderdiği din adamı William Petty, İstanbul, Bergama, Efes, Priene, Milet, İzmir ve Atina'da mermer yontuları ve diğer tarihi eserleri toplamaya, yok pahasına satın almaya başlamış. İngilizleri biraz geriden takip eden Fransızlar Anadolu'daki tarihi eser yağmasına 18. yüzyılın başlarında katılmış. 20. yüzyılda İngilizler ve Fransızlara Avusturya, Almanya, Amerika ve Yunanistan da eklenmiş ve çoğunlukla kazı faaliyetlerini de kendileri yürütüp binlerce eseri ülkelerine taşımaya başlamışlar. Bu ülke-

ANADOLU'NUN GÖZYAŞLARI YURTDIŞINA GÖTÜRÜLMÜŞ TARİHİ ESERLERİMİZ
Yaşar Yılmaz
Yapı Endüstri Merkezi Yayınları
312 sayfa, 55 TL

Knidos (Datça) Aslanı'nın Londra'ya taşınması. Mayıs 1858.

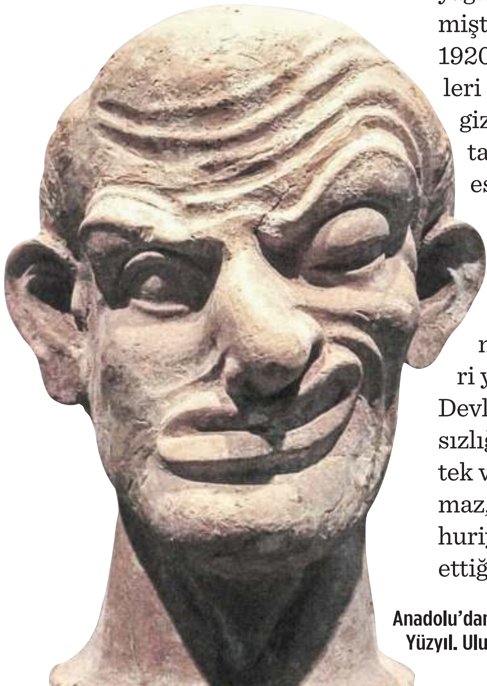
İzmir civarından mermer Jüpiter yontusu. MS 2. yüzyıl. Louvre Müzesi, Paris.

lerin, çoğu defineci tutkusuna sahip tarihi eser avcısı kişileri Osmanlı şehirlerine konsolos yaparak binlerce eseri doymak bilmez bir iştahla talan edişinin öyküsü gerçekten ibretlik ve insanın içini acıtan türden. Yaşar Yılmaz, bu ülkelere götürülüp sergilenen bu eserlere ek olarak, Anadolu'da kazı yapmayan Hollanda, Danimarka, Vatikan ve Rusya'nın uluslararası kaçakçılardan ya da başka yollarla elde edip müzelerinde sergiledikleri eserlerden de söz ediyor.

20. yüzyıl başlarında eser yağması öyle bir noktaya gelmiştir ki Lord Curzon, 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal ettikleri gün, İngiliz kabinesindeki gizli oturumda Anadolu'daki tarihi ve artistik değeri olan eserlerin tamamının götürüleceğinden söz edebilmektedir.

Batılı ülkelerin "egemen beyaz adam" özgüveni ve küstahlığıyla eserleri yağmalamasına Osmanlı Devleti yöneticilerinin duyarsızlığını ve zaman zaman destek vermelerini anlatan Yılmaz, bu duyarsızlığın Cumhuriyet dönemine de sirayet ettiğinin altını çiziyor. Yazarın buna verdiği örneklerden biri, 1954'te Başbakan Adnan Menderes'in yıllarca Bergama'daki kazıları yürüten ve 1910'da ölünce İzmir'deki bir kilisenin bahçesine gömülen Carl Humann'ın kemiklerinin Bergama'ya nakline izin verilmesi. Menderes'in izni sayesinde Humann, yağmaladığı tarihi kalıntıların içine gömülme şerefine erişmiştir!

Son bölümünde götürülen eserlerin geri getirilmesi ve bundan sonra eser götürülmemesi için önerilerin de sıralandığı *Anadolu'nun Gözyaşları*, kaçırılan eserlerin birçoğunun fotoğraflarının da olduğu bir albüm aynı zamanda. Yazarın aylar boyunca maddi kısıtlılıklara rağmen müze müze gezip çektiği bu fotoğraflar, okuyucunun talanın boyutlarını daha iyi anlamasına yardımcı oluyor.

Anadolu'dan pişmiş toprak erkek büstü. MS 4. Yüzyıl. Ulusal Eski Eserler Müzesi, Leiden.

Conkbayırı vuruşması: Kader değil Mustafa Kemal

10 Ağustos 1915 sabaha karşı yapılan süngü hücumu Çanakkale muharebelerinin dönüm noktasını oluşturur. Mustafa Kemal o gün, 25 Nisan'dan sonra bir kez daha tarihin akışını değiştirmiştir.

GÜRSEL GÖNCÜ

Bu yıl Çanakkale muharebelerinin 100. yılı dolayısıyla yüzlerce etkinlik, yayın, film, panel, kitap yapıldı. Bunların arasından kaçı geleceğe kalacak, referans yaratacak bir değer yarattı derseniz, cevabımız bir elin parmaklarını göstererek verebiliriz.

Özellikle devlet destekli faaliyetler tam bir hayalkırıklığı. Bu da Türkiye koşullarında "normal" sayılıyor, zira amaç bu devlet pastasından nasiplenmek.

Bilindiği gibi Çanakkale muharebe alanlarının idaresi bu yıl Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı Gelibolu Tarihî Alan Başkanlığı'na devroldu. Aslında kağıt üzerinde doğru bir uygulama ama, pratikte neler olacağını göreceğiz. Zira yeni mevzuat, yeni yapılaşma ve uygulamalar için yepyeni "fırsatlar" sunuyor. Malum, bizde ortada para ve politika olduğu zaman, vatan teferruattır. Tarihî Alan Başkanlığı özellikle son 15-20 yılın yanlış uygulamalarını sonlandırıp, hatta bunları ortadan kaldırıp, alanın tarihine yakışır, bilimsel bir anlayışla hazırlanmış bir master planı, uzmanlar gözetiminde devreye sokacak mı; yoksa yine müteahhitlerin at koşturduğu bir alan ve estetik yoksunu, hamaset zengini, siyaset kullanımlı yeni kepazelikler mi göreceğiz?

Yarbay Mustafa Kemal

Son aylardaki gelişmeler pek umut verici değil ama, alan başkanlığının yeni yayınladığı kitap belki de olumluya gidiş için bir işarettir.

Öncelikle kitabın yazarı olarak, Çanakkale konusunda önde gelen alan uzmanlarından Muzaffer Albayrak'ın seçilmesi önemli. Alan uzmanı deyince, bizde "rehberden hallice" gibi birşey anlaşılıyor. Halbuki bu, tarihi bilgileri aktüel alan üzerinde ayrıntılı şekilde eşleyebilen, yorumlayabilen, literatüre hakim ve Çanakkale'nin o maalesef meşhur "tüyleri diken diken" eden duygusallığını aşmış araştırmacı demek.

İkinci olarak, seçilen konu çok önemli. 10 Ağustos karşı saldırısı, sadece Çanakkale muharebelerinin değil, 1. Dünya Savaşı'nın ve bir milletin kaderini yeniden çizmiş bir hadisedir. Mustafa Kemal deyince, "Anafartalar kahramanı" demek tabii yanlış değil ama, asıl kritik ve tayin edici kapışma, 10 Ağustos sabahı Conkbayırı yamaçlarında yaşanmıştır. Mustafa Kemal eğer tam o gün, o saatte bir süngü hücumuna karar vermemiş olsaydı, hatta sadece bir saat daha bekleseydi (mesela henüz saldırı için yerini alamamış 41. Alay'ın da gelmesini bekleseydi) gün ağarmış olacak, hücumun ilk dalgasındaki sürpriz etkisi kaybolacak, belki de bugün bu satırları bu şekilde ve bu dilde yazamayacaktık.

Kitabın yazarı, bize saldırı öncesi ve sırasında yaşananları bütün ayrıntıları ve heyecanıyla aktarmış. Hepsinden önemlisi, bugün Conkbayırı'na gidip de tepenin üzerinden turist gibi denize bakan insanlarımız için, neyin tam olarak nerede gerçekleştiğine dair tarifler ve fotoğraflar da vermiş. Özellikle "Mustafa Kemal'in gözetleme yaptığı siper" veya "Mustafa Kemal'in saatinin kırıldığı yer" gibi uydurma saçmalıklar önünde fotoğraf çektirenlerin mutlaka okuması gereken bir kitap. Tabii kabahat insanlarımızda değil, yıllardır bu levhaları orada tutan zihniyette.

Bu kitap, Çanakkale muharebelerinin tartışılmaz yıldızı Mustafa Kemal'in, tarihi değiştiren hamlesini nasıl yaptığını öğrenmek isteyenler için. Tabii Tarihî Alan Başkanlığı bir an evvel bu kitabı daha geniş kitlelere ulaşacak şekilde piyasaya çıkarırsa.

CONKBAYIRI SÜNGÜ HÜCUMU
Muzaffer Albayrak
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı
120 Sayfa

6-7 Eylül: 60. yılda 60 utanç fotoğrafı

DİMİTRİOS KALUMENOS 'UN OBJEKTİFİNDEN 6/7 EYLÜL 1955
Yayına Hazırlayan: Serdar Korucu
İstos Yayınları
136 sayfa, 50 TL

Dimitrios Kalumenos (1912-2006), 1958'de sürgün edilene kadar İstanbul'da yaşayan, 18 yıl Rum Patrikhanesi'nin fotoğrafçısı olmanın yanı sıra Yunanistan merkezli birçok yayın organının ve *Photo-Magazin* adlı Alman dergisinin İstanbul temsilciliğini yapan bir gazeteci. Kalumenos'un Türkiye yakın tarihinin en yüz kızartıcı olaylarından birinin yaşandığı 6-7 Eylül 1955'te çektiği 1500 civarında fotoğraftan 60'ının bulunduğu albüm, olayların 60'ıncı yıldönümünde İstos Yayınları'ndan çıktı.

Türkiye'de ilk kez yayımlanan bu fotoğraflar Kalumenos'un 1966'da Yunanistan'da İngilizce ve Yunanca hazırladığı *The Crucifixion Of Christianity* (Hıristiyanlığın Çarmıha Gerilişi) kitabında da var. Ancak 1967'de Bakanlar Kurulu kararıyla kitabın Türkiye'ye sokulması ve dağıtılması yasaklandığı için fotoğraflar Türkiyeli okuyucuyla ilk kez buluşuyor.

Türkiye'den kovulduktan sonra "İstanbullu" lakabıyla anıldığı Yunanistan'ın en önemli foto muhabirlerinden biri olan Dimitrios Kalumenos'un hayatı da bu fotoğraflar yüzünden altüst olmuş. 28 Ocak 1958'de Yunan casusu olduğu gerekçesiyle sınırdışı edilen Kalumenos'un asıl "suçunun", 6-7 Eylül'de çektiği bazı fotoğrafları yabancı basın organlarına vermesi ve olayların dünyada duyulmasını sağlaması olduğu biliniyor.

ARAŞTIRMA

Hitler'le saf tutan Müslümanlar

İSLAM VE NAZİLER
David Motadel
Çeviren: Ahmet Fethi
Alfa Yayıncılık
592 sayfa, 35 TL

Alman birlikleri II. Dünya Savaşı'nın en can alıcı aşamasında Müslüman topraklarında Müttefiklerle karşı karşıya kaldılar. Nazi görüşü, İngiltere, Sovyetler Birliği ve Yahudiler gibi ortak düşmanlar nedeniyle Müslümanların potansiyel dost olduğu yönündeydi. Berlin'in bu yöndeki politikaları ve propagandası sonucu onbinlerce Müslüman gönüllü olup Nazi saflarında savaştı. Tarihçi David Motadel *İslam ve Naziler* adlı kitabında bu "ittifakın" gerekçelerini ve bugüne etkilerini anlatıyor.

ROMAN

Anti kahramanın ilk örneklerinden

TORMESLİ LAZARILLO
Kolektif
Çeviren: Ertuğrul Önalp - Arzu Aydonat
Can Yayınları
88 sayfa, 8.5 TL

İspanya'da 16. yüzyıl ortalarında savaşların yol açtığı ekonomik krizin sonuçları açlık, sefalet, dilenciler ve dolandırıcılarla dolu sokaklardı. 1554'te Engizisyon korkusu nedeniyle imzasız yayımlanan Tormesli Lazarillo efendilerini kurnazlıklarıyla alt edip karnını doyurmaya çalışan genç bir adamın başından geçenleri anlatıyor. Önceki roman kahramanlarının aksine kahramanı pek de faziletli davranışlar sergilemeyen Tormesli Lazarillo, modern gerçekçi İspanyol romanının öncüsü kabul ediliyor.

ANI

Firar, iltica, iç hesaplaşma...

BİTMEYEN SÜRGÜN
Ufuk Bektaş Karakaya
İletişim Yayınları
276 sayfa, 22 TL

Sürgün hayatı, Sovyet devrimi lideri Lenin'e Cenevre sokaklarında dolaşırken "Kendimi sanki buraya gömülmek üzere gelmiş gibi hissediyorum" dedirtecek kadar zor bir şeydir. 1988 yılında Kırşehir Cezaevi'nden firar eden solcu siyasi mahkumlardan biri olan Ufuk Bektaş Karakaya da, *Bitmeyen Sürgün* kitabında hem firardan sonra yerleştiği Almanya'daki çile dolu mültecilik günlerini anlatıyor, hem de kendi örgütü ve sol içi bağnazlıklarla hesaplaşmaya girişiyor.

Darüşşafaka için denize açılıyoruz

En köklü eğitim kurumlarımızdan Darüşşafaka, gelir temin etmek için 1930'lu yıllarda vapur gezintileri düzenliyordu. Bilet fiyatları farklıydı, ancak vapurun içinde sınıf farkı uygulanmıyordu.

EMİN NEDRET İŞLİ

Eğitim tarihimizin köklü kurumlarından Darüşşafaka, devrin ünlü paşaları tarafından 30 Mart 1863 tarihinde kuruldu. Kurucuları Yusuf Ziya Paşa, Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Vidinli Tevfik Paşa, Sakızlı Ahmet Paşa ve Ali Naki Efendi'nin "Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye" adını verdikleri bu eğitim kurumu, Türkiye'de ilk halk mektebi olarak tanımlanır. İlk "Çırak Mektebi" sonra "Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye", "Türk Okutma Kurumu" "Darüşşafaka Cemiyeti" isimleri ile eğitim hizmetini sürdüren bu kurum, bağışçılarının katkıları, yönetici ve mezunlarının özverili çabaları sonucu Türkiye'nin önde gelen büyük eğitim kurumlarından biri oldu.

Modern eğitim, öğretim yöntemlerini uygulayan, köklü tarihî bir geçmişe sahip, geleneklerine bağlı bir eğitim kurumu olan Darüşşafaka, eğitim hizmetini sürdürebilmek için bağış sisteminin dışında bir takım gelir getirici etkinlikler, girişimlerde de bulunmuştur. Bu etkinliklerden biri de geleneksel olarak her sene Şirket-i Hayriye İdaresi'nden tahsis edilen bir vapur ile İstanbul civarında bulunan sayfiye yerlerine yapılan eğlence gezileriydi. Şirket-i Hayriye vapur idaresinin bazı yöneticilerinin ay-

Tarih 17 Eylül 939 — Lira 3 — No. 200
KUPON

Bilet No. 200
17 Eylül 939 Pazar
DARÜŞŞAFAKA
Deniz Gezintisi
ÇINARCIK
Seyahatine ait nakliye biletidir.
Lira 3
Yalnız - 1 - kişi için muteberdir.
Biletle beraber Program istenilmelidir.
OSMANBEY MATBAASI

Tarih 17 Eylül 939 — Lira 3 — No. 199
KUPON

nı zamanda Darüşşafakalı olmaları nedeniyle, genelde bu vapur tahsisi ücretsiz olarak yapılmaktaydı. Önceleri “Darüşşafaka Tenezzühü” daha sonra “Deniz Gezintisi” adını alan bu etkinlikler, Hereke, Değirmendere, Çınarcık, Boğaziçi, Adalar, Altınkum gibi sayfiye yerlerine, plajlara vapur ile gidiş gelişi kapsamaktaydı. Bu eğlence gezileri için önceden basılan programlar dağıtılmakta, bastırılan biletler 50 (4 kişilik), 25 (3 kişilik), 5 (1 kişilik), 3 (1 kişilik) lira değer ile satılmaktaydı. Vapurdaki seyahat esnasında müzik ve eğlence olmakta “ehven fiyatlı bir büfe bulunmakta”dır.

Program kitapçığında yer alan “Darüşşafaka gibi eski bir irfan müessesesine yardım olmak üzere tertip edilen bu gezintiye iştirak buyuracak zatlerin istirahatlerini temin etmeyi tertip heyeti bir vazife bilir. Ancak hayırlı bir maksatla alınan biletlerin bedellerindeki fark vapurda işgal edilecek mevkiler arasında da fark bulunmasını icap ettirmez” ifadesinden, pahalı/ucuz bilet farkının yardım amacı ile yapılan bu eylemde dikkate alınmayacağını, bilet sahiplerinin statü itibarıyla eşit olacaklarını anlamak mümkündür.

Yine program broşüründe su, limonata, gazoz, kahve ve diğer içkilerin gemide orta kat baştarafta yer alan büfede bulunduğu ve bunlardan yararlanmanın ayrıca ücrete tâbi olduğu belirtilmektedir.

Elimizde bulunan “Darüşşafaka Tenezzühü Bilet hesabını müşir defterdir 1930” başlıklı muhasebe kayıtlarından öğrendiğimize göre, Afif Bey, Nedim Bey, 65 süvarisi Yusuf Bey, Serveznedâr Rıdvan Bey, Hafız Burhan Bey, Şeref Bey Kaptan, Mübayaatta Mahmud Efendi, Muhasebeci Söpon Efendi, Münir Kaptan Efendi, Nedim Bey, Cemil Bey, Rıza Bey (Çubuklulu), Doktor Şerefeddin Bey, İşletme katibi Mümtaz Bey, Sami Bey, Mübayaa memuru Mehmed Ali Bey, Emanet memuru Nedim Bey, Akay müfettişi İhsan Bey, Gümrük işleri memuru Osman Bey, Sabri Bey (Büfe), Müfettiş Tahsin Bey isimli şahıslar Darüşşafaka yararına yapılan bu etkinliklerin bilet satışında bizzat görev almışlardır.

1930 yılından itibaren muhasebe kayıtlarının tutulduğu defterin, 1928’de gerçekleşen “Harf Devrimi” (Latin karakterlerinin kabulü) hilafına eski yazıyla tutulmuş olması ilginçtir. Bu durum, yeni alfabenin kabulünden sonra, sanılan ve yaratılmak istenen izlenimin aksine, uzun bir geçiş süreci yaşandığını da göstermektedir.

Hayır gezisinde mevki farkı yoktu

Darüşşafaka bağış sisteminin dışında başka gelir getirici etkinlikler de düzenlerdi. Şirket-i Hayriye vapurlarıyla İstanbul civarındaki sayfiyelere yapılan deniz gezintilerinin biletleri (solda). Program föyünün arkasında, hayırlı bir maksatla alınan biletlerdeki fiyat farklarının, vapurda mevki farkı anlamına gelmediği nazikçe belirtiliyor (altta).

« Darüşşafaka » gibi eski bir irfan müessesesine muavenet olmak üzere tertip edilen bu gezintiye iştirâk buyuracak zatlerin istirahatlerini temin etmeyi tertip heyeti bir vazife bilir. Ancak hayırlı bir maksatla alınan biletlerin bedellerindeki fark vapurda işgal edilecek mevkiler arsında da fark bulunmasını icap ettirmez.

Su, limonata, gazoz ve kahveden maadâ meşrubat münhasıran büfe ittihaz edilen orta kat baştaraf salonunda istimal olunabilir.

Herşey ‘karakaplı’da yazılı

Düzenlenen etkinliklerin gider ve gelirlerinin not edildiği Darüşşafaka’nın 1934 tarihli muhasebe defteri.

Satrançta Soğuk Savaş ve Fischer efsanesi

1972'de Spaski-Fischer ünvan maçı, belki de satranç tarihinin en dramatik karşılaşmasıydı. Satrancı dünyada popülerleştirilen bu olay ve Amerikalı ustanın sıradışı hayatı, bu ay gösterime giren "Pawn Sacrifice" (Şah-Mat) filminde ele alınıyor.

SUAT ATALIK

Soğuk Savaş'ın belki de en sıcak döneminde, 1972'de, İzlanda'nın başkenti Reykjavik'te, ABD ve Sovyetler arasında müthiş bir mücadele yaşanıyordu. Dünyayı adeta bir satranç tahtası haline getiren iki süper güç, bu defa kozlarını gerçek bir satranç tahtasında paylaşacaklardı. Dünya Satranç Şampiyonu Boris Spaski'yle, Amerikalı rakibi Robert James Fischer'i (Bobby Fischer) karşı karşıya getiren ünvan maçı, milyonların hop oturup hop kalktığı bir politik müsabakaya dönüşmüştü.

Bu ay Türkiye'de de gösterime giren "Pawn Sacrifice" (Piyon Fedası- ama ne hikmetse "Şah-Mat" adıyla sunuluyor) filmi, bu tarihî olayın merkezde bulunduğu Fischer'in hayatını konu alıyor. 70'leri yaşayanlar bilirler, o günlerde Spaski-Fischer maçının bütün oyunlarının sonuçları radyoda veriliyor ve dünyada olduğu gibi Türkiye'de de satranç ilk defa popüler hale geliyordu.

1948'den o güne, Botvinnik, Smislov, Tal, Petrosyan ve Spaski, satrançta yaklaşık 25 senelik bir Sovyet hükümranlığı yaratmıştı. 50'lerin sonunda genç bir Amerikalının bu sistemi tehdit edişi tüm dünyada ilgi çekmeye başladı. Fischer 1957'de 14 yaşındayken ABD şampiyonu, bir yıl sonra da satranç tarihinin en genç büyükustası oldu. 60'lı yıllarda, dünya şampiyonluğuna giden turnuvalarda umduğunu bulamayan Fischer, buna mukabil uluslararası arenada kendinden söz ettiren ve önemli başarılara imza atan bir oyuncu haline gelmişti. 1969 sonunda dünya şampiyonluğu ünvan maçına giden yolda katıldığı eleme ve adaylar turnuvaları, Fischer'in gerçek performansını gösterdiği olağanüstü bir süreç oldu. Karşısındaki büyükustaları o güne kadar o seviyede görülmemiş büyük farklarla yenen Fischer, son aşamadaki Adaylar Turnuvası'nda da Sovyet Taymanov'u 6-0, Danimarkalı Larsen'i yine 6-0 ve Sovyet Petrosyan'ı 6,5-2,5 gibi inanılmaz skorlarla mağlup etti. Bu maçlar sırasında bütün rakiplerinin sinir sistemlerinin çökerek hasta olmaları, literatüre "Fischer Humması" olarak geçecekti. Fischer bu sıradışı başarılardan sonra 1972'de Spaski'yle ünvan maçı yapmaya hak kazandı.

Amerikalı satranç ustası, sadece oyunuyla değil, turnuvalar sırasındaki kaprisleri, itirazları, huysuzluklarıyla da dikkati çekiyordu. Reykjavik'teki maç öncesi

de ortadan kayboldu ve şampiyonluk için konan para ödülünün yükseltilmesi için ısrarcı oldu. Devreye ABD Dışişleri Bakanı Kissinger girdi ve İngiliz milyarder Jim Slater parayı tamamlayınca, Fischer gecikerek de olsa İzlanda'ya geldi. Sovyetler, hükmen kazanma söz konusu olsa da bunu istemediler. Maça 1-0 yenik başlayan Fischer, ikinci parti öncesi ses çıkardıkları gerekçesiyle televizyon kameralarının ve seyircilerin salondan çıkartılmasını istedi. Bu kabul edilmeyince ikinci oyuna çıkmadı ve maç 2-0 hale geldi. 24 oyunluk seride, galibiyetler 1, beraberlikler 0.5 puan olmak üzere, 12,5 puana ulaşan şampiyon olacaktı.

3. oyunda işler değişmeye başladı ve 2-1 olan skor, 5. oyunu da Fischer'in kazanmasıyla 2,5-2,5 beraberliğe geldi. 8. oyun sonunda Fischer 5-3 öne geçmişti. 12. oyunu kazanıp tam yedi beraberlikle sonucu 11,5-8,5'a getiren Fischer, 13. oyunu da kazanarak 12,5 puana ve dünya şampiyonluğuna ulaştı.

Fischer satrancın zirvesine ulaştıktan sonra köşesine çekildi ve bir daha turnuvalarda oynamadı. Karpov'a karşı maça çıkmayı reddedince 1975'de ünvanını kaybetti. Sonraki yıllarda anti-Amerikan, anti-semitik eğilimleri dolayısıyla ABD'yi terketti; Macaristan'a, Sırbistan'a, Filipinler'e, Arjantin'e, Japonya'ya ve İzlanda'ya gitti. 1992'de hep arkadaş kaldığı Spaski'yle efsane maçın yirminci yıldönümünde tekrar karşılaştılar ve Fischer bu kez de 17,5-12,5 kazandı.

Bütün zamanların belki de en büyük satranç ustası 2008'de İzlanda'da öldüğünde, ardında unutulmaz, "her dem taze" partiler bırakmıştı.

FİLMİN YORUMU

Sinematografik gerçeklik için 'feda' edilen ayrıntılar

Şah - Mat
(Pawn Sacrifice)
Yön: Edward Zwick
Oyn: Tobey Maguire, Liev Schreiber, Peter Sarsgaard
2 Ekim'den itibaren
bleeckerstreetmedia.com

İnsanları satranç oynamayı bilenler ve bilmeyenler diye ikiye ayıran Fischer'in kariyerini konu alan "Pawn Sacrifice", sinemasal gerçekliğin sınırlarını zorlayan bir film. Satranç bilmeyenler için son derece keyifli ama biraz tarih ve satranç bilenler için "o kadar da değil" dedirtecek bir yapım.
Fischer'in ruh hali, gel-gitli psikolojisi malum, ama filmde bu durum o denli abartılmış, hatta klinik bir vaka gibi sergilenmiş ki, insan ister istemez şunu soruyor: "Bu seviyede sürekli bir paranoyası varsa, bu turnuvalara nasıl konsantre olup bu denli parlak partilere imza atabildi?"
Fimdeki en önemli eksiklik, satranç bilen bir tarih danışmanı veya tarih bilen bir satranç danışmanı olmaması. Gerçi filmin sonunda bir danışman (FM Richard Berubé) olduğu görülüyor ama, aşağıdaki notları okuyunca siz karar verin:

• William Lombardy'nin rolü abartılı. 61-72 arasında Fischer'in sürekli yanında değildi.
• Milev diye bir Sovyet oyuncu yoktu, Milev adında bir Bulgar usta vardır.
• Aynı şekilde bir başka turnuvada (Piatigorski) gösterilen Ivanoviç adında bir usta da hiçbir zaman yaşamadı. Fischer turnuvanın 3. turunda Yugoslav Ivkov'u yendi. Korçnoy da o turnuvada yoktu.
• Film boyunca gösterilen satranç tahtalarındaki poziyonlarla yapılan konuşmalar genellikle hem uyumsuz hem de saçma. Mesela 13. hamleden bahsederlerken, biz bir oyun sonu pozisyonu görüyoruz.
• ABD hükümetinin eski CIA Albayı Edmund Edmondson vasıtasıyla Fischer'e gizli bir destek verdiği doğru olmasına rağmen, filmde avukatı ve Rejkyavik'deki basın sözcüsü Paul Marshall'ın rolü hem Edmondson'unkiyle karıştırılmış hem de haliyle abartılmış. Ayrıca Marshall da Lombardy gibi sürekli Fischer'in yanında değildi.
• Fischer 1959'da Mar del Plata'da ilk kez bir kadınla birlikte oldu. Filmdeki "hayat kadını" oldukça fantezist.
• Spaski 69'da dünya şampiyonu oldu, filmde anlatıldığı gibi daha önce değil. Bu bakımdan 1937 doğumlu Spaski ve 1943 doğumlu Fischer arasında o denli yaş farkı olmadığı gibi ilk karşılaşmaları 1960'da.
• Ünvan maçındaki meşhur hakemin adı Wolgang değil Lothar Schmidt.
• Reykjavik'teki maç sırasında yaşananlar tamamen karışmış. Sadece bir oyun seyirciye kapalı oynandı. 21. ve son oyunu Spaski, ajurne olduktan sonra terketti; dolayısıyla 6. oyun esnasındaki bütün o alkışlama ve tezahüratlar tamamen hayali.

Dünden bugüne nasıl geldik?

İstanbul'u merkez alan "Nerden geldik buraya", ziyaretçilerini 1980-1993 arasındaki 13 yıllık dönemin çelişkilerle dolu Türkiye'siyle yüzleşmeye davet ediyor, 'bugün'e ayna tutuyor.

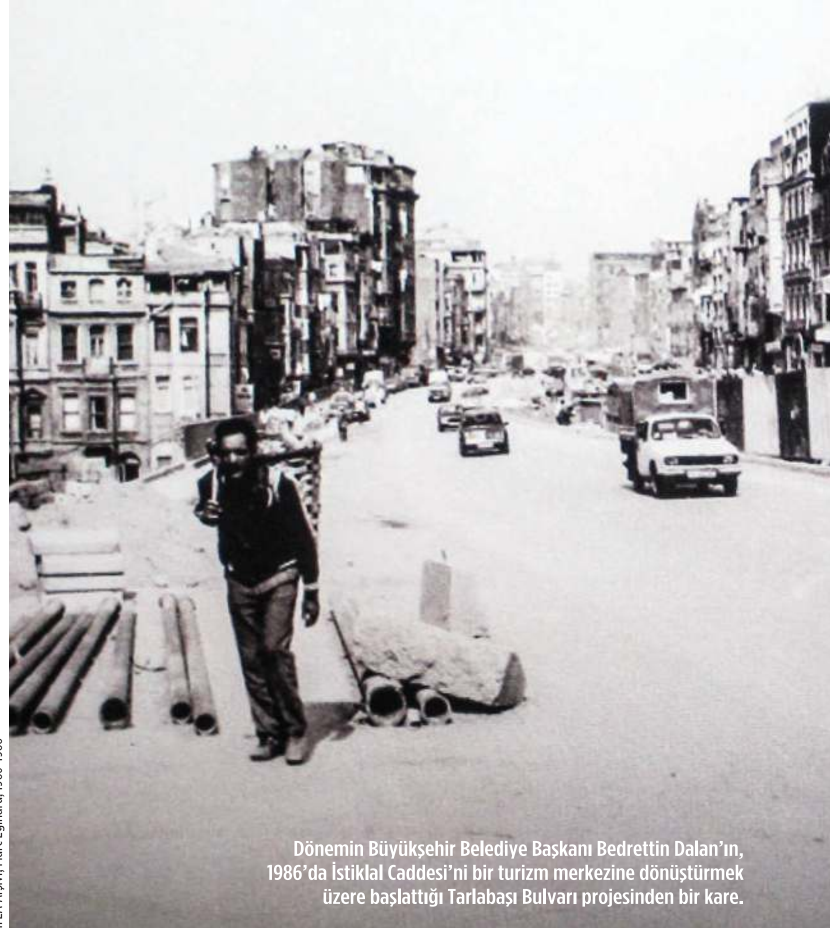

Nerden geldik buraya
29 Kasım'a kadar
SALT Online, İstanbul
saltonline.org

Türkiye'de cinsel yönelimlerin ilk kez açıkça konuşulduğu, yeni medya kanallarının ortaya çıktığı, reklamların patlama yaşadığı 1980'lerde, 12 Eylül Darbesi'yle gelen baskı ve yasaklarla ortaya çıkan toplumsal hareketler de sosyal kırılma noktalarından biri oldu. Gündelik hayatın politik bir mücadele alanına dönüştüğü bir dönemde, feministler, çevreciler, eşcinsel hakları aktivistleri, anti-militaristler, insan hakları savunucuları gibi siyasi temsiliyet olanaklarından yoksun birçok grup alternatif birliktelikler oluşturdu. Tüm zorluk, imkansızlık ve insanlık dışı uygulamalara rağmen, yürüyüşlerin, konserlerin, basın toplantılarının, imza kampanyalarının hız kazandığı 80'ler Türkiye'nin demokratikleşmesinde de büyük rol oynadı.

Dönemi dergiler, fotoğraflar, videolar, reklam ve sinema filmleriyle değerlendiren sergide, bize kalırsa özellikle dergilerin çokluğu ve çeşitliliği dikkat çekiyor. *Kadınca*'dan *Erkekçe*'ye, *Hıbır*'dan *Hayat*'a, *Bilim Dergisi*'nden *Onyedi*'ye kadar farklı temalarda 270 dergi sergide yer alıyor. Ancak aralarında en çok dikkat çekeni, bugün de tartıştığımız pek çok konunun eleştirel üslupta kapağa taşındığı ve şimdiye göre çok daha 'özgür' biçimde kaleme alındığı *Sokak* dergisi.

Vasıf Kortun, Merve Elveren, Erman Ata Uncu, İlhan Ozan ve Esen Karol'un yoğun emekleriyle ortaya çıkan, 300'e yakın danışmanı olan ve hazırlanması iki yılı bulan sergi için yaklaşık 500 kişiyle görüşme yapılmış. Farklı kaynak ve kişisel arşivlerden yararlanılan sergideki dergiler SALT Galata'nın kendi arşivinden ve sahaflardan toplanmış.

IFEA Arşivi, Marc Eginard, 1986-1988

Dönemin Büyükşehir Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'ın, 1986'da İstiklal Caddesi'ni bir turizm merkezine dönüştürmek üzere başlattığı Tarlabaşı Bulvarı projesinden bir kare.

Sokak dergisinin bugünle kıyaslandığında bile son derece cesur olan kapakları.

FESTİVAL

Sokaklarda kitap kokusu

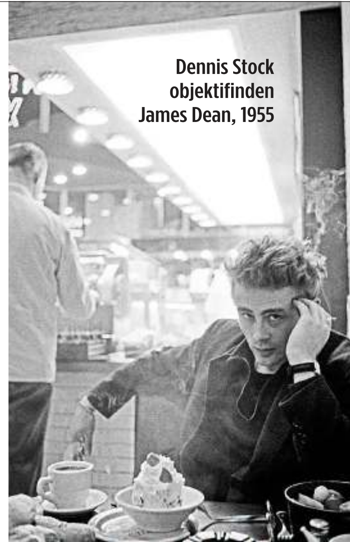

Beyoğlu Sahaf Festivali'nde binlerce kitap 23 gün boyunca 10:00-23:00 saatleri arasında kitap dostlarıyla buluşacak. Kitapseverlerin dört gözle beklediği festivalde bu yıl yabancı sahaflar da var. Bulmak için sahaf sahaf dolaştığınız ve bulamadığınız veya listenizde uzun süredir bekleyen pek çok kitabı burada kolaylıkla bulabileceksiniz. Sadece alışveriş yapmak için değil, sayılı kütüphaneler dışında hiçbir yerde göremeyeceğiniz ilk baskı nadir kitaplarla tanışmak için de festival iyi bir fırsat.

9. Beyoğlu Sahaf Festivali
11 Ekim'e kadar
Tepebaşı, İstanbul
beyoglu.bel.tr

Sinemanın festival hali

Sonbaharın müjdecisi Filmekimi her zamanki gibi başdöndürücü bir programa sahip. İstanbul ayağı 3-11 Ekim arasında yapılacak olan festival, ay boyunca belirli günlerde diğer illere de uğrayacak. Tarihsel olayları, belgesel ve biyografileri seven izleyiciler için, ABD'li ünlü yıldız James Dean ile Magnum fotoğrafçısı Dennis Stock'un arkadaşlığını anlatan *Life*, ünlü ve dopingli bisikletçi Lance Armstrong'a dair The Program, detone soprano F. F. Jenkins'in traji-komik hikâyesinden esinlenen Marguerite, İran'da boşanmış kadınların velayet davaları ve hülle nikâhı gibi sorunlarını ele alan Nahid, Ipswich'teki "Suffolk Canisi"ni konu edinen London Road, Guatemala'da gerçek bir aktif volkanın eteklerinde çekilen Maya kültürüne dair Ixcanul önerebileceğimiz filmlerden bazıları.

Dennis Stock objektifinden James Dean, 1955

Filmekimi
Ekim ayı boyunca
İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Trabzon, Edirne
filmekimi.iksv.org

SEMİNER

Osmanlı saray mutfağı

Osmanlı mutfağında kullanılan malzemeleri, araç ve gereçleri merak edenler için arşiv belgeleri, tarihî kaynaklar ve batılı gezginlerin seyahatnameleri dışında şimdi bir seminerler dizisi başlıyor. "Osmanlı Saray Mutfağında Yemek Servislerinde Kullanılan Araç ve Gereçler" konulu seminerlerin ilkinde Ömür Tufan, "Bakır ve Gümüş"ü anlatacak.

Bakır ve Gümüş
8 Ekim, 15:00
YESAM, İstanbul
yemeksanatlari.org

BİENAL

Sanat şehri ele geçirdi

Şehrin neredeyse tamamına yayılan bienalin en iddialı çalışması şüphesiz Leon Troçki'nin 1929-1933 yılları arasında Büyükada'da kaldığı ev ve bu evin 'denizden gelen misafirleri'. Bienal'i bahane ederek fırsat buldukça İstanbul'u sokak sokak gezebilir, Galata Özel Rum Ermeni Okulu, tarihî Adahan Otel, Minerva Han, Mustafa Paşa Hamamı gibi mekanlarda tarihin yeniden canlandığını hissedebilirsiniz.

14. İstanbul Bienali
1 Kasım'a kadar
Farklı mekanlar, İstanbul
14b.iksv.org

SERGİ

ŞEMSİ GÜNER

Üç fotoğrafçıdan dört harika sergi

Fotoğrafseverleri sonbahar boyunca devam eden eşsiz bir sergi bekliyor. Türk fotoğrafının ustalarından, 2010'da kaybettiğimiz Şemsi Güner'in "Retrospektif" ve "Artvin'de Boğa Güreşleri" sergilerinde sanatçının ilk kez günışığına çıkan eserlerini görebilecek, foto-muhabir ve sanatçı Ozan Sağdıç'ın "Önce Radyo Vardı" sergisiyle 20. yüzyılın ortalarındaki radyolu günlere gidecek, Hırvat sanatçı Stanko Abadziç'in "Seçki"siyle sıradan insanların gündelik hayatlarıyla Balkanlar'ın ruhunu hissedeceksiniz.

STANKO ABADZİÇ

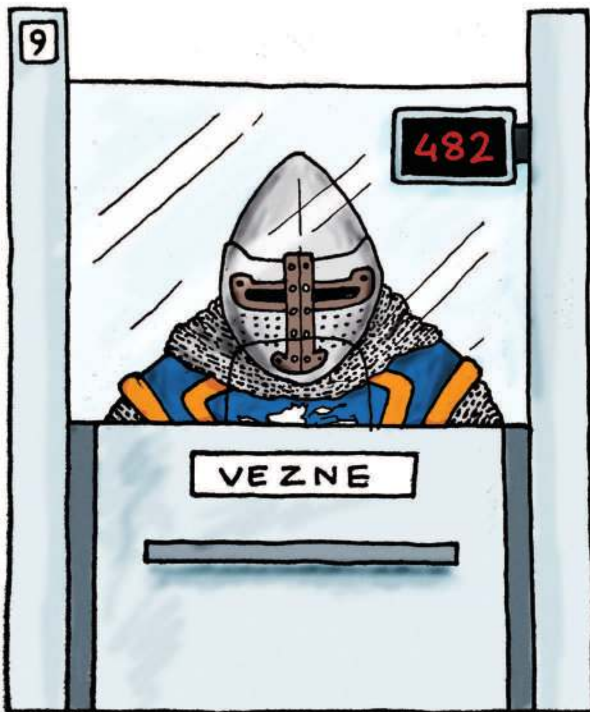
1 Ekim-31 Aralık
İstanbul Fotoğraf Müzesi
istanbulfotografmuzesi.com

Sensin şövalye ruhlu!

Sanırım günlük hayatımızda üzerine basa basa övme amaçlı kullandığımız bazı kavramları biraz deşmek gerekiyor. Yani ne bileyim; yapılan önemli bir jestin, iyiliğin arkasından birisi bana "Vaay, bir hayli şövalye ruhluymuşsun," dediğinde az çok tarih bilgisine sahip bir insan olarak bozuluyorum, darılmanın eşiğine geliyorum. Yani anlıyorum, hep beraber filmiydi, dizisiydi, romanıydı derken tıpkı Cervantes'in Don Kişot'u gibi, şövalyelere bir hayranlık beslemişiz ama yani Cervantes'in dikkat ederseniz Don Kişot'un gerçek bir mal olduğunu da görmeniz lâzım. Yani demem o ki, gerçekten Don Kişot'la aynı bilgi ve duygu düzeyini paylaşmak -hele hele yanınızda içinden küfrederek de olsa sizi yine az çok hâle yola sokacak bir Sanço Panço olmadan- hayırlı mıdır sizce?

AKLIMDA DOĞRU KALDIYSA BUGÜNKÜNE EN BENZER ŞEKİLDE ULUSLARARASI BANKACILIK İLK KEZ ŞÖVALYELER TARAFINDAN YAPILIYOR.

Tıpkı Don Kişot gibi yanılan birçoğumuzun aksine ben, birisi bana "şövalye ruhlu" dediğinde bozuluyorum. Şövalye ruhlu, benim için maçta hakeme, rakip takıma ve en nihayetinde topu bir türlü kaleye sokamayan Eskişehirspor forvetine yönelik kullanılabilecek bir ifade gibi ve benim için "Ulan şövalye ruhlu!" şeklinde bir kullanımı var. Ama nedir? Biz yıllar yılı kâh Kral Arthur ve yuvarlak masa şövalyelerini ya da Yüzüklerin Efendisi gibi fantastik kuntastik romanlardaki asil ruhlu şövalye tiplemelerini okuya okuya, ipe sapa gelmez ama allah için izlemesi eğlenceli tarihi kahramanlık filmlerini dizilerini izleye izleye şövalyelik kurumunu gözümüzde büyüttük de büyüttük. Şimdi efendim burada yeri gelmişken, fırsatını bulmuşken bir noktayı açıklığa kavuşturmak isterim; o da şövalye dediğinizin ayı oğlu ayıdan öte bir şey olmadığıdır.

Eğer yanlış hatırlamıyorsam her şeyden önce şövalyelerin çoğunluğu okuma yazma bilmez. Yıkanmak falan zaten hak getire ve üstüne üstlük at üzerinde gezdiği için istesen de kokudan yanına yaklaşamazsın. Yani sizi temin ederim, gerçekten özenilecek bir şey değil. Ha elbette çeşit çeşit insan var, kimisi misal beyaz çizgili İtalyan takım elbise giymeye, kravatsız beyaz gömlek ve kirli sakalla ortalıkta hacminden daha fazla yer işgal edecek şekilde salınarak dolaşmaya da özeniyor, orası ayrı.

Başa dönecek olursak yapı itibariyle sövalyelik, az çok bizim tımarlı sipahi gibi bir şey ama hiç kimsenin diğerine "Vay gayet tımarlı sipahi ruhlu bir davranış," dediğini duymadım.

Tabii "tımarlı sipahi", tıpkı camsil gibi ne iş yaptığını, nasıl yaptığını anında anladığımız açıklayıcı bir isim: At üzerinde savaş etmeye hazır ve kendisine geçinsin diye bir takım toprak ve köylü verilmiş, emanet edilmiş şahıs. E şövalye ne? O da öyle.

Dahası, bu şövalye arkadaşlar bir şekilde hesapta belli bir çerçeve içinde bir araya gelerek bir birlik vesaire kurup ne yapıyorlar dersiniz? Bankacılık. Aklımda doğru kaldıysa bugünküne en benzer bir şekilde uluslararası bankacılık, ilk kez şövalyeler tarafından yapılıyor, arbitrajın tadına, komisyonun keyfine şövalyeler tarafından varılıyor. Evet. Bizim kitaplarımızda filmlerimizde romantik serseri, asil ruhlu iyiliksever veya güçsüzleri korumak için canını vermeye hazır fedakâr diye hasletler yüklediğimiz şövalyelik gayet ekmeğinin peşinde ve gayet kendisine emanet edilen toprakta çiftçiyi, savaşa giderken geçtiği yol üzerindeki köylüyü sömüren; para transferi yapmak isteyen tüccarı fahiş banka komisyonları ve hesap işletim ücretleriyle canından bezdiren bir kişi.

Neticede bu çerçeveden bakacak olursak geçmişte şövalyelerin yaptığı işler, günümüzde belli başlı üç meslek grubu tarafından bölüşülmüş durumda: Belirli mahalleleri, bölgeleri beyaz çizgili takım elbiseleri ve kravatsız beyaz gömlekleriyle sahiplenen mafyalar, ordularda görev yapan uzman er ve erbaşlar, ve son olarak bütün gün swaptı, kambiyoydu, akreditifti uğraşan beyaz yakalı bankacılar günümüzde şövalyeliğin üç ayağını teşkil ediyor. Şimdi böyle söyleyince çok özenilecek bir şey gibi olmadı değil mi?

Trol (Eski İskandinavca, trol, isim; mitolojik yaratık. Lat. tragulare, fiil; sürüklemek. Fr. trôler veya troller, fiil; aylaklık etmek, sürtmek. İng. trawl veya troll, isim; sürükleme ağı, fiil; sürükleme ağı ya da oltasıyla balık avlamak.)

Balıklardan devlere internetten evlere…

YİĞİT KÖSEOĞLU

Fransızcada amaçsızca dolaşmak, sürtmek anlamına gelen "trôler" ya da "troller" fiili, Latincede iz sürmek manasını taşıyan "tragulare" fiilinden türemiştir. İngilizce'de "troll" ya da "trawl" olarak yazılan kelime, isim olarak kullanıldığında sürükleme ağı ya da oltası, fiil olarak kullanıldığındaysa bu araçlarla balık avlamayı ifade eder. Kelimenin İngilizceye eski İskandinavcadan geçmiş olması kuvvetle muhtemeldir çünkü trol ağlarının ilk örnekleri Danimarka ığrıplarıdır.

Trol sözcüğü Türkçeye denizcilik terimi olarak İngilizceden dahil olmuştur. Türk Dil Kurumu'na göre "teknelerle suyun dibinde sürüklenerek çekilen huni biçimli geniş ağızlı balık ağı" anlanıma gelir. Bu ağla balık avlama edimi ise dilimizde "trol yapmak" ya da "trollemek" şeklinde ifade bulur.

Trol kelimesinin Kuzey ülkeleriyle ilgisi yanlızca Danimarkalı balıkçılarla sınırlı değildir. İskandinav mitolojisinde dağlarda ya da ormanlarda yaşayan, genellikle küçük çocuklarla beslenen fantastik devlerin Kuzey dillerindeki ortak ismi de "Trol"dür. Sözcük hemen hemen bütün Avrupa dillerinin dağarcığında küçük yazım farklılıklarıyla bu kadim anlamıyla da yer alır. Yazar J.R.R. Tolkien, *Hobbit ve Yüzüklerin Efendisi* gibi eserlerinin dünyalarını kurarken İskandinav mitolojisinden de yararlanmış ve tüm kavimlerin ortak düşmanları arasına "Troller"i de eklemiştir.

Hobbit filmindeki Trol Bert karakteri.

Trol kelimesi sosyal medya çağında yeni bir kimliğe bürünmüş, belki de Tolkien'den esinlenerek "internet kullanıcılarının ortak düşmanı" anlamında global bir hiper-popülerliğe sahip olmuştur. Önceleri internet forumlarına kışkırtıcı mesajlarla katılarak tartışmaları sert kapışmalara dönüştüren, karmaşa ve kaos yaratan kötü niyetli kişileri ifade etmek için kullanılan kelime, son zamanlarda –ve özellikle Türkiye'de– daha özel bir anlam kazanmıştır. Sosyal medya mesajlarıyla kamuoyuna bir kanıyı, bir fikri, bir ideolojiyi empoze etmek ya da karşıt görüşlerin güç ve taraftar kazanmasını engellemek için oluşturulan bindirme kıtalarda ücret karşılığı görev alan sanal yandaşlara, daha moda bir deyimle açıklamak gerekirse, "algı operasyonu ajanlarına" günümüzde trol adı verilmektedir.

İnternet trolü ikonu.

Askerin tayını: Sefertası mönüsü

Tarih boyunca sefere çıkan askerin yemek ihtiyacını karşılamak, ona silah sağlamak kadar hayati bir iş oldu. Askerler çoğu zaman yetersiz ve tek tip tayına talim ettiler. "Kara çorba"dan konserveye sefer mönüleri...

PETEK ÇIRPILI

Napoléon doğru bir tespit ile "Bir ordu midesi üzerinde yürür," buyurmuş. Ama sonra dönmüş askerlerine "Başınızın çaresine bakın," demiş. Napoléon'un Rusya seferine çıkan 600 bin askerinden ancak 25 bini evine dönebilmişti.

Hareket halindeki orduların beslenmesi, tarihte her zaman en önemli askerî sorunlardan biri olmuştur. Uzunca bir zaman dilimi boyunca askerler hep geçtikleri yerlerde ne varsa satın alarak, alamadıkları durumlarda da etrafı talan ederek beslenmişlerdir. Dünyanın büyük bölümüne hükmeden imparatorlukların askerî başarılarına baktığımızda, ordularını iyi beslemeyi becerdiklerini görüyoruz. Spartalılar hariç. Domuz paçası, kan ve sirkeden oluşan pis kokulu "kara etsuyu" verilen Spartalı askerlerin gözüpekliği, belki de biraz bu "nefis" mönüyle ilgiliydi.

Asker tayınının azlığından ve berbat tadından bahsedildiğine ilk kez Mısır kayıtlarında rastlıyoruz. Mısırlı askerler savaş zamanındaki tayını, ekmek, sarımsak soğan ve marul ile arpa birasından oluşuyordu.

Roma askerleri herhalde tarih boyunca yiyecek açısından en şanslı askerler oldular. Lejyonerler günlük 3500 ile 6350 kaloriye karşılık gelen ekmek, jambon, peynir ve sirkeleşmiş şarap alırlar, bunu da su katarak içerlerdi. Günlük et miktarı asker başına yarım kilo civarındaydı. Romalı bir asker yılda 350 kilo civarında tahıl tüketirdi. Bunun yanısıra üslendikleri yerde bulduklarını da diyetlerine kattıklarını ve evden gönderilen paketlerin beslenmelerinde rolü olduğu anlaşılıyor. Aile ve arkadaşlardan gelen bu yiyecek desteğinin nasıl sağlandığı ve ödemelerini nasıl yaptıklarına dair birçok belge mevcut. Sefere çıktıklarında, sürekli et ve taze süt sağlayan sürüler birliklere eşlik ederdi. Sefere çıkmadıkları zamanlarda ise üslendikleri kale ve çevresinde tarım yapar, avlanır ve sebze yetiştirirlerdi.

Ortaçağ'a gelindiğinde askerlere düzenli olarak ekmek, sıcak yemek, tuzlanmış balık, bira veya şarap dağıtılsa da geri kalan ihtiyaçları için genellikle kendi başlarının çaresine bakmaları beklenirdi. Osmanlı ordusunun zaferler kazandığı dönemlerde yiyecek temini konusunda olağanüstü şekilde

Asteriks, Roma askerinin yemeğini beğenmiyor (*Asteriks Lejyoner*, 1967)

Osmanlı usulü hazır çorba

16. yüzyılda yaşamış, İstanbul'daki Avusturya büyükelçisi Busbecq, Osmanlı Devleti'nin İran seferinde süvarilerin bir toz çorba kullandığından bahsetmiştir. Bunun tarifini Santuri Ali Ufki Bey veriyor: Kurutulup tütsülendikten sonra öğütülen öküz eti yine kuru soğan, sarımsak ve baharatlar ile karıştırılır ve bir kesede saklanır. Cephede, ikmal gecikirse, sıcak su ile karıştırılarak bir çorba elde edilir ve peksimet ile yenir". Anlaşılan ilk 'toz et'li hazır çorbayı da Osmanlılar keşfetmiş.

iyi organize olduğunu ve en az Roma ordusu kadar başarılı bir iaşe sisteminin bulunduğunu görüyoruz. Boğdan Beyi Dimitri Kantemir, 18. yüzyılda düşman toprağına ayak basan askerlerin her gün taze ekmek istediklerini, bir gün önce pişen ekmeğe dokunmadıklarını yazmış. Fırıncılar seferden aylar önce çeşitli menzillerde yeraltına fırınlar kazar, odun ve gerekli un hemen fırının yanında hazır bulundurulurdu. Böylece ordu bir konak yerine ulaştığında, önden giden fırıncıların pişirdiği taze ekmek ile karşılanırdı.

Bir Osmanlı askerinin resmî kumanya olarak aldığı yiyeceklerin kalori değerinin günlük 3000-4000 arasında olduğu hesaplanmıştır. Ancak alım gücü olan askerler menzile vardıklarında bakkal, kebapçı, tatlıcı gibi "orducu esnaftan" ve yerel esnaftan da yiyecek alarak beslenebilmekteydi.

Ordu ile birlikte seyahat eden hayvanlar belirli bir düzene göre kesiliyor ve taze et sağlanıyordu. Mutfak ekibi kendilerine gündelik hesaplanarak verilen erzağı ikiye ayırıp sabah onbir ve akşam sekizde iki kere yemek çıkartırdı. Sıcak yaz aylarındaki seferlerde geri hizmetlerde bulunan karcıyan ve buzcıyan ekipleri bozulabilecek yiyecekler için kar kuyuları, dağlar ve karlıklardan buz temin ediyorlardı.

Geniş çapta, birden fazla cephede, yıllarca süren, yüzbinlerce askerin mobilize edildiği ve belki de ilk dünya savaşı diyebileceğimiz Kırım Savaşı (1853-56), sadece savaş teknikleri açısından değil, askerin iaşesi konusunda da yeni bir dönem başlattı. Bunu da büyük oranda Alexis Soyer namındaki Fransız şef aşçıya borçluyuz. Avrupa çapında ününün zirvesindeyken, şık restoranları terkederek kendini halkın beslenmesine adayan Soyer, kısıtlı malzemeyle, zor koşullarda, aynı anda binlerce insanı sağlıklı şekilde doyurmanın tekniklerini geliştirmiş. Soyer, etsuyunun yaygın kullanımından sebze bazlı krakerlerle onlarca yemek tekniğinin mucidi. Kendi adıyla anılan seyyar ocaklar, askerin beslenmesi tarihinde bir devrim niteliğindedir.

Yakın tarihteki en önemli dönüm noktası ise, konservenin yaygın şekilde kullanılmaya başlanmasıyla gerçekleşti. 1. Dünya Savaşı, konserve gıdanın devasa boyutlarda tüketildiği, hatta boş kutulardan el bombası yapıldığı bir savaş. Tabii bu konserveler çok kalitesizdi ve özellikle sıcak havalarda gıdaya değil zehire dönüşüyordu. Askerler arasında "adam-öldüren" olarak anılan bu konserveleri yiyip de hayatta kalanlar onu "en kötü çöpten de daha çöp" olarak yerin dibine sokmuşlar.

Bugün gelişen bilimsel araştırmalar ve modern ambalajlama teknikleri sayesinde orduların beslenmesinde, hazır yiyecek poşetleri en azından cephede sıcak ve besleyici yiyecek sağlanmasını kolaylaştırmıştır.

Asker tayınlarının tadı anne yemekleri gibi olmasa da en azından Spartalıların "kara etsuyu"ndan iyidir diyelim ve savaşın çevremizi sardığı bugünlerde barış zamanlarının keyifli sofralarını anımsayarak ağzımızın tadı bozulmasın diye dilekte bulunalım.

Kırım Savaşı'nda karavana ve seyyar ocaklar

Kırım Savaşı sırasında karavana başındaki İngiliz askerleri. Dünyanın ilk fotoğrafçılarından Roger Fenton tarafından çekilmiş tarihî bir kare. Alexis Soyer'in bu savaş sırasında icat ettiği seyyar fırınlar, İngiliz ordusunda uzun süre kullanıldı (altta).

SOCRATES

7. SAYI ÇIKTI!

SLAVEN BILIC I SIMON KUPER I LES FERDINAND
MURAT MURATHANOĞLU I SİNAN GÜLER I F. SCOTT FITZGERALD
SİNE BÜYÜKA I KAAN KURAL I MARSEL İLHAN I TANIL BORA
LEYLA ÇALIŞKAN I KUTAY ERSÖZ I RICHARD MOORE

can

HAZIRLAYAN: **MURAT TOKLUCU**

NÜFUS SAYIMI HATIRASI

10 yıl önce 10 yıl sonra

Cengiz Kahraman arşivi

Istanbul Valiliğinden.

Sayın İstanbul Halkına

20 İlk Teşrin Pazar günü

Genel Nüfus SAYIMI yapılacaktır. Bu SAYIM Türkiyenin nüfusunu kat'i olarak göstereceğinden hepimiz için çok önemli ve heyecanlı olacaktır.

O gün memleketimizin bütün şehir, kasaba ve köylerinde kaç kişi var? Bunların ne kadarı Erkek, ne kadarı kadın, ne kadarı çocuk? kaçı Türk, kaçı ecnebi? Bunları doğru olarak biz de bütün dünya da bilip öğreneceğiz. Sayılan nüfusların yaşları, işleri, dilleri, hattâ dinleri nedir? Bunu da yine hem biz hem bütün dünya bilip öğrenecek. Gizli kapaklı birşey kalmıyacak. SAYIM memurları her evi, her binayı hattâ ağaç kovuklarını, izbe yerleri, barakaları birer birer dolaşarak bütün insanları bulup yazacaklardır.

Başbakanımız General İsmet İnönü'nün bildiriğinde söyledikleri gibi

"Yurdumuzda yaşıyan insanların eksiksiz yazılıp sayılabilmesi için Hükûmet bütün tedbirleri almış bulunmaktadır. Amacımız ne bir eksik ne bir artık Türk Ulusunun sayısını ve ne halde olduğunu doğru olarak öğrenmektir„

20 Ekim 1935 ve 21 Ekim 1945 tarihlerindeki nüfus sayımlarında İstanbul'da birlikte sayım memuru olarak görev yapan iki arkadaş, on yıl arayla yapılan iki sayımda da benzer bir poz vererek "sayım hatırası" çektirmişler. Ne yazık ki, kendileriyle ilgili çok az bilgimiz var. Her ikisini de önceki kareye göre yaşlanmış gördüğümüz 1945 tarihli fotoğrafın arkasında "Bu boyda altı adedine 300 kuruş verilmiştir. Diğer arkadaş Bakırköy Noter Muavini Kemal Gençay. Fotoğrafı Mihran çekmiştir. Bir adedi Cumhuriyet gazetesine gönderilmiştir. İmza: Aliço" yazıyor.

AĞAÇ KOVUĞUNDAKİLERİ BİLE SAYACAĞIZ!

20 Ekim 1935'teki sayım için hazırlanan İstanbul Valiliği imzalı afiş ve gazete ilanında, "O gün memleketimizin bütün şehir, kasaba ve köylerinde kaç kişi var? Bunların ne kadarı erkek, ne kadarı kadın, ne kadarı çocuk, kaçı Türk, kaçı ecnebi? Bunları doğru olarak biz de bütün dünya da bilip öğreneceğiz. Sayılan nüfusların yaşları, işleri, dilleri, hatta dinleri nedir? Bunu da yine hem biz hem bütün dünya bilip öğrenecek. Gizli kapaklı birşey kalmıyacak. SAYIM memurları her evi, her binayı, hatta ağaç kovuklarını, izbe yerleri, barakaları birer birer dolaşarak bütün insanları bulup yazacaklardır" deniliyor.

HAYAT YOKUŞU

İSTİKBALİNİ DÜŞÜNMEYENLER İHTİYARLIKTA SEFALETE MAHKUMDURLAR.

NE ARTTIRMALI?

Para, her kilidi açan bir anahtardır!

Siz de İŞ BANKASI' ndan bir kumbara alınız

İş Bankasından kumbara alan on binlerce vatandaş, biriktirdikleri para ile bir kaç sene içinde, birer sermaye ve iş sahibi olmuşlardır.

Mektebinden Güle Oynıya Dönen Çocuğunuz Harçlığının Hepsini Sarfediyor mu?

KUMBARA BİRE 1000 VEREN TARLADIR

TÜRKİYE ZİRAAT BANKASI

Şu neş'eli çocuklar arasında:

Bu çocuk Niçin Mahzun duruyor?

Çünkü onun kumbarası yok!

29 teşrinievvelde bir Kumbara Hediye ederek onu da sevindiriniz

Bu hafta içinde İş Bankasından alacağınız Kumbaraya para atmıya başlayınız

Gelecek sene bu tarihte bir çok paranız olur

TÜRKİYE İŞ BANKASI

İçi neş'e ile dolu
Birer kumbaramız var
Biz aşarız her yolu
Çünkü kumbaramız var

Bayram ne kadar tatlı
Arabamız kanatlı
Neş'emiz iki katlı
Çünkü kumbaramız var

ArtıK Çocuğumuzun, Hiç Masrafı Olmıyacak!

Sekiz senedir kumbarasına attığı paraların faizi, onun bütün üstbaş ve mektep masraflarına kâfi geliyor

Siz de Hemen İş Bankasına giderek çocuğunuza bir kumbara alınız!

ESKİ REKLAMLAR

Tasarruf teşvik kutusu

Cumhuriyet döneminde kurulan ilk ulusal banka olan İş Bankası, halkı tasarrufa teşvik etmek için 1928'de kumbara kampanyası başlatmıştır. İlk aşamada 1000 adet hazırlanan metal kumbaralara ilgi o kadar büyük olur ki, binlerce yeni kumbara yaptırılır. Banka ayrıca 1930'lu yıllardaki gazete reklamlarının neredeyse tamamını tasarruf teması üzerine kurar ve kumbara kullanımını teşvik etmeye çalışır. Bankanın 7 Haziran 1930 tarihli ilanında "Çocukluk ve gençliklerinde tasarruf etmedikleri için ihtiyarların yüzde 75'i sefalete düşer. İhtiyarlıkta başkasına muhtaç olmamak için arttırmaya mecbursunuz" denilmektedir. 1931 yılındaki bir ilanda nişanlısına kumbara hediye eden bir genç adamı, bir başka ilanda çocuklarının istikbali için kumbarada para biriktiren bir karı-kocayı görüyoruz. 15 Aralık 1932'de yayımlanan ilanda ise, "Bu adam büyük bir felaket geçirdi" başlıklı, üzgün bir adam çiziminin kullanıldığı ve "Eğer vaktiyle İş Bankası'ndan bir kumbara alarak para biriktirmiş olsaydı bu felaket karşısında dimdik durabilecekti" yazar. Adamın başına tam ne geldiği anlaşılmaz ama önündeki kağıtta hesap yapıyor oluşundan iflas gibi bir durumla karşı karşıya olduğunu anlarız.

Görüldüğü gibi kumbara ilk yıllarda çocukların değil büyüklerin tasarruf yapacağı bir araç olarak düşünülmüştür. Zamanla tamamen çocukları tasarrufa teşvik için kul-

Murat Toklucu arşivi

lanılmaya başlar. 1933'teki iki ilandan birinde kumbarası olmadığı için üzülen, diğerinde "Sekiz senedir kumbarasına attığı paralar bütün üstbaş ve mektep masraflarına kafi gelen" çocuk vardır.

İş Bankası'nın ardından Ziraat Bankası da kumbara kampanyası başlatır. Ziraat Bankası'nın kumbaraları da İş Bankası kumbaralarının aynısıdır ve nesiller boyunca kumbara denilince herkesin aklına o meşhur, saplı, metal kumbaralar gelecektir.

Vatandaş sağdan yürü!

Bu Cumhuriyet'in ilanını izleyen yıllarda trafiği düzenlemek için yapılan çalışmalarda yayaların kaldırımları kullanması ve sağdan yürümesi de benimsetilmeye çalışılan kurallardandır. Ancak bu kurallara pek uyulmadığı anlaşılıyor, zira 1960'lı yıllara kadar gazetelerde "yürümeyi bilmeyen", "yolları tıkayan", "usulsüz ve sallapati gezinen" yayalardan yakınan yazılara sık rastlanır.

1927 ve 1934'te Valilik, yayaların kaldırımın sağından yürümesiyle ilgili kampanya başlatır. İstiklal Caddesi ve Galata Köprüsü gibi işlek yerlerde polisler görevlendirilip sağdan yürümeyenler uyarılır. 1958'de ise para cezası uygulaması getirilir. Gerekçesi "yayaların yola taşması sonucu trafiğin kilitlenmesi" olarak açıklanan karar uyarınca sağdan yürümeyenler 150 lira para cezası ödeyecektir. Haberi "Bu sayede omuz vurmaların ve çarpışmaların önüne geçilecek, yayalar işlerine daha erken gidebilecek" diye aktaran *Tercüman* gazetesinin karardan memnun olduğu anlaşılıyor.

Sayfa 27

Vatandaş
Yolun sağından yürü!.

Otomobil kazalarına karşı belediyenin mücadelesi takdire şayandır. Elbette ki şoförlerin direksiyon başında daha dikkatli olmaları kazaların miktarını azaltır. Yalnız bu işte yaya giden-
lerin ...
ları ...
zasınd...
mek, ...
kaklar...

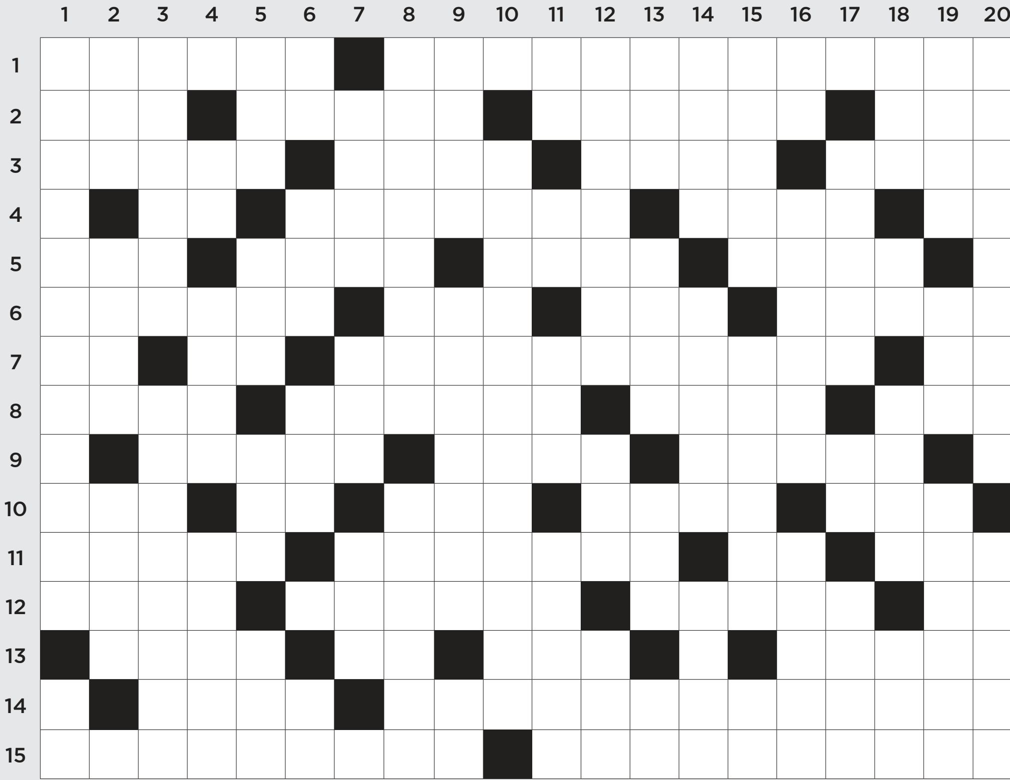
Sağdan yürümiyenler 150 lira para cezası ödeyecek

Kararın ilk tatbikatına Galata Köprüsü ile İstiklâl Caddesinde pek yakında başlanıyor

Cengiz Kahraman arşivi

1934 Galata Köprüsü

HAZIRLAYAN: **SEDAT YAŞAYAN**

SOLDAN SAĞA

1) "Osmanlı Devleti Tarihi" adlı yapıtıyla tanınmış Avusturyalı tarihçi – Büyük bir savaşçı olmasının yanı sıra sanatın ve sanatçıların koruyucusu olarak da ün kazanmış Gazne Devleti sultanı. **2)** Bir topluluğu oluşturan bireylerden her biri – Uzun tüylü ve yumuşak bir kumaş türü – Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesi dileğini belirtmekte kullanılan siyasal deyim – Üstü kapalı olarak anlatma. **3)** Üzerinde kitap okunan, açılır kapanır küçük ve alçak masa – Mahkeme sonucunu gösteren resmi belge – Ermenistan'ın para birimi – Üstün, çok iyi. **4)** Uzaklık işareti – Eskiden alkollü içkilerden alınan vergi – Tibet'te Buda rahiplerine verilen ad – Eski Mısır'da güneş tanrısı. **5)** Zeybek – Şarap, içki – Bir tür deniz taşımacılığı – Yaşamını ya da kariyerini boşa harcamış kimse. **6)** Büyük bakkal dükkanı – Konya ilinde bir baraj – Kimliği belirlenemeyen uzay cisimlerine verilen ad – Sıcak bir içecek. **7)** Kenar süsü – Bir renk – 19. yüzyılda Rusya'da köylüler arasında yürütülecek siyasal propaganda çalışmalarıyla kitlelerin harekete geçirileceğini savunan sosyalist hareketin üyelerine verilen ad – Baryum elementinin simgesi. **8)** Osmanlılar döneminde Romanya'nın yerli halkına verilen ad – Nil Irmağı'na özgü yelkenli bir tekne – Almanyada bir sanayi bölgesi – Göklerin en yüksek katı. **9)** Kullanılması hemen mümkün olan paraya verilen ad – Aşırı sevgi ve bağlılık duygusu – İngiliz lirası. **10)** Kekeme ya da dilsiz kimse – Toprağın nemi – Doku teli – Hukuksal sonuç doğuran bir suç işleyen kimse – Polonya halkına verilen bir ad. **11)** Ödenmesi gerekli bir paranın ödeme gününden önce verilen bir bölümü – İkiyüzlü – Tarla sınırı – Hayvanın bir yanındaki yük. **12)** Mektup – Osmanlılarda savaş zamanında tımar ve zeamet sahiplerinin orduya sağlamakla yükümlü oldukları tam donanımlı süvari – İstanbul'da yayımlanan ve Yeni Osmanlılar hareketinin en etkili yayın organlarından biri olan siyasal gazete – Radyum elementinin simgesi. **13)** Ünlem – Nikel elementinin simgesi – İspanyolların sevinç ünlemi – Ege Denizi'nde, Yunanistan'a ait bir ada. **14)** Yelkenli gemilerde kullanılan kısa çarmıklar – Hayatının son 28 yılını II. Mahmut'un çağrılısı olarak geldiği İstanbul'da geçirmiş, Mızıkayı Hümayun'u kurmuş, "Mahmudiye" ve "Mecidiye" marşlarını bestelemiş İtalyan müzikçi. **15)** 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'nin yapıldığı İngiliz zırhlısı – Tüm yaşamı boyunca Atatürk'ün hem çevresinden hem sofrasından hiç ayrılmamış, Atatürk öldüğünde intihar girişiminde bulunmuş asker ve siyaset adamı.

YUKARIDAN AŞAĞIYA

1) Kanuni Sultan Süleyman'ın gözdesi olup Osmanlı tarihinde haremi ilk kez önemli bir güç durumuna getirmiş ve devlet yönetiminde etkili olmuş ünlü Osmanlı kadını – Anadolu halklarının en eski ana tanrıçası. **2)** Hititlerin akıl ve bilgelik tanrısı – Spor karşılaşmalarında kural dışı hareket – Moğollarda vergi toplamakla görevli devlet memuru. **3)** Osmanlılarda askeri mızıka takımı – İspanya'da, tarihöncesi dönemlere ait duvar resimleriyle ünlü mağara. **4)** Bir nota – Yeniçeri ocağından emekli olanların gelir sağlamak için dağıttıkları bir çeşit börek – Lale Devri'nin ünlü şairi. **5)** Eskrimde kullanılan üç silahtan biri – Bir tarım aracı – Büyük savaş davulu – İngiltere'de çok sevilen bir cins bira. **6)** Bir nota – Kimse, kişi – Satrançta bir taş – Parola. **7)** Bir şiir üzerine bestelenmiş müzik yapıtı – Açık seçik olan – Batı Avrupa'da bir ırmak. **8)** 1910-1949 yılları arasında hizmet veren ünlü Türk yolcu gemisi – Cinsel dürtülerin ruhsal enerjisi. **9)** Eskiden harman ürünlerinden onda bir oranında alınan vergi – Osmanlılarda yeni evlenen erkeklerden alınan vergi. – Bir sayı. **10)** Anadolu Selçukluları ile Bizanslılar arasında 1176 yılında yapılan ve Türklerin Anadolu'ya yerleşmelerini kesinleştiren savaş. **11)** Hangi şey – "Hayır" anlamında kullanılan söz – Kağıt oyunlarında ortaya para koyma – Bir ilimiz **12)** Osmanlılarda devlet görevlilerini yetiştiren okul – Bir işi yerine getirme – Sıkıntı verme, üzme. **13)** Bir tür taze ve tuzsuz beyaz peynir – İşyeri – Nazilerin politikasında Germen ırkından kimselere yakıştırılan ad – Yabancı. **14)** Ulaştırma – Afrika'da taşayan, bacakları beyaz çizgili bir hayvan – Resim ve heykel sanatçılarında varlıkların biçimi. **15)** Yapıların tasarımını gerçekleştiren kimse – Laos'ta nüfusun büyük bölümünü oluşturan halk – Toryum elementinin simgesi. **16)** İskambilde bir kağıt – Lesotho'nun başkenti – Kasidenin başlangıç bölümü. **17)** Asya'da bir ülke – Hollanda'nın plaka imi – Bir basım tekniği. **18)** Rus köylü topluluğuna verilen ad – Fenike mitolojisinde en büyük tanrı – Tane, sayı – İnce kamış. **19)** Çıkar yol, çare – Eski dilde bulut – Bir tür yün örgüsü. **20)** İttihat ve Terakki Partisi'nin önde gelen kişilerinden olup 1921'de Berlin'de bir Ermeni tarafından öldürülmüş devlet adamı – Bir işte yardımcı olarak çalışan erkek.

Bulmaca çözümünün orijinali ya da fotokopisini, adres ve telefon bilgileriyle birlikte bize e-posta ya da mektup yoluyla ulaştıranlar arasından belirleyeceğimiz 10 okurumuza ODTÜ Yayıncılık'tan *Ressamlar ve Kadınları* isimli kitabı armağan ediyoruz.

#tarih
Ömer Avni Mah. İnönü Cad. Mithatpaşa Apt. No:48/11, 34427 Gümüşsuyu, Beyoğlu, İstanbul
info@tarihdergi.com

HAZIRLAYAN: **ALP EJDER KANTOĞLU**

İki vakte kadar bir testiniz var!

Van Mour'dan esinle 18. yüzyılda resmedilen Kahve Keyfi.

1 Kahvenin anavatanı olduğu düşünülen ülke hangisidir?
- a Habeşistan
- b Yunanistan
- c Türkiye
- d Suudi Arabistan
- e Brezilya

2 Kahve ile ilgili en erken güvenilir kaynaklar hangi yüzyıla dayanmaktadır?
- a 11
- b 12
- c 13
- d 15
- e 17

3 1700'lerin sonlarında "Kahve Koklayıcıları" adıyla bilinen gizli görevliler vasıtasıyla, halkının kahve içmesini engellemeye çalışan ülke hangisidir?
- a İngiltere
- b Almanya
- c Fransa
- d İsviçre
- e İtalya

4 İngiltere'de kahve içilen ilk kafe hangi üniversitede açılmıştır?
- a Cambridge
- b Oxford
- c Essex
- d Buckingham
- e York

5 Türkçe'ye kahve olarak geçen "qahwa" kelimesi ilk olarak hangi anlama gelmekteydi?
- a Şıra
- b Şarap
- c Çay
- d Kımız
- e Şerbet

6 Son derece maceralı bir yolculuktan sonra tek bir kahve bitkisini Martinik'e ulaştırarak kahvenin Amerika'ya gelmesini sağlayan maceraperest Fransız kimdir?
- a G. M. de Clieu
- b N. Baudin
- c C. Texier
- d A. Penaud
- e E. Brule

7 "Kahveyi vaftiz ederek bir Hıristiyan içkisi yapmalı ve şeytanı kandırmalıyız" dediği söylenen papa hangisidir?
- a II. Jean Paul
- b VIII. Clemens
- c IX. Leo
- d I. Franciscus
- e III. Pius

8 Kahvenin çıkışını "zamanların kutlu devrimi, yeni gelenekler yaratan ve hatta insanların huyunu değiştiren büyük bir olay" diye tanımlayan Fransız tarihçi kimdir?
- a Malet
- b M. Rodinson
- c J. Michelet
- d P. Merimée
- e F. Braudel

9 1683 Viyana bozgununda Osmanlıların bıraktığı 500 çuval kahveyi alıp ilk Viyana kahvehanesini açan kişi kimdir?
- a Podolski
- b Walessa
- c Ossendowski
- d Lizst
- e Kolschitzky

10 Kahve İstanbul'a hangi tarihte gelmiştir?
- a 1444
- b 1480
- c 1554
- d 1614
- e 1730

GEÇEN AYIN ÇÖZÜMÜ 1) a 2) e 3) d 4) e 5) c 6) a 7) c 8) c 9) c 10) a

Doğru cevap verenler: Esra Aydemir, Önder Azal, Selim Kam, Fatih Yüce

BU NEDİR?

On altı mücevherdik
Biz Osmanlı sarayında
Siyahları sürerdik
Masaüstü savaşında

Geçen ayın çözümü:
Asya orijinli ahşap üzengi

Doğru cevabı veren:
Yavuz Okan, Ozan Öner
Levent Suberk

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1	S	A	T	U	K	B	U	Ğ	R	A	H	A	N		R	U	M	İ	N	E
2	P	A	N	T	E	O	N		A	L	A	C	A	H	Ö	Y	Ü	K		T
3	A	R		A	R	K		Ö	N	E	M		M	O	N	A	L	İ	S	A
4	R	E	İ		İ	S	İ	M		M	İ	R		T	E	K	A		A	L
5	T		D	E	M	E	T	E	R		D	E	F	O	S		Z	E	R	O
6	A	V	A	T	A	R		R	A	K	İ	P		Z	A	D	E	G	A	N
7	K	A	R	A	N	L	I	K		A	Y	L	A		N	İ	M	E	T	
8	İ	L	E		H	E	R	A	K	L	E	İ	T	O	S		E		O	T
9	S	E		K	A	R	A	V	U	L		K	A	N		A	T	A	G	O
10	T		S	A	L		K	U	M	A	R		R	E	S	T		T	A	R
11	L	A	S	T	İ	K		R	A	V	E	L		M	A	İ	D	E		S
12	E	S		İ	S	A	F		T	İ	M	U	Ç	İ	N		İ	R	İ	
13	R	E	M	B	E	T	İ	K	O		İ	G	O	R		S	K	İ	N	K
14		N		İ	C	A	D	İ		K	L	A	N		B	İ	E	N	A	L
15	T	A	N		E	R	E	T	N	A		Z	A	F	E	R	N	A	M	E

GEÇEN AYIN KAZANANLARI:
Mustafa Doğruoğlu, Deniz Esen, Emel Günay, Betûla Güz, Ülkü Kapucu, Orhan Keskinsoy, Ferhat Ali Kutluk, Özkan Mete, Levent Suberk, Can Yağız

Kababişler: Şeyh bizden iyi bilir

Sudan'da Evlad Fazlullah soy ve sülalesi, mülkü yani toprağı uhdesinde bulunduran otorite sahipleri olarak algılanıyor. Çekişmeler hâkim tabaka ve halk arasında değil de Evlad Fazlullah içinde ve bu düzenden beslenen 'dikka' mensupları içinde oluyor, halka yansımıyor.

İSENBİKE TOGAN

Antalya'da karşılaştığım bir yörük eskisi, "Ağanın evine tok gelinmez" demiş ve viski istemiş, sonra da 1950'lerde nasıl "yerleştirildiklerini" anlatmıştı. Son yılların üzerimize yüklediği ağırlıkla bölgemizde ve dünyada ortaya çıkan problemleri daha çok etnik bazda veyahut da petrol gibi yeraltı kaynaklarının paylaşımı çerçevesinde anlama eğilimindeyiz. Halbuki toprak ve su gibi yerüstü kaynakları, Afrika'da göçebe çobanlıkla yürütülen hayvancılık bazıları için yaşam kaynağı olduğu gibi çatışmaların da nedenlerinden biridir.

Geçenlerde UNDP tarafından 2006'da yayınlanmış olan bir broşür kitap, Batı Sudan'ın batısındaki Darfur krizini birbiri ardına gelen kuraklıklar sonucu tarımla uğraşan yerleşikler ve hayvancılıkla uğraşan göçebeler arasında sınırlı su ve toprak kaynaklarına ulaşma çabası ile ilişkilendirmektedir. Yeni çıkan (2015) çok yazarlı bir kitap da, Temmuz 2011'de Güney Sudan'ın ayrılmasından önceki durumu ele almakta ve su kaynaklarının oluşturduğu problemlere işaret etmektedir. İlginç olan her iki eserde de başkent Hartum'un batısında bulunan Kababiş'lerden hiç söz edilmemesidir. Kababişler 1980'lerde Sudan'da bulunduğum sırada "devlet içinde devlet "olarak tanımlanıyorlardı.

Talal Asad'ın Kababişler hakkındaki eserinin (1970) ana temasını çok küçük bir grup olan şeyh soyunun nasıl olup da kendilerine tanınan ayrıcalık ve hâkimiyeti elde tutup devam ettirdikleri sorusu oluşturmakta ve yazar özgür ve vakur bir görünüm sergileyen Kababiş bireylerinin içinde bulundukları siyasi eşitsizliğe neden razı olduklarını anlamaya çalışmaktadır.

Genellikle Osmanlıların ve Mısır'ın Sudan üzerinde etkili olduğu "Turkiyya" denilen (1822-1881) dönemde kabile beyleri güçlendirilmiş ve kendilerine kabile toprağı üzerinde tasarruf hakkı verilmişti. Beraber Yönetme (Condominium) adı verilen İngiliz hâkimiyeti döneminde (1899-1935) ise kabilelerin daha ufak gruplar halinde varolmaları ve dolayısıyla beylerin ellerinde güç toplamaması öngörülmüştü. Kababişler 19. yüzyılın sonuna doğru Sudan'da başgösteren Mehdi isyanına karşı bir tutum almışlar ve böylelikle diğer kabilelerin tersine İngiliz döneminde güçlenmişlerdi. Bu süreç içinde Kababişler kan bağına bağlı sosyo-ekonomik ve politik altbirimler olarak gelişmemiş, halk hane bazında merkeze bağlı hale gelmişti. Böylece Şeyh Ali et-Tom ve ailesi dağınık yaşayan farklı Kababiş gruplarını birleştirmiş ve kendileri hâkim bir soy haline gelmişlerdir.

Yazar, hâkim sülalenin bu hâkimiyeti zorla kabul ettirmediğini söylemekte, bu sülaleye (Evlad Fazlullah) mensup olmayan Kababiş halkının, şeyhlerinin kendilerine sağladıkları ayakta durma gücü, su, toprak gibi yaşam kaynakları dolayısıyla ve kendilerini pazar yerleri başta olmak üzere himayelerine alarak dış dünyada temsil ettikleri için memnun olduklarını aktarmaktadır. Ancak bütün bunun ötesinde Evlad Fazlullah soy ve sülalesinin mülkü yani toprağı uhdesinde bulunduran otorite sahipleri (ehl es-sulta) olarak algılandıklarını ve "şeyh bizden daha iyi bilir" düşüncesiyle kendilerine danışılmasını beklemediklerini görmekteyiz. Şeyh bu otoriteyi şeceresi dolayısıyla sağladığı gibi, yargı gücünü de adil davranışlarıyla elinde tutuyordu. Bu çerçevede de Evlad Fazlullah sülalesi ve soyu dış dünyada kurdukları bağlarla özerk bir bölge haline gelmişlerdi.

Genelde diğer Sudan kabileleri obadan başlayarak obalar birliği ve daha yüksek meclislerle kendi aralarında danışma mekanizmaları ile tabandan tavana, tavandan tabana bir nevi basamak sistemi ile fikir beyan ederek kendileri hakkında verilen kararları tasvip veya tenkit ediyorlardı. Kababişler ise "ehl es-sulta" olarak gördükleri şeyhin kendilerine danışmasını beklemeden, şeyhin basamaklı danışma sistemini kullanmamasını onun hakkı olarak görüyorlardı. Gerekli basamaklara da şeyh sülalesi mensuplarının yerleştirilmiş olmasını, şeyhin "dikka" adı verilen yürüyen sarayından gönderilen adamların kendilerine emirler getirmesini doğal buluyorlardı. Çekişmeler hâkim tabaka ve halk arasında değil de Evlad Fazlullah içinde ve bu düzenden beslenen dikka mensupları içinde oluyor, halka yansımıyordu. Kısacası şeyhler ağalıklarının icabını yapıyor, ağanın evine tok gelmeyeni boş göndermiyordu.